Graham Greene
Americanul liniştit

Graham Greene s-a născut în 1904 şi a studiat la Balliol College Oxford, perioadă în care a colaborat la mai multe reviste studenţeşti, printre care şi la *The Oxford Outlook.* După absolvire a fost, timp de patru ani, redactor la prestigiosul ziar *The Times* din Londra. In 1926 se converteşte la catolicism. Primul său roman, *Omul de dinăuntru,* apare în 1929, dar, deşi cartea este bine primită, succesul şi prestigiul vin o dată cu a patra carte, *Orient Express,* după care Twentieth Century Fox a făcut şi un film celebru. După o călătorie în Liberia, întreprinsă în 1935, autorul britanic -care s-a dovedit şi un cinefil împătimit — devine critic de film la prestigioasa publicaţie *The Spectator,* unde, în 1940, Greene este numit redactor literar.
între 1941 şi 1943, prozatorul lucrează pentru Foreign Office. Printre cele mai cunoscute romane ale lui Greene care au ca sursă experienţa autorului în domeniu se numără faimosul *Omul nostru din Havana* (1958) şi nu mai puţin cunoscutul *Americanul liniştit* (1955). Dintre romanele sale „devorate" de cititorii de pe tot globul mai amintim *Puterea şi gloria* (1940), *Ministerul groazei* (1943), *Sfirşitul unei iubiri* (1951), *Miezul lucrurilor* (1948), *Un caz de mutilare* (1961), *Comedianţii* (1966), La *drum cu mătuşă-mea* (1969), *Consulul onorific* (1973).
Pe lîngă romane, Graham Greene a publicat mai multe volume de nuvele, patru cărţi de călătorie, şase piese de teatru, trei autobiografii (dintre care una apărută postum), două biografii şi patru cărţi pentru copii. A lăsat în urmă sute de eseuri, recenzii literare şi de film. A primit două înalte distincţii ale Marii Britanii: The Order of Merit şi Companion of Honour. în 1969 statul francez i-a conferit titlul de Cavaler al Legiunii de Onoare. Graham Greene a murit în aprilie 1991.
Plasat în a doua jumătate a secolului XX, în contextul războiului purtat de vietnamezi împotriva coloniştilor francezi, *Americanul liniştit* oferă imaginea unui conflict mai puţin cunoscut - războiul din Vietnam de dinaintea războiului din Vietnam, adică dinaintea faimoasei intervenţii americane în zonă. Prin intermediul cîtorva personaje memorabile, Greene reuşeşte să dezvolte concomitent o poveste de dragoste, un conflict între morala americană şi cea britanică şi o analiză a percepţiei binelui

individual, opus celui social. Cei trei actori principali ai dramei din *Americanul liniştit* -jurnalistul englez matur, iubita sa vietnameză şi tînărul american, împins de idealurile sale pînă la crimă - formează un triunghi amoros cu o evoluţie surprinzătoare. *Americanul liniştit* a fost ecranizat în 2002 de regizorul Phillip Noyce, cu Michael Câine (nominalizat la Oscar în 2003), Brendan Fraser şi Do Thi Hai Yen în rolurile principale.

Dragii mei Rene şi Phuong,

V-am cerut îngăduinţa de a vă dedica această carte, nu numai în amintirea zilelor fericite pe care le-am petrecut împreună la Saigon în ultimii cinci ani, ci şi pentru că am folosit fără ruşine interiorul apartamentului vostru ca să-l adăpostesc pe unul dintre personajele mele, iar numele tău, Phuong, l-am folosit de dragul cititorilor, deoarece e simplu, frumos şi uşor de pronunţat, ceea ce nu se poate spune despre toate numele compatrioatelor tale. Vă veţi da seama, desigur, că n-am mai împrumutat decît puţine alte amănunte şi în nici un caz trăsă-turile cuiva anume din Vietnam. Pyle, Granger, Fowler, Vigot, Joe - pentru aceştia nu am folosit vreun model care să fi trăit în Saigon sau în Hanoi, iar generalul The e mort - împuşcat pe la spate, după cum se spune. Chiar evenimentele istorice au fost reordonate cel puţin într-un caz. De pildă, explozia bombei de la Continental nu a urmat exploziilor bombelor montate la biciclete, ci s-a petrecut mai înainte. Nu-mi fac nici un scrupul cu privire la aceste mici schimbări. Textul de faţă e o povestire şi nu un episod istoric, şi sper că aşa îl veţi considera şi voi într-una din nopţile fierbinţi din Saigon: o povestire despre cîteva fiinţe imaginare.

Cu dragoste,

Graham Greene

Nu-mi place să fiu mişcat, căci voinţa
mi-e astfel stîrnită,
Iar acţiunea e primejdioasă tare şi tremur
dacă ştiu că i-ar urma
Vreun vicleşug al inimii, vreun procedeu
nedrept.
Sîntem atît de înclinaţi spre-aceste
lucruri, avînd păreri
îngrozitoare despre datorie.

A.H. Clough

Aceasta-i epoca vestită a noilor invenţii Urzite întru pierirea trupului şi-a sufletului mîntuire
Şi-n lume răspîndite cu prea cinstite intenţii...
G.G. Byron

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul I

Era după cină şi-l aşteptam pe Pyle la mine acasă, în apartamentul meu din rue Catinat. îmi spusese: „Voi fi la tine cel mai tîrziu pe la zece", de aceea, cînd am auzit că bate miezul nopţii, n-am mai putut sta locului şi am coborît neliniştit în stradă. Pe palierul scării pălăvrăgeau cîteva femei bătrîne, cu pantaloni negri. Era prin februarie. Ieşiseră pe-afară penrtu că, probabil, nu mai puteau sta în pat din cauza căldurii. Conducătorul unui trishaw[1] pedala alene, îndreptîndu-se spre malul fluviului. Pe locul unde fuseseră debarcate noile avioane americane se zăreau felinarele aprinse. Pe strada lungă nu se vedea nici urmă de Pyle.

S-ar putea, mă gîndeam, să fi fost reţinut dintr-un motiv sau altul la legaţia americană, dar, în acest caz, mi-ar fi telefonat cu siguranţă la restaurant - era deosebit de grijuliu în privinţa gesturilor astea mărunte de politeţe. Tocmai mă întorsesem, vrînd să urc, cînd am zărit o fată care aştepta în pragul porţii vecine. Nu-i vedeam faţa, ci numai pantalonii de mătase albă şi tunica lungă, înflorată. Ştiam totuşi cine e. Mă aşteptase de-atîtea ori, la aceeaşi oră şi în acelaşi loc să mă întorc acasă.

1. Trăsurică uşoară împinsă de o tricicletă, mijloc de transport uzual în Extremul Orient.

"•r

Am chemat-o:

— Phuong!

In limba ţării, numele ei însemna pasăre Phoenix, deşi azi nimic nu mai e fabulos şi nimic nu mai renaşte din propria-i cenuşă. Mi-am dat seama înainte de a-mi răspunde că-l aşteaptă pe Pyle.

— Nu a venit.

— *Je sais. Je t'ai vu seul ă la fenetre.*[1]

— Totuşi, dacă vrei, poţi urca să-l aştepţi sus. Va veni curînd.

— Pot aştepta şi aici.

— E mai bine să nu rămîi singură pe stradă. Să nu te înhaţe poliţia.

Am urcat. Phuong mă urmă. Mă gîndeam la numeroasele glume batjocoritoare pe care le-aş fi putut face, dar slabele ei

cunoştinţe de franceză sau engleză nu i-ar fi îngăduit să înţeleagă aluziile mele ironice. Şi, ce e mai ciudat, nu simţeam nici cea mai mică dorinţă să o jignesc şi nici să-mi bat joc de mine însumi. Cînd am ajuns pe palier, femeile au întors capul după noi şi imediat după aceea au auzit glasurile lor urcînd şi cobo-rînd, ca şi cum ar fi cîntat în cor.
— Ce spun ?
— îşi închipuie că m-am întors acasă.
Florile galbene ale copăcelului pe care-l adusesem cu cîteva săptămîni înainte, în cinstea Anului Nou chinezesc, se scuturaseră aproape cu totul. Petalele căzuseră printre clapele maşinii de scris. Le-am scos cu băgare de seamă.
— *Tu es trouble*[2], îmi spuse Phuong.
— E un lucru neobişnuit la Pyle. E un om atît de punctual.
1. Ştiu. Te-am văzut singur la fereastră (fr.).
2. Eşti emoţionat (fr.).

12

Mi-am scos cravata, m-am descălţat şi m-am lungit pe pat. Phuong a aprins aragazul şi a pus apa la fiert, pentru ceai. Toate păreau la fel ca acum şase luni.
— El spune că vei pleca curînd.
— S-ar putea.
— Ţine mult la tine.
— Mulţumeşte-i din partea mea... pentru nimic. Am observat că Phuong se pieptănase altfel.
Părul ei negru îi cădea drept pe umeri. Mi-am amintit că Pyle spusese odată că are o pieptănătură foarte complicată. Ea o socotea nimerită pentru o fiică de mandarin. închisei ochii şi era iar aici, în tot ceea ce fusese şi mai înainte: şuieratul aburilor, clinchetul ceştii, un anume ceas al nopţii şi făgăduiala odihnei.
— Nu va întîrzia prea mult, îmi spuse Phuong, ca şi cum eu aş fi avut nevoie să fiu consolat că Pyle nu mai vine.
Eram curios să ştiu ce vorbesc cînd sînt împreună. Pyle era un tip grav şi mă plictisise de moarte cu oraţiile lui despre Extremul Orient, pe care-l cunoştea abia de cîteva luni, în timp ce eu îl ştiam de cîţiva ani. Un alt subiect de conversaţie pe care-l prefera era Democraţia. Pyle avea păreri bine formate şi agasante despre tot ce făceau Statele Unite pentru lumea întreagă. Pe de altă parte, Phuong era grozav de neştiutoare; dacă ar fi venit vorba de Hitler, te-ar fi întrerupt să te întrebe

cine e ăsta. Explicaţia ar fi fost şi mai dificilă, deoarece ea nu cunoscuse niciodată vreun neamţ sau vreun polonez şi abia dacă avea nişte cunoştinţe vagi despre geografia Europei, deşi despre principesa Margaret[1] ştia, desigur, mult mai multe lucruri decît mine. O auzii cum pune tava pe marginea patului.

1. Din familia regală engleză.

13

— Te mai iubeşte, Phuong?

Cînd o anamită stă în pat cu tine, e ca şi cum pe pernă ţi s-ar fi aşezat o pasăre care ciripeşte şi cîntă. Era o vreme cînd credeam că nici una dintre ele nu are un glas atît de melodios ca al lui Phuong. Am întins mîna şi i-am luat braţul. Oasele lor sînt la fel de delicate ca ale păsărilor.

— Te mai iubeşte, Phuong ?

Rîse şi o auzii că aprinde un chibrit.

— Dacă mă mai iubeşte ? repetă ea.

Cine ştie, poate că nu prea înţelegea ce-i spuneam.

— Să-ţi pregătesc o pipă ? mă întrebă. Cînd am deschis din nou ochii, aprinsese lampa

şi tava era pregătită. La lumina lămpii, pielea ei avea o culoare aurie întunecată, cum e chihlimbarul. Cu fruntea încruntată din cauza concentrării, se aplecase deasupra flăcării, încălzind micul bulgăre de opiu înfipt în vîrful acului pe care-l rotea mereu.

— Pyle tot nu fumează ? o întrebai.

— Nu.

— Trebuie să-l convingi să fumeze, altfel n-o să se mai întoarcă.

Se spunea printre ele că iubitul care fumează se întoarce întotdeauna, chiar şi din Franţa. Potenţa sexuală a bărbaţilor scădea din cauza fumatului, ele preferau însă un iubit credincios unui amant viril. Frămînta acum bulgăraşul de pastă fierbinte de marginea întoarsă a ceştii şi mirosul de opiu îmi umplu nările. Nu există pe lume altă mireasmă care să-i semene. Ceasul deşteptător de lîngă pat arăta ora douăsprezece şi douăzeci, dar încordarea mea scăzuse cu totul. Pyle se pierduse undeva, în depărtări. Cînd fata mi-a întins pipa, am văzut pe faţa ei, luminată de lampă, aceeaşi expresie de îngrijorată atenţie pe care ar fi avut-o faţă de un copil. îmi îndrăgisem

14

pipa: cei vreo şaizeci de centimetri de bambus neted şi drept, cu capetele de fildeş. Undeva, mai jos, era ceaşca, asemenea unui

potir de rochiţa rîndunicii răsturnat, cu marginea întoarsă lucind mat şi întunecată de amestecarea frecventă a opiului. Cu o răsucire rapidă şi îndemînatică a încheieturii mîinii, Phuong cufundă acul în micuţa deschizătură, dădu drumul opiului şi întoarse ceaşca înspre flacără, ţinîndu-mi pipa nemişcată. Grăuntele de opiu se umfla uşor şi uniform pe măsură ce inhalam.
Fumătorul experimentat poate goli o pipă întreagă dintr-o singură răsuflare; eu însă trebuia să inhalez întotdeauna de cîteva ori. După aceea mă întindeam pe pat, cu gîtul rezemat de perna din piele, în timp ce Phuong pregătea o a doua pipă.
— Ştii, i-am zis eu atunci, e limpede ca lumina zilei: Pyle ştie că trag cîteva pipe înainte de culcare şi nu vrea să mă deranjeze. O să treacă pe aici mîine dimineaţă.
Acul pătrunse iar prin orificiul îngust, astfel că am început o a doua pipă. Apoi, cum stăteam întins, am spus:
— Nu-ţi face griji. Nu-ţi face *nici un fel* de griji. Am luat o gură de ceai şi mi-am strecurat
palma în căuşul palmei ei.
— Atunci cînd m-ai părăsit, am continuat eu, am avut noroc că am putut să mă consolez cu opiul. Ştiu o locuinţă bună pe rue d'Ormay. Cît tămbălău facem noi, europenii, pentru nimic. Phuong, tu n-ar trebui să trăieşti cu un bărbat care nu fumează.
— Dar el o să se însoare cu mine, mi-a zis ea. Acum, în curînd.
— Desigur, asta-i o altă problemă
— Să-ţi mai pregătesc o pipă ?
— Da.

15

M-am întrebat dacă Phuong ar consimţi să doarmă cu mine în noaptea aceea în cazul în care Pyle nu s-ar mai întoarce niciodată, dar ştiam că, în momentul în care voi fi fumat deja patru pipe, n-o să o mai doresc. Desigur că ar fi fost plăcut să-i simt coapsa peste mine, în pat; ea dormea întotdeauna pe spate şi dimineaţa, cînd mă trezeam, îmi puteam începe ziua cu o pipă şi nu cu propria mea prezenţă.
— Pyle n-o să vină acum, am spus. Rămîi aici, Phuong.
Mi-a întins pipa şi a clătinat din cap. în momentul în care mă apucasem să inhalez opiul, prezenţa sau absenţa ei nu mai aveau decît extrem de puţină importanţă.
— De ce nu e Pyle aici? m-a întrebat ea.

— De unde să ştiu eu? i-am răspuns.
— S-a dus să se vadă cu generalul The?
— N-aş putea să spun sigur.
— Mie mi-a spus că, dacă nu o să poată cina cu tine, nu va veni aici.
— Nu-ţi face griji. O să vină. Mai pregăteşte-mi o pipă.
Cînd s-a aplecat asupra flăcării, mi-a venit în minte poemul lui Baudelaire *Mon enfant, ma sceur*[1]. Cum sunau versurile acelea?
Aimer â loisir,
Aimer et mourir
Au pays qui te ressemble.[2]
1. „Copila mea, sora mea" (fr.), vers din poemul „Invitaţie la călătorie".
2. „împreună-n pribegie!/ Ne-am iubit mereu/ Pururi, tu şi eu/ într-o ţară asemeni ţie..." (traducere de Virgil Teodorescu, în Charles Baudelaire, *Florile răului,* Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 86).

16

Afară, pe chei, vapoarele, *„dont l'humeur est vagabonde"*[1], dormeau. M-am gîndit că, dacă i-aş mirosi pielea, aş simţi un parfum slab, extrem de slab, de opiu, iar culoarea pielii ei era cea a micii flăcărui. Florile de pe rochia fetei le văzusem în realitate, dincolo de canal, în nord. Phuong era de-a locului, aşa cum era o plantă locală, şi eu nu voiam să mai plec niciodată acasă.
— Aş vrea să fiu în locul lui Pyle, am rostit eu cu voce tare, însă durerea era redusă şi suportabilă - opiul avea grijă de asta.
Se auzi o bătaie în uşă.
— Pyle! se repezi Phuong.
— Nu. El nu bate în felul ăsta.
Acel cineva bătu iarăşi, nerăbdător. Phuong se ridică în grabă, zdruncinînd copăcelul cu flori galbene, care îşi scuturâ din nou petalele peste maşina mea de scris. Uşa se deschise.
— Domnul Fowlair! se auzi o voce poruncitoare.
— Eu sînt, am zis.
Nu aveam chef să mă ridic pentru un poliţist -îi vedeam pantalonii kaki fără să-mi ridic capul, îmi explică într-o franco-vietnameză aproape ininteligibilă că eram chemat - imediat - repede - la *Sărete*[2].
— La cea franceză sau la cea vietnameză ?

— Franceză.
în graiul lui cuvîntul sunase cam aşa: „frîn-ceză".
— Pentru ce?
Nu ştia; avea ordin să mă ducă acolo.
— *Toi aussi*[3]*,* spuse el, adresîndu-se lui Phuong.
■
1. „... a căror fire e hoinară" (fr.).
2. Siguranţă (fr.).
3. Şi tu (fr.).

17

— Spune *vous* cînd vorbeşti cu o doamnă, îl repezii. De unde ştiai că e aici?
Poliţistul repetă doar că acestea erau ordinele pe care le primise.
— Voi veni mîine dimineaţă.
— *Sur le chang*[1]*,* îmi spuse din nou.
Pe faţa lui îngustă, cu trăsături clar conturate, se vedea încăpăţînarea. N-avea nici un rost să încep o discuţie, aşa că m-am ridicat, mi-am pus cravata şi m-am încălţat. Aici poliţia avea ultimul cuvînt. Ar fi putut să-mi retragă permisul de liberă trecere, ar fi putut să-mi interzică accesul la conferinţele de presă, ar fi putut chiar să-mi refuze viza de ieşire. Acestea erau metodele permise, legale, dar legalitatea nu e lucrul cel mai important într-o ţară în război. Cunoşteam pe cineva căruia îi dispăruse pe neaşteptate şi într-un mod inexplicabil bucătarul. Aflînd că fusese cercetat la Siguranţa vietnameză, se dusese acolo, dar i se răspunsese că, după ce i se luase un interogatoriu, bucătarul fusese lăsat în libertate. Familia lui însă nu 1-a mai văzut niciodată. Cine ştie, poate că bucătarul fugise la comunişti, poate că fusese înrolat într-una din armatele particulare care foiau în jurul Saigonului - trupele Hoa-Hao, cele caodaiste sau cele ale generalului The. Poate că zăcea într-o închisoare franceză. Poate că făcea avere, vesel şi ferice, vînzînd fete în Cholon, suburbia chinezească a oraşului. Poate că murise în timpul interogatoriului.
— N-o să merg pe jos, i-am zis poliţistului. O să-mi plătiţi cursa cu trishaw-ul
Trebuia să-ţi menţii demnitatea.
1. Pronunţare defectuoasă a expresiei „sur le champ" - imediat (fr.).

18

Din acelaşi motiv, am refuzat şi ţigara pe care mi-o oferi ofiţerul francez de la Siguranţă, După ce fumasem trei pipe, mintea îmi era limpede şi ageră. Puteam lua cu uşurinţă asemenea hotărîri fără să pierd din vedere problema principală : ce voiau de la mine? îl cunoşteam pe Vigot, pe care-l întîlnisem adeseori, în diferite împrejurări, îl remarcasem pentru că părea, în mod cu totul ciudat, să-şi iubească nevasta, o blondă falsă şi frivolă care-l ignora. Acum, la ora două noaptea, pe o căldură insuportabilă, şedea în fumul de ţigară, obosit şi abătut, cu viziera verde deasupra ochilor, cu un volum de Pascal pe birou, şi răsfoia cartea ca să-i mai treacă timpul. Cînd refuzai să-i dau voie să o interogheze pe Phuong în absenţa mea, renunţă imediat, scoţînd doar un oftat care spunea cît îi era de lehamite de Saigon, de căldură sau de întreaga condiţie umană.

îmi spuse în engleză:

— Regret că a fost necesar să vă chem.

— Nu am fost chemat, mi s-a dat ordin să vin.

— O, poliţiştii aceştia indigeni... nu prea înţeleg nimic.

Ochii i se opriseră pe o pagină din *Les Pensees,* ca şi cum ar fi fost încă absorbit de acele judecăţi triste.

— Voiam să vă pun unele întrebări... despre Pyle.

— întrebaţi-l mai bine chiar pe el.

Se întoarse spre Phuong şi o întrebă iute în franceză:

— Cît timp aţi trăit cu monsieur Pyle ?

— Cam o lună, nu ştiu exact.

— Cîţi bani v-a dat ?

— N-aveţi nici un drept s-o întrebaţi asta, intervenii eu. Ea nu se vinde.

19

— Nu a trăit şi cu dumneavoastră mai înainte ? mă întrebă el. Timp de doi ani.

— Sînt un corespondent de presă care ar trebui să scriu despre războiul dus de dumneavoastră, asta cînd mă lăsaţi să o fac. Nu-mi cereţi să colaborez şi la fiţuicile dumneavoastră de scandal.

— Ce ştiţi despre Pyle ? Vă rog să-mi răspundeţi la întrebări, domnule Fowlair[1]. N-aş vrea să vi le pun. Dar e vorba de ceva serios.

— Nu sînt informator. Dumneavoastră ştiţi tot ce v-aş putea spune despre Pyle. Vîrsta: treizeci şi doi de ani, funcţionar la

Misiunea de Ajutor Economic, naţionalitatea americană.
— Se pare că-i sînteţi prieten, îmi spuse Vigot, privind spre Phuong.
Un poliţist indigen intră în cameră, aducînd trei ceşti cu cafea neagră.
— Sau aţi prefera cumva ceai ? întrebă Vigot.
— îi *sînt* prieten. Şi de ce nu ? Nu o să plec odată şi-odată acasă? Nu pot să o iau cu mine. Ea se va simţi foarte bine cu el. E un aranjament rezonabil. O s-o ia în căsătorie, aşa spune. Să ştiţi că s-ar putea să o şi facă. în felul lui, e un băiat bun. Serios. Nu ca scandalagiii aceia de la Continental. Un american liniştit.
îmi rezumai opiniile cu concizie şi precis, ca şi cum aş fi spus : o şopîrlă albastră, un elefant alb. Vigot aprobă:
— Da...
Părea să caute prin birou cuvintele cu ajutorul cărora să se poată exprima tot atît de precis ca şi mine.
— Da, continuă el, un american foarte liniştit. Stătea în camera aceea mică şi încălzită peste
măsură, aşteptînd ca unul din noi să vorbească.
1. Pronunţie franţuzită a numelui Fowler.

20

Un ţînţar bîzîia, gata să se repeadă, şi eu o pîndeam pe Phuong. Opiul îţi ascute mintea, poate numai pentru că îţi linişteşte nervii şi-ţi potoleşte emoţiile. Nimic, nici măcar moartea, nu mai pare să aibă vreo importanţă. Mă gîndeam că Phuong nu a simţit tonul uşor melancolic şi concluziv cu care vorbise Vigot. Ştia destul de prost engleza. Stătea acolo liniştită, pe scaunul tare, de birou, şi-l mai aştepta încă pe Pyle. în clipa aceea însă eu renunţasem să-l mai aştept şi vedeam pe faţa lui Vigot că a înţeles ce se petrece cu noi.
— Cum l-ai cunoscut ? mă întrebă poliţistul. Ce rost avea să-i explic că, de fapt, Pyle mă
cunoscuse pe mine ? Era prin septembrie, în urmă cu un an. L-am văzut traversînd piaţa şi îndrep-tîndu-se spre barul Continental. Obrazul lui arăta atît de tînăr şi de puţin obosit, iar ochii îi erau îndreptaţi spre noi ca o săgeată. Cu picioarele lungi, cu părul tuns scurt, periuţă, şi cu aerul lui naiv de student, părea un om incapabil să facă vreun rău cuiva.
Mesele de pe trotuar erau mai toate ocupate.
— îmi permiteţi ? mă întrebase el cu o politeţe gravă. Mă

numesc Pyle. Sînt nou-venit pe-aici. Şi, aplecîndu-se, se aşezase într-un scaun şi ceruse o bere. Apoi privi undeva în lucirea orbitoare a amiezii.
— A explodat o grenadă ? întrebase cu emoţie şi interes.
— Cred mai degrabă că a bubuit ţeava de eşapament a unui automobil, am spus eu şi-mi păru rău că se arătase dezamăgit.
Uiţi prea repede vremea cînd ai fost tu însuţi tînăr. Altădată mă interesau şi pe mine acele lucruri care, în lipa unui alt termen mai potrivit, se numesc ştiri. Dar exploziile grenadelor nu mă mai impresionau deloc. Erau pomenite pe ultima
21
■
pagină a ziarelor locale: atîtea la Saigon în noaptea trecută, atîtea la Cholon; niciodată ştirile acestea nu ajungeau în paginile presei din Europa. Pe stradă treceau în sus, spre rue Catinat, cîteva femei vietnameze, siluete fine cu pantaloni albi de mătase, cu tunici lungi şi strimte, de culoare trandafirie sau mov, despicate pe de lături pînă la coapsă. Le urmăream din ochi cu nostalgia pe care ştiam că o voi simţi cînd voi părăsi pentru totdeauna aceste locuri.
— Sînt drăguţe, ce zici ? îl întrebai pe Pyle, luînd o gură de bere.
El le aruncă într-o doară o privire grăbită.
— A, da, desigur, spuse cu indiferenţă; era un tip serios. Ministrul e foarte îngrijorat din pricina acestor grenade. Ar fi foarte neplăcut, adăugă el, dacă s-ar întîmpla vreun accident... unuia dintre noi, se înţelege.
— Unuia din voi ? Mda, cred că ar fi un lucru serios. Congresul ar fi neplăcut impresionat.
De ce sîntem ispitiţi întotdeauna să ne batem joc de oamenii naivi? Poate că nu trecuseră nici zece zile de cînd se plimba prin Boston cu braţele pline de cărţi, pe care le citea pentru a se documenta asupra Extremului Orient şi asupra problemelor din China. Nu auzise ce-i spuneam. Se cufundase iarăşi în meditaţii asupra problemelor Democraţiei şi ale responsabilităţii Apusului şi era ferm hotărît - aveam să aflu aceasta foarte curînd - să facă bine, nu cuiva anume ci unei ţări întregi, continentului, lumii. Ei bine, acum era în elementul lui — putea să aibă grijă de soarta întregului univers.
— E depus la morgă? îl întrebai pe Vigot.
— De unde aţi ştiut că e mort ?

Era o întrebare prostească, de poliţist, nedemnă de omul care-l citea pe Pascal, nedemnă nici de
22
omul care-şi iubea soţia într-un chip atît de ciudat. Nu poţi iubi dacă eşti lipsit de intuiţie.
— Sînt nevinovat, am zis eu.
Mă asiguram pe mine însumi că acesta e adevărul. Oare Pyle nu făcea întotdeauna numai ce-l tăia capul? Căutam să-mi dau seama dacă nu sînt mişcat cumva, măcar de bănuiala poliţistului, dar nu simţeam nimic deosebit. Nimeni în afară de Pyle nu era responsabil de ceea ce se întîmplase. Opiul mă făcea să mă întreb: nu ne e oare mai bine cînd sîntem morţi? O priveam cu fereală pe Phuong. Pentru ea era mai greu. în felul ei, trebuie să-l fi iubit: nu ţinuse ea la mine şi totuşi mă părăsise pentru Pyle ? Se ataşase de tinereţea, de speranţele şi de seriozitatea lui, iar acum toate acestea aveau să o dezamăgească mai mult decît bătrîneţea şi deznădejdea. Stătea şi ne privea pe amîndoi şi mă gîndeam că poate nu a înţeles ce se petrece. Poate că ar fi fost mai bine dacă aş fi putut să o iau de acolo înainte ca să priceapă despre ce e vorba. Eram gata să răspund la orice întrebare, pentru ca interogatoriul să se termine cît mai repede şi, în acelaşi timp, să rămînă tot atît de neclar. Iar ei aveam să-i explic ce s-a întîmplat mai tîrziu, acasă, departe de ochiul bănuitor al poliţistului, de scaunele tari de birou, de globul alb în jurul căruia se roteau fluturi de noapte.
II întrebai pe Vigot:
— Ce ore te interesează ?
— De la şase la zece.
— La ora şase am băut ceva la Continental. Chelnerii or să-şi amintească. La şase patruzeci şi cinci m-am îndreptat spre chei şi a privit cum se descărcau avioanele americane. L-am văzut pe Wilkins de la *Associated Press* în poartă la Majestic. Am intrat apoi la cinematograful de
23
alături. îşi vor aminti, probabil - au trebuit să-mi dea ceva rest. De acolo am luat trishaw-ul şi m-am dus la Vieux Moulin - am ajuns, cred, pe la opt treizeci -, unde am luat masa singur. Era şi Granger acolo, îl puteţi întreba. Am plecat acasă cu trishaw-ul, cam pe la zece fără un sfert. II veţi găsi, desigur, pe omul care-l conducea. îl aşteptam pe Pyle să vină la ora zece, dar n-a mai

venit.
— De ce-l aşteptaţi?
— îmi telefonase. Mi-a spus că vrea să mă vadă ca să discutăm ceva important.
— Aveţi vreo idee cam despre ce era vorba?
— Nu. Orice era important pentru Pyle.
— Si fata aceasta - ştiţi cumva unde era ea ?
— îl aştepta în stradă, la miezul nopţii. Era neliniştită. Nu ştie nimic. Cum, nu vă daţi seama că-l mai aşteaptă încă ?
— Ba da.
— Nu se poate să credeţi cu adevărat că l-am ucis din gelozie. Şi ea ce motiv ar fi avut? Doar urmau să se căsătorească.
— Ştiu.
— Unde l-aţi găsit?
— în apă, sub podul de la Dakow. Clădirea localului Vieux Moulin se afla chiar
lîngă pod. Poliţia înarmată patrula pe pod, iar restaurantul avea un grilaj de fier, menit să facă imposibilă aruncarea de grenade înăuntru. Trecerea podului nu era sigură în timpul nopţii, deoarece după căderea întunericului tot malul mai îndepărtat al rîului era sub controlul Vietminh-ului[1]. Cinasem la vreo cincizeci de yarzi de trupul lui.
1. Cînd utilizează acest nume, autorul se referă pe tot parcursul volumului fie la trupele de partizani, fie la forţele armatei populare ale R.D. Vietnam.

24

— Ce păcat că s-a amestecat, zisei eu.
— Ca să fiu sincer, răspunse Vigot, nu regret deloc. A făcut mult rău.
— Dumnezeu să ne păzească întotdeauna de cel inocent şi de cel bun.
— De cel bun ?
— Da, de cel bun. Căci era bun, în felul lui. Dumneavoastră sînteţi romano-catolic şi nu puteţi aprecia calea pe care a urmat-o. Şi, în orice caz, era un yankeu afurisit.
— Nu vă supăraţi, dar n-aţi vrea să-l identificaţi? îmi pare rău, dar aşa cere procedura. O procedură nu prea agreabilă.
Nu voiam să-l sîcîi, aşa că nu l-am întrebat de ce nu aşteaptă pe cineva de la legaţia americană. Cunoşteam motivul. Metodele franţuzeşti sînt puţin cam învechite în raport cu procedeele

noastre mai reci, mai impersonale. Ei cred în conştiinţă, în sentimentul culpabilităţii, criminalul trebuie pus în faţa crimei comise, deoarece s-ar putea întîmpla să nu se poată stăpîni şi să se trădeze. Mi-am repetat încă o dată că sînt nevinovat, în timp ce coboram scara de piatră ce ducea la subsol, de unde se auzea bîzîitul instalaţiei frigorifice.
L-au scos afară ca pe o tavă de cuburi de gheaţă. M-am uitat la el. Rănile îi erau îngheţate, nu sîngerau. Atunci le-am zis:
— După cum vedeţi, nu se redeschid în prezenţa mea.
— *Comment!*[1]
— Doar nu acesta era unul din motivele confruntării ? O ispitire de vreun fel sau altul ? L-aţi îngheţat însă prea tare! în Evul Mediu nu aveau frigidere...
— îl recunoaşteţi ? ----------
1. Poftim? (fr.)

— O, da!
Părea cu totul nepotrivit cu locul acela. Ar fi trebuit să rămînă la el acasă. îl vedeam în diferite fotografii dintr-un album de familie: vara, călare, pe pajiştile unei ferme, scăldîndu-se la Long Island, fotografiat cu colegii într-un apartament de la al 23-lea etaj. Aparţinea zgîrie-norilor şi lifturilor expres, îngheţatei şi whisky-ului sec, laptelui la prînz şi sandviciurilor cu pui cumpărate la magazin.
— N-a murit din pricina acestei răni, îmi spuse Vigot, arătîndu-mi o tăietură la piept. A fost înecat în nămol. Am găsit noroi în plămîni.
— Lucraţi rapid.
— N-ai încotro, în clima asta... împinseră tava înăuntru şi închiseră uşa.
Cauciucul amortiza zgomotul uşii trîntite.
— Nu ne puteţi ajuta deloc? mă întrebă Vigot.
— Deloc.
M-am întors acasă cu Phuong. Nu mai eram atît de preocupat să-mi păstrez demnitatea. Moartea alungă orice vanitate, chiar vanitatea încornoratului care nu trebuie să-şi arate durerea. Ea încă nu ştia ce se întîmplase, iar eu nu ştiam cum să-i spun vestea cu blîndeţe şi grijă. Eram corespondent de presă; pentru mine totul se exprima în titluri: „Funcţionar american ucis la Saigon". Cînd lucrezi la un ziar, nu înveţi cum să anunţi ştirile

rele şi iată, chiar acum trebuia să mă gîndesc la ziar şi să o întreb:
— Nu te superi dacă mă opresc puţin la poştă ? Am lăsat-o să mă aştepte pe stradă, am trimis
ziarului cablograma şi m-am întors. Era doar o simplă formalitate: ştiam prea bine că ziariştii francezi fuseseră informaţi sau că - în cazul în care Vigot se purtase cinstit cu mine (ceea ce nu era exclus) - cenzorii aveau să reţină telegrama
26
mea pînă ce francezii le vor fi trimis pe ale lor. Ziarul meu avea să primească ştirea după cei de la Paris. Şi nu din pricină că asasinarea lui Pyle ar fi fost un lucru deosebit de important. N-avea nici un rost să telegrafiez o seamă de amănunte despre adevărata lui îndeletnicire sau că, înainte de a muri, se făcuse vinovat de cel puţin cincizeci de alte morţi, deoarece aceasta ar fi dăunat relaţiilor anglo-americane, iar ministrul ar fi fost furios. Avea pentru Pyle un mare respect. Pyle era posesorul unei foarte apreciat titlu universitar. Ştiu şi eu ce fel de titlu ? Unul din acelea pe care le au de obicei americanii: licenţiat în Relaţii Publice sau în arta teatrului sau poate chiar în problemele Extremului Orient (citise o mulţime de cărţi).
— Unde-i Pyle? mă întrebă Phuong. Ce-au vrut?
— Hai acasă, am zis eu.
— O să vină şi Pyle ?
— Poate să vină la fel de bine şi aici, şi oriunde altundeva...
Bătrînele stăteau tot pe palier, pălăvrăgind. Afară aerul era ceva mai răcoros. Cînd am deschis uşa, mi-am dat seama imediat că, în absenţa mea, camera fusese percheziţionată: totul era mai la locul lui decît fusese vreodată.
— Să-ţi pregătesc o pipă ? mă întrebă Phuong.
— Da.
Mi-am scos cravata şi m-am descălţat. Interludiul se terminase, iar noaptea era aproape la fel cum fusese şi pînă atunci. Phuong se aplecă şi aprinse lampa. *Mon enfant, ma sceur,* cu pielea de culoarea ambrei. *Sa douce langue natale*[1]*,* i-am zis:
1. Dulcea ei limbă maternă (fr.).
27
— Phuong.
Frămînta bulgăraşul de opiu pe marginea ceştii.

— *Il est mort*[1]*,* Phuong.
Ţinea acum în mînă şi se uita la mine ca un copil care încearcă să se concentreze, încrun-tîndu-şi sprîncenele.
— *Tu dis*[2]
— *Pyle est mort. Assassine.*[3]
Puse acul jos şi se uită la mine, lăsîndu-se pe călcîie. Nici o scenă, nici o lacrimă, se gîndea doar, cum se gîndesc îndelung şi însinguraţi oamenii care trebuie să-şi schimbe întreg cursul vieţii.
— E mai bine să rămîi aici peste noapte, am
adăugat.
Dădu din cap şi, luînd acul, începu să încălzească din nou bulgăraşul de opiu. în noaptea aceea m-am trezit dintr-un somn scurt şi adînc, cum dormi de obicei cînd fumezi opiu, un somn nu mai lung de zece minute, dar care-ţi pare tot atît de lung cît o noapte întreagă. Mîna mea se odihnea, ca în oricare altă noapte, pe coapsa ei. Dormea şi abia o auzeam respirînd. Din nou, după atîtea luni, nu mai eram singur, şi totuşi m-am întrebat deodată, supărat, amintindu-mi de Vigot şi de viziera lui lăsată peste ochi şi de poliţie şi de coridoarele tăcute de la legaţie, pe unde nu mai trecea nimeni, de pielea mătăsoasă şi netedă de sub mîna mea: „Sînt oare singurul om căruia îi pasă cu adevărat de Pyle?"

1. A murit.
2. Ce spui?
3. Pyle a murit. Asasinat.

28

■

Capitolul II

Pînă în dimineaţa în care Pyle nimerise în piaţa din faţa Continentalului, cunoscusem destul de mulţi americani, colegi de-ai mei din presă, voinici, zgomotoşi, mai naivi sau mai serioşi, făcînd glume răutăcioase pe seama francezilor care, oricum ar fi fost, purtau totuşi acest război. După ce se sfîrşea de-a binelea cine ştie ce încăierare şi morţii erau ridicaţi de pe cîmpul de luptă, corespondenţii erau chemaţi la Hanoi, la o distanţă de vreo patru ore de zbori Aici, coman-dantul-şef le ţinea o cuvîntare şi, după o noapte petrecută în cantonamentul rezervat presei, unde se spunea că serveşte cel mai bun barman

din Indochina, zburau cu avionul deasupra ultimului cîmp de bătălie, la o înălţime de 3.000 de picioare (distanţa la care bate o mitralieră grea). După aceea erau depuşi din nou, sănătoşi şi gălăgioşi, ca nişte şcolari după o excursie, la hotelul Continental din Saigon.

Pyle era un om liniştit şi părea modest. în acea primă zi, a trebuit să mă aplec uneori peste masă ca să pot înţelege ce spune. Mai era şi foarte, foarte serios. De mai multe ori am avut impresia că se crispează din pricina tărăboiului pe care-l făceau corespondenţii americani sus pe terasă - pe terasa socotită a fi mai greu de

ajuns cu grenadele de mînă. Dar nu vorbea de rău pe nimeni.

— L-ai citit pe York Harding ? mă întrebă el.

— Nu. Nu cred. Ce-a scris?

Se uită la o lăptărie de pe trotuarul din faţă şi spuse cu un aer visător:

— Parc-ar fi un chioşc cu răcoritoare.

Ce dor de casă dezvăluia atenţia dată acestui amănunt neobişnuit, observat într-un peisaj atît de puţin familiar! Parcă eu, cînd m-am plimbat pentru prima oară pe rue Catinat, nu mă oprisem înainte de toate la vitrina în care se aflau flacoanele cu parfum Guerlain şi nu mă consolasem gîndindu-mă că, la urma urmei, Europa nu era decît la treizeci de ore de zbor? Desprinzîndu-se fără nici un entuziasm din contemplarea lăptăriei, îmi spuse:

— York a scris o carte intitulată *Progresul Chinei roşii.* O carte foarte profundă.

— N-am citit-o. îl cunoşti pe Harding? Dădu din cap cu gravitate şi căzu într-o tăcere

adîncă. După o clipă însă, se grăbi să rectifice impresia pe care mi-am putut-o face, spunîndu-mi:

— Nu-l cunosc prea bine. Cred că l-am văzut numai de vreo două ori.

Asta mi-a plăcut la el - socotea că e o dovadă de lăudăroşenie afirmaţia că 1-a cunoscut pe... cum l-o mai fi chemat şi pe ăla, pe York Harding. Mai tîrziu aveam să aflu că nutrea un imens respect pentru cei pe care-i considera scriitori serioşi. Calificativul nu se aplica romancierilor, poeţilor sau dramaturgilor decît dacă scriau despre o temă pe care el o

aprecia ca fiind contemporană, şi chiar în acest caz era mai bine să citeşti despre tema respectivă de-a dreptul din York Harding.
— Ştii, dacă trăieşti multă vreme într-un loc, nu te mai interesează ce se scrie despre el.
30
— Desigur, mie mi-a plăcut întotdeauna să aflu ce spune omul de la faţa locului, răspunse Pyle prudent.
— Şi după aceea să-l verifici cu York ?
— Da.
Simţise probabil ironia, deoarece adăugă cu obişnuita lui politeţe:
— Dacă aţi găsi vreme să mă lămuriţi şi pe mine asupra problemelor mai importante de pe aici, aş considera aceasta drept un semn de mare bunăvoinţă din partea dumneavoastră. Ştiţi, York Harding a fost prin aceste locuri acum mai bine de doi ani.
îmi plăcea loialitatea lui faţă de Harding, indiferent cine-o fi fost şi ăsta. Nu semăna deloc cu bîrfeala corespondenţilor sau cu cinismul lor imatur. Aşa că i-am spus :
— Să mai bem o bere şi o să încerc să-ţi explic cum stau lucrurile.
în timp ce el mă privea atent, ca un elev silitor, am început să-i explic care este situaţia în nord, la Tonkin, unde francezii se cramponaseră în acele zile de delta Fluviului Roşu, pe teritoriul căreia se afla Hanoiul şi singurul port din nord, Haiphong-ul. Aici erau cele mai întinse culturi de orez şi, cînd recolta dădea în pîrg, începea bătălia din fiecare an pentru a pune mîna pe ea.
— Asta-i în nord. Francezii, săracii, ar putea rezista dacă Vietminh-ul nu va fi ajutat de chinezi. Războiul se poartă prin junglă, prin munţi şi prin cîmpii mlăştinoase, cultivate cu orez, în care te cufunzi pînă la umeri la fiecare pas, iar duşmanul dispare pur şi simplu, îşi îngroapă armele şi se îmbracă ţărăneşte... Poţi totuşi să zaci liniştit în umezeala din Hanoi. Acolo nu se bombardează. Dumnezeu ştie de ce. Ai putea spune că-i vorba de un război regulat.
31
Iţi
— Şi aici, în sud ?
— Francezii controlează drumurile principale pînă la ora şapte seara. După ora asta, mai controlează turnurile de pază şi

oraşele - adică unele din ele. Asta nu înseamnă că eşti totuşi în siguranţă, altminteri grilajele de fier de la intrarea restaurantelor nu şi-ar avea rostul.
De cîte ori nu repetasem aceste lucruri, ca o placă de patefon pusă pentru cei sosiţi de puţină vreme: parlamentari veniţi în vizită, noul ministru britanic... Cîteodată mă trezeam în mijlocul nopţii şi spuneam „Să luăm de pildă, cazul caodaişti-lor". Sau al trupelor Hoa-Hao sau Binh Xuyen, armatele particulare care-şi vindeau serviciile fie pentru bani, fie pentru a se răzbuna. Străinii le considerau un subiect interesant, dar ce putea fi interesant în trădare şi neîncredere?
— Şi, desigur, mai e şi generalul The. Era şeful statului-major al caodaiştilor, dar a plecat în munţi ca să lupte atît împotriva francezilor, cît şi împotriva comuniştilor...
— York, mă întrerupse Pyle, scria că Orientul are nevoie de o a Treia Forţă.
Poate că ar fi trebuit să observ în ochii lui lucirea aceea de fanatism, să-mi dau seama cît de mult îl atrage sunetul magic al cifrelor: coloana a cincea, a treia forţă, ziua a şaptea... Cu toţii am fi fost-scutiţi de multe necazuri, chiar şi Pyle, dacă mi-aş fi dat seama atunci încotro se îndreaptă mintea lui tînără şi activă. Dar, după ce i-am dat cîteva informaţii sumare şi seci despre lumea în care nimerise, l-am părăsit şi am plecat să-mi fac plimbarea zilnică pe rue Catinat. Avea să înveţe singur cum arată cu adevărat această lume care te urmărea cum te urmăresc miresmele: aurul lanurilor de orez într-un amurg cu luciri de soare tîrzii, trestiile subţiri ale pescarilor plutind deasupra

32

cîmpiilor asemeni ţînţarilor, ceştile de ceai de pe taraba vreunui preot bătrîn, cu patul şi calendarele lui comerciale, cu găleţile şi ceştile sparte, cu văsăria adunată o viaţă întreagă, spălată şi pusă la uscat în jurul scaunului, sau pălăriile de paie în formă de scoică ale fetelor care repară şoseaua distrusă de explozia minelor, auriul şi verdele crud şi veşmintele deschise din sud, cafeniul întunecat, îmbrăcămintea neagră, cercul ameninţător al munţilor şi uruitul avioanelor în nord. Cînd am venit pentru prima oară aici, socoteam cîte zile mai am de stat, ca un şcolar care aşteaptă vacanţa. Credeam că sînt legat de ceea ce mai rămăsese dintr-o piaţă din Bloomsbury, de autobuzul 73, ce

trecea pe lîngă portalul gării Euston, şi de primăvara într-o cîrciumă din Torrington Place. Acum în grădina din piaţă luminile erau stinse şi mie nici nu-mi păsa. Doream să mai vină încă o zi punctată de exploziile acestea care puteau fi ale eşapamentului unui automobil sau ale unei grenade, doream să privesc mereu aceste fete în pantaloni de mătase, care se mişcau cu graţie în amiaza umedă, o doream pe Phuong, iar casa mea se mutase la opt mii de mile de Anglia. Am cotit după reşedinţa înaltului Comisar, unde stăteau de pază soldaţi din Legiunea străină, cu chipiuri albe şi epoleţi purpurii, am trecut pe lîngă catedrală şi m-am întors pe partea unde se înalţă zidul mohorît al Siguranţei vietnameze, care părea că miroase a urină şi a nedreptate. Şi totuşi, chiar şi asta făcea acum parte din casa mea, ca şi coridoarele întunecoase de care te fereşti în copilărie. Numerele recente ale revistelor obscene *Tabu* sau *Illusion* se lăfăiau în standurile de lîngă chei şi, aşezaţi pe trotuar, marinarii beau bere, oferind o ţintă uşoară pentru bombele făcute de indigeni. Mă gîndeam la Phuong, care

33

se tîrguia probabil în piaţă, pe strada a treia la stînga, înainte de a se duce să ia o gustare la lăptărie (ştiam întotdeauna unde se află în acele zile), aşa că Pyle dispăru în chip firesc şi fără eforturi din gîndurile mele. Nici nu i-am pomenit lui Phuong despre el cînd ne-am aşezat la masă, în camera noastră de pe rue Catinat, iar ea îmbrăcase cea mai frumoasă rochie de mătase înflorată pe care o avea, deoarece se împlineau doi ani din ziua în care ne cunoscusem la Grand Monde, în cartierul Cholon.

2

A doua zi dimineaţa, cînd ne-am sculat, nici unul din noi nu i-a pomenit numele. Phuong se trezise mai înainte şi pregătise ceaiul. Nu poţi fi gelos pe un mort. Aşa că, în acea dimineaţă, am avut impresia că ar fi destul de simplu să ne reluăm viaţa de altădată.

— Rămîi şi în noaptea asta ? am întrebat-o la dejun, pe un ton cît mai natural în timp ce mîncam nişte *croissants.*

— Va trebui să-mi aduc lucrurile.

— Poliţia va fi acolo, i-am zis. Ar fi mai bine să te însoţesc.

A fost singura dată în acea zi cînd a venit vorba într-un fel de Pyle.

Pyle locuise într-un apartament dintr-o vilă nouă, situată în apropierea străzii Duranton, la capătul unuia dintre bulevardele acelea pe care francezii le tot subîmpărţeau mereu în cinstea generalilor lor, astfel că rue de Gaulle devenea după a treia intersecţie rue Leclerc şi aceasta, la rîndul ei, avea să se transforme cîndva în rue de
34
Lattre. Probabil că vreo personalitate importantă urma să sosească cu avionul din Europa, deoarece de-a lungul drumului care ducea la reşedinţa înaltului Comisar era postat cîte un poliţist la fiecare douăzeci de yarzi.
Pe aleea pietruită din faţa casei unde locuia Pyle erau parcate mai multe motociclete. Poliţistul vietnamez îmi cercetă cu atenţie legitimaţia de ziarist. Nu îi permise lui Phuong să intre în casă, aşa că m-am dus să caut un poliţist francez.
în odaia de baie a lui Pyle, Vigot îşi spălase mîinile cu săpunul lui Pyle şi acum se ştergea cu prosopul lui Pyle. Pe mîneca hainei lui albe se vedea o pată de ulei - uleiul maşinii lui Pyle, am presupus eu.
— Ceva nou ? îl întrebai.
— I-am găsit maşina în garaj. Rezervorul de benzină e gol. Aseară a ieşit probabil cu trishaw-ul sau cu maşina altcuiva. S-ar putea ca rezervorul să fi fost golit dinadins.
— Nu-i exclus să fi mers şi pe jos. îi ştii doar pe americanii ăştia.
— Maşina dumitale a ars, nu-i aşa ? continuă el gînditor. Nu ai încă una nouă?
— Nu.
— N-are nici o importanţă.
— Aşa cred şi eu.
— Ai vreo părere? mă întrebă Vigot.
— Mai multe.
— Spune-mi-le şi mie.
— Ei bine, s-ar putea să fi fost omorît de către Vietminh. Au ucis o grămadă de oameni în Saigon. Corpul lui a fost găsit în rîu, aproape de podul de la Dakow, teritoriul stăpînit în timpul nopţii, după ce se retrage poliţia voastră, de Vietminh. Ori s-ar putea să fi fost ucis de Siguranţa vietnameză - s-a mai văzut şi asta. Poate că nu le plăceau prietenii
35
lui. Ori poate că a fost ucis de caodaişti, pentru că avea legături

cu generalul The
— E adevărat ?
— Aşa se spune. S-ar putea să fi fost asasinat de către generalul The, pentru că avea legături cu caodaiştii. Sau de trupele Hoa-Hao, pentru că se lega de concubinele generalului. Sau poate de cineva care voia să-i ia banii...
— Sau pur şi simplu din gelozie, continuă Vigot.
—... sau poate de Siguranţa franceză, deoarece nu-i plăceau legăturile pe care le avea. Chiar îl căutaţi cu adevărat pe asasin?
— Nu, răspunse Vigot. îmi fac doar raportul, asta-i tot. Nu sînt ucişi în războiul acesta mii de oameni în fiecare an?
— Poţi să mă laşi deoparte. Nu sînt implicat în asta. Nu sînt implicat, am zis încă o dată.
Era unul din articolele crezului meu. Condiţia umană fiind ceea ce este, lasă-i pe ceilalţi să lupte, să iubească, să se ucidă. Eu nu voiam să mă amestec cu nimic. Colegii mei spuneau că sînt corespondenţi de presă, eu preferam titlul de reporter. Scriam ce vedeam; nu întreprindeam nici o acţiune. Chiar şi părerile sînt un fel de acţiune.
— Dar dumneata ce faci pe-aici ?
— Am venit să iau lucrurile lui Phuong. Poliţiştii dumitale nu o lasă să intre.
— Atunci hai să le căutăm.
— Eşti prea amabil, Vigot. Apartamentul avea două camere, bucătărie şi
baie. Am intrat în dormitor. îmi închipuiam unde trebuia să fie valiza lui Phuong - sub pat. Am tras-o amîndoi afară. Era plină de cărţi cu ilustraţii. I-am luat din dulap cîteva rochii, două tunici mai bune şi pantalonii de schimb. Păreau să

atîrne acolo doar de cîteva ore, că sînt şi că nu sînt, asemenea unui fluture are zboară în trecere printr-o încăpere. într-un sertar am găsit chiloţii ei mici, triunghiulari, şi colecţia de eşarfe. Nu prea aveai ce să pui în valiză; mai puţine lucruri decît ai fi avut nevoie acasă pentru un week-end. în sufragerie zării o fotografie: Phuong şi Pyle în grădina botanică, lîngă un uriaş dragon de piatră. Phuong ţinea de lesă cîinele lui Pyle - un „chow" negru cu limba tot neagră. Un cîine puţin cam prea negru. Am luat fotografia şi am pus-o în cufăr.

— Unde-i cîinele ? îl întrebai pe Vigot.
— Nu-i aici. Poate că 1-a luat cu el.
— Dacă se întoarce, o să puteţi analiza pămîntul care i-a rămas pe gheare.
— Nu-s nici Lecoq şi nici Maigret[1]. Şi apoi e război.
M-am apropiat de dulapul cu cărţi şi m-am uitat la cele două rafturi ce alcătuiau biblioteca lui Pyle. *Progresul Chinei roşii, O provocare aruncată democraţiei, Rolul Apusului* — acestea constituiau, cred, operele complete ale lui York Harding. Mai erau o grămadă de rapoarte ale Congresului american, o carte de expresii uzuale vietnameze, o istorie a războiului din Filipine, o ediţie Shakespeare în „Modern Library". Cu ce se distra ? I-am găsit lecturile mai uşoare pe un alt raft. O ediţie de buzunar din Thomas Wolfe, o antologie misterioasă intitulată *Triumful vieţii* şi o culegere de poezie americană. Mai era o carte cu probleme de şah. Nu părea să fie de ajuns pentru sfîrşitul unei zile de lucru, dar, la urma urmei, o mai avusese şi pe Phuong. Ascunsă parcă după antologie, se găsea o carte cu copertele

1. Figuri de detectivi din romane poliţiste franceze.

învelite în hîrtie, intitulată *Fiziologia căsătoriei.* Studia probabil problemele sexuale tot aşa cum studia şi Orientul - din cărţi, iar cuvîntul-cheie era căsătoria. Pyle era convins că trebuie să se implice, să se angajeze.
Biroul lui era aproape gol.
— L-aţi curăţat bine, îi spusei lui Vigot.
— Ah! A trebuit să am grijă de asta, din însărcinarea legaţiei americane. Ştii ce repede se răspîndesc zvonurile. S-ar fi putut fura ceva. Am împachetat şi am sigilat toate hîrtiile.
Pe faţa lui Vigot nu se vedea nici măcar umbra vreunui zîmbet.
— S-a găsit ceva compromiţător ?
— Nu ne putem îngădui să descoperim ceva compromiţător la un aliat.
— Ai ceva împotrivă dacă iau una din aceste cărţi ca amintire?
— Am să mă uit în altă parte.
Am luat *Rolul Apusului* de York Harding şi am pus-o în cufăr, împreună cu hainele lui Phuong.
— Ca prieten, mă întrebă Vigot, n-ai să-mi spui nimic? Mi-am încheiat raportul. A fost asasinat de către comunişti. Poate că e

vorba de începutul unei campanii împotriva ajutorului american. Dar între patru ochi... ascultă, de ce să vorbim aşa, pe uscat ? N-ai vrea să mergem după colţ şi să luăm un vermut?
— E prea devreme.
— Nu ţi-a încredinţat nici un secret cînd te-a văzut ultima oară?
— Nu.
— Cînd v-aţi văzut ?
— Ieri dimineaţă. După explozia cea mare. Vigot tăcu, voind parcă să sublinieze cît de
important e să ţin minte acest răspuns - nu pentru el, ci pentru mine. Nu umbla cu vicleşuguri.

38

— Nu erai acasă aseară, cînd te-a căutat?
— Aseară? Probabil. N-am ştiut că...
— S-ar putea să ai nevoie de o viză de ieşire. Ştii că s-ar putea amîna la nesfîrşit.
— Crezi oare cu adevărat că vreau să plec acasă?
Vigot privi pe fereastră la cerul strălucitor, fără pic de nori. Spuse cu amărăciune:
— Multă lume crede.
— îmi place aici. Acasă am... probleme.
— *Merde* ! exclamă Vigot. Iată-l şi pe ataşatul economic american.
Repetă sarcastic „ataşatul economic".
— Atunci e mai bine să plec. O să vrea să mă sîcîie şi pe mine.
Vigot îmi spuse cu un glas obosit:
— îţi doresc mult noroc. O să aibă să-mi spună o groază de lucruri.
Cînd ieşeam, ataşatul economic tocmai cobo-rîse din Packard-ul lui şi încerca să-i explice ceva şoferului. Ataşatul era un om voinic, între două vîrste, cu un posterior cam exagerat şi cu o faţă care părea să nu ceară niciodată intervenţia briciului. Mă strigă:
— Fowler, nu poţi să-i explici şoferului ăsta afurisit că...?
I-am explicat. Ataşatul îmi zise:
— Păi asta i-am spus şi eu, dar pretinde întotdeauna că nu înţelege ce-i spun, deşi-i vorbesc în franceză.
— E probabil o chestie de accent.
— Am stat trei ani la Paris. Şi accentul meu e de ajuns de bun pentru vietnamezii ăştia blestemaţi.

— Glasul Democraţiei, spusei.
— Poftim?
39
— Cred că-i titlul unei cărţi de York Harding.
— Nu înţeleg ce vrei să spui.
Se uită bănuitor la valiza pe are o purtam:
— Ce-ai acolo ?
— Două perechi de pantaloni albi de mătase, două tunici de mătase, cîteva perechi de chiloţi aparţinînd unei fete... cred că trei perechi. Toate produse indigene. Nimic care să provină din ajutorul american.
— Ai fost sus ?
— Da.
— Ai auzit ce s-a întîmplat?
— Da.
— E un lucru groaznic, spuse el, groaznic...
— Bănuiesc că ministrul a fost tulburat.
— Cred şi eu. S-a dus la înaltul Comisar şi a cerut să-l vadă pe preşedinte.
Mă luă de braţ şi ne îndepărtarăm puţin de maşină.
— îl cunoşteai bine pe tînărul Pyle, nu ? Nu-mi pot închipui cum i s-a întîmplat aşa ceva. L-am cunoscut pe tatăl său. Profesorul Harold C. Pyle. Ai auzit de el?
— Nu, n-am auzit.
— E o autoritate mondială în problema eroziunii submarine. Nu i-ai văzut fotografia, luna trecută, pe coperta revistei *Times?*
— Aha, cred că-mi amintesc. Pe fundal se vede o faleză care se prăbuşeşte şi în prim-plan nişte ochelari cu ramă de aur.
— El era. A trebuit să scriu textul telegramei trimise familiei. A fost ceva îngrozitor. îl iubeam pe băiatul ăsta ca pe propriul meu fiu.
— Şi aşa aţi devenit o rudă apropiată a tatălui său.
Mă privi cu ochii lui umezi şi cafenii şi-mi spuse pe un ton de reproş:
40
— Ce-i cu dumneata? Nu se vorbeşte aşa cînd un tînăr admirabil...
— Scuzaţi-mă. Moartea îi afectează pe oameni în diferite feluri. Cine ştie, poate că-l iubeam cu adevărat pe Pyle. Ce-aţi scris în telegramă?

îmi răspunse cu seriozitate şi precizie:
— „îndureraţi, vă aducem la cunoştinţă că fiul dumneavoastră a căzut ca un soldat pentru cauza Democraţiei." A semnat-o ministrul.
— Ca un soldat, repetai. Nu-i puţin cam confuz ? Cel puţin pentru cei de-acasă. Misiunea de Ajutor Economic nu prea seamănă cu armata. Acordaţi cumva şi decoraţii... Inimi purpurii[1]?
Cu glasul scăzut şi încordat, îmi spuse:
— Avea o misiune specială.
— Aşa? De fapt bănuiam asta cu toţii.
— Nu vorbea deloc despre asta, nu-i aşa?
— O, nu, l-am asigurat imediat şi mi-am amintit de expresia lui Vigot - era un american foarte liniştit.
— Ai cumva vreo bănuială, mă întrebă ataşatul, de ce l-au ucis şi cine s-o fi făcut?
Dintr-o dată, m-am enervat. Eram sătul de toată liota asta a lor, de magazinele lor speciale unde se vindea Coca-Cola, de spitalele lor mobile, de maşinile lor prea mari şi de ce nu chiar de ultimul lor tip de carabine. Aşa că i-am spus:
— Da. L-au ucis deoarece era prea naiv ca să poată trăi. Era tînăr şi ignorant şi nepriceput şi s-a implicat. Nu ştia nici o iotă mai mult decît ştia vreunul dintre voi, dar i-aţi dat bani, i-aţi

1. *Purple Heart* (inimă purpurie) - decoraţie militară americană (prima de acest gen din istoria Statelor Unite) creată de George Washington. Se acordă celor răniţi sau ucişi în misiune sau în serviciul guvernului S.U.A.

dat cărţile lui York Harding şi i-aţi spus: „Dă-i drumul! Cîştigă-i şi pe cei din Orient de partea Democraţiei". Nu vedea nimic altceva în jurul lui decît ce auzise acasă, în sălile de conferinţe, iar scriitorii şi conferenţiarii lui îl imbecilizaseră cu totul. Nici rănile unui cadavru nu le putea deosebi. Primejdia roşie, soldatul democraţiei...
— Credeam că i-ai fost prieten, îmi spuse cu un ton de reproş ataşatul.
— I-am fost prieten. Aş fi preferat să-l ştiu însă acasă, citind suplimentul de duminică al ziarelor şi urmărind la televizor meciurile de baseball. Aş fi preferat să-l ştiu în siguranţă, cu o fată americană standard, care e abonată la Clubul Cărţii.

Tuşi cam încurcat, încercînd să-şi dreagă vocea.
— Da, da, desigur. Uitasem de povestea aceea neplăcută. Am fost cu totul de partea dumitale, Fowler. S-a purtat foarte urît. Nu-ţi ascund că am avut o lungă convorbire cu el despre fată. Ştii, aveam avantajul că i-am cunoscut pe profesor şi pe doamna Pyle...
I-am zis scurt:
— Te aşteaptă Vigot.
Apoi am plecat. O văzuse doar o dată pe Phuong. Cînd am întors capul, am observat că privea în urma mea uluit şi stînjenit: un veşnic frate mai mare care nu înţelegea nimic.

42

Capitolul III

Pyle o întîlnise pentru prima dată pe Phuong tot la Continental, la vreo două luni după ce sosise la Saigon. Era spre seară, nu prea tîrziu. Soarele abia asfinţise şi o undă de răcoare stăruia în aer. Feştilele începeau să pîlpîie pe tarabele de pe străzile laterale. Zarurile cădeau cu zgomot pe mesele la care francezii jucau *quatre cent vingt-et-un* şi fete cu pantaloni albi de mătase coborau cu bicicletele pe rue Catinat. Phuong bea o oranjadă, iar eu o bere. Stăteam tăcuţi şi mulţumiţi că sîntem împreună, cînd l-am văzut brusc pe Pyle îndreptîndu-se cam încurcat spre masa noastră. Am făcut prezentările. S-a uitat lung la Phuong, ca şi cum nu ar mai fi văzut pînă atunci vreo altă femeie, apoi a roşit.
— Nu aţi dori cumva, dumneavoastră şi doamna, să veniţi la masa noastră? Unul din ataşaţii noştri...
Era vorba de ataşatul economic. Ne zîmbea de pe terasa de deasupra, cu gura pînă la urechi, invitîndu-ne plin de amabilitate şi încredere în sine, ca omul care nu-şi pierde prietenii fiindcă foloseşte antiodorantele cele mai potrivite. Auzisem de cîteva ori că i se spune Joe, dar nu izbutisem niciodată să aflu cum îl mai cheamă.

43

Se agită, dînd zgomotos la o parte scaunele, chemîndu-l pe chelner, deşi toată această activitate nu putea avea alt rezultat aici, la Continental, decît să ni se aducă bere, brandy cu sifon sau vermut.

— Nu-mi închipuiam că eşti în oraş, îmi spuse. Ii aşteptăm pe băieţi să se întoarcă de la Hanoi. Se pare că pe front au fost lupte, nu glumă. Nu te-ai dus cu ei?
— M-am săturat să zbor patru ore cu avionul pentru o conferinţă de presă.
Mă privi dezaprobator.
— Băieţii ăştia sînt într-adevăr nişte ţipi tari. Cred c-ar putea să cîştige de două ori mai mult făcînd afaceri sau lucrînd la radio, şi asta fără nici un risc.
— Da, dar ar trebui să şi aibă de lucru, am comentat eu.
— Parc-ar fi nişte cai de luptă, aşa-i atrage războiul, continuă ataşatul cu glasul exultant, făcîndu-se că nu aude vorbele mele care, evident, nu-i erau pe plac. Bill Granger de pildă... nu suferă să stea deoparte cînd aude de vreo încăierare.
— Cred că ai dreptate. L-am şi văzut aseară luînd parte la una, în bar la Sporting.
— Ştii bine că nu la asta mă refeream.
Doi conducători de trishaw, pedalînd furios, coborau în goană pe rue Catinat. într-un finiş impresionant, ei se opriră drept în faţă la Continental. In prima trăsurică se afla Granger. în cealaltă zăcea îngrămădit un ghemotoc cenuşiu, lipsit de grai, pe care Granger îl împingea pe trotuar:
— Hai, haide odată, Mick, spunea el, hai. Apoi începu să se tîrguiască cu conducătorul
trishaw-ului cît să-i plătească.
44
r
— Na, îi iei sau nu? se înfurie deodată Granger şi aruncă în mijlocul străzii o sumă de cinci ori mai mare decît trebuia, ca omul să se aplece să o adune.
Ataşatul economic se grăbi să spună:
— Băieţii ăştia merită şi ei puţină distracţie, nu?
Granger se trînti pe un scaun. Deodată o observă pe Phuong.
— Ia te uită, bătrîne porc de cîine, se adresă el lui Joe. Unde ai mai pus mîna pe bucăţica asta? Nu ştiam că le vezi! Mă iertaţi, mă duc să... Aveţi grijă de Mick.
— Ce grosolănie cazonă...
Pyle mă privi, roşi din nou şi se scuză cu gravitate:
— Dac-aş fi ştiut, nu v-aş fi invitat... Grămada de haine cenuşii fu apucată deodată

de un tremur şi capul îi căzu frînt, pe masă. Se auzi un suspin adînc, un suspin şuierat a infinit plictis, şi totul reintră în linişte.
— îl cunoşti ? îl întrebai pe Pyle.
— Nu. N-o fi cumva ziarist?
— Am auzit că Bill îi spune Mick, interveni ataşatul economic.
— Poate că-i noul corespondent al lui *United Press.*
— Nu-i el. îl cunosc. Să nu fie cineva din personalul misiunii voastre economice. Nu-i poţi cunoaşte pe toţi. Sînt cu sutele...
— N-aş crede, spuse ataşatul economic. Nu-mi amintesc să-l mai fi văzut înainte.
— Am putea să ne uităm prin actele omului, sugeră Pyle.
— Pentru numele lui Dumnezeu, să nu-l trezim cumva! Mai avem un om beat la masă. Şi, oricum, Granger trebuie să-l cunoască.

45

Dar acesta nu-1 cunoştea. Se aşeză la masă şi întrebă morocănos:
— Cine-i doamna ?
— Domnişoara Phuong e o prietenă a lui Fowler, îi răspunse pe un ton înţepat Pyle. Am vrea să ştim cine-i...
— Unde-ai găsit-o ? în oraşul ăsta trebuie să fii foarte grijuliu, îl întrerupse Granger şi adăugă întunecat: Slavă Domnului că mai există şi penicilina.
— Sili, interveni ataşatul economic, am vrea să ştim cine-i Mick?
— Ştiu şi eu...
— Dar tu ni l-ai adus.
— Franţujii ăştia nu rezistă la whisky. E făcut rău...
— E francez? Parcă-i spuneai Mick.
— Trebuia să-i spun într-un fel. Granger se aplecă înspre Phuong şi zise:
— Ascultă, tu... Nu mai vrei o oranjadă? Eşti ocupată în seara asta?
l-am răspuns eu:
— E ocupată în fiecare seară. Ataşatul economic se grăbi să intervină:
— Ia spune, Sili, care-i situaţia pe front?
— Mare victorie la nord-vest de Hanoi. Francezii au recucerit două sate, de care n-au pomenit niciodată că le-ar fi pierdut. Vietminh-ul a suferit pierderi grele. Ei n-au avut încă vreme să-şi calculeze pierderile proprii, dar or să ni le anunţe într-o

săptămînă, două...
Ataşatul reveni:
— Circulă zvonuri că trupele Vietminh-ului au intrat în Phat Diem, au dat foc catedralei şi l-au izgonit pe episcop.
— Despre asta nu ni s-a spus nimic la Hanoi. Păi asta ce victorie mai e?
46
— Ştiţi că una din echipele noastre sanitare n-a reuşit să treacă dincolo de Nam Dinh, spuse Pyle.
— Voi n-aţi ajuns chiar atît de departe, nu-i aşa, Bill? întrebă ataşatul.
— Drept cine mă luaţi ? Sînt doar un simplu corespondent de presă căruia i s-a dat un *Ordre de circulation*[1], valabil numai între graniţele unei anumite regiuni. Am zburat cu avionul pînă la aeroportul din Hanoi. Aici ne-au pus la dispoziţie o maşină care ne-a dus la cantonamentul rezervat presei. Ne-au aranjat o călătorie cu avionul pe deasupra celor două localităţi pe care le-au recucerit şi ne-au arătat tricolorul fîlfîind în aer. La înălţimea aia, putea fi orice fel de steag. Apoi am participat la o conferinţă de presă la care un colonel ne-a explicat ce-am văzut. După aia telegramele noastre s-au dus la cenzură. Şi noi ne-am dus să bem. Au cel mai bun barman din Indochina. Şi-apoi am luat avionul ca să ne întoarcem.
Pyle privea încruntat în paharul cu bere din faţa lui.
— De ce-ţi baţi joc de tine însuţi, Bill ? îl întrebă ataşatul pe Granger. Reportajul acela despre şoseaua cu nr. 66... ce titlu avea?... „Calea iadului", merita să ia Premiul Pulitzer. Ştii la ce mă refer... povestea aceea cu omul fără cap, care a îngenuncheat în şanţ, şi cu celălalt pe care l-ai văzut, mergînd ca într-un vis...
— Cum, şi chiar crezi că m-am apropiat de şoseaua aia afurisită? Stephen Crane cum a putut scrie despre război fără să fi luat parte la vreunul ?[2] Eu de ce n-aş putea ? La urma urmei,
1. Bilet de liberă trecere (fr.).
2. Aluzie la romanul *Semnul roşu al curajului* — episod din timpul Războiului de secesiune — al scriitorului american Stephen Crane (1871-1900).
47
nu-i vorba de altceva decît de-un blestemat de război colonial. Umple-mi paharul. Şi apoi să mergem să găsim o fată. Voi aveţi

una, vreau şi eu una.
îl întrebai pe Pyle:
— Crezi că o fi ceva adevărat cu zvonul acela despre Phat Diem?
— Nu ştiu. Are vreo importanţă? M-aş duce să cercetez, dacă-i important.
— Important pentru misiunea economică?
— Ei, nu-i chiar aşa. E greu de făcut deosebiri foarte precise. Medicamentele nu-s şi ele un fel de armă ? Ce crezi, catolicii sînt oare de ajuns de îndîrjiţi ca să se opună comuniştilor?
— Catolicii negociază cu comuniştii. Episcopul îşi procură vitele şi lemnul de bambus pentru construcţii de la comunişti. N-aş putea spune, continuai cu ironie, că ar constitui chiar cea de-a Treia Forţă visată de York Harding.
— Terminaţi o dată, izbucni Granger. N-o să ne pierdem toată noaptea aici! Eu mă duc la Casa cu cinci sute de fete.
— V-aş ruga, pe dumneata şi pe domnişoara Phuong, să luaţi masa cu mine, ne invită Pyle.
— Puteţi mînca la Chalet, îl întrerupse Granger, în timp ce eu o să mă distrez alături, cu fetele. Hai, Joe. Orice s-ar spune, eşti cineva.
Cred că atunci am simţit pentru prima oară, întrebîndu-mă cam cum vine asta - să fii cineva -, că ţin la Pyle. Cu o expresie de vizibilă dezaprobare pe faţă, îi întoarse spatele lui Granger şi, răsucind în mîini paharul cu bere, îi spuse lui Phuong:
— îmi face impresia că sînteţi sătulă de toate prostiile astea... care se vorbesc despre ţara dumneavoastră...
— *Comment* ?

48

— Cum rămîne cu Mick ? întrebă ataşatul.
— Să-l lăsăm aici, propuse Granger.
— Nu se poate. Nici nu ştim măcar cum îl cheamă.
— Să-l luăm cu noi şi să-l lăsăm în grija fetelor. Ataşatul, care arăta ca un personaj văzut la
televizor, rîse gros şi spuse:
— Oamenii tineri ca voi pot face tot ce le trece prin minte. Eu însă sînt prea bătrîn pentru asemenea isprăvi. O să-l iau cu mine. Spuneai că-i francez ?
— Vorbea franţuzeşte.
— Dacă l-am duce pînă la maşina mea... După ce plecă ataşatul, Pyle cu Granger se

urcară într-un trishaw. Phuong şi cu mine îi urmam pe drumul care ducea spre Cholon. Granger încercase să se urce în acelaşi trishaw cu Phuong, dar Pyle îl împiedicase. Mergeam de-a lungul şoselei mărginaşe care ducea la cartierul chinezesc. O coloană de tancuri franţuzeşti, cu tunurile în poziţie de tragere, cu ofiţeri tăcuţi şi nemişcaţi, stînd în turelă ca nişte stane de piatră, trecu pe lîngă noi. Deasupra, pe bolta întunecată şi catifelată, luceau stelele. Iar se răsculaseră, probabil, trupele vreunei secte. Binh Xuyen poate, cei care controlau restaurantul Grand Monde şi tripourile din Cholon. Ne găseam într-o ţară de feudali răsculaţi. Cam aşa era Europa în Evul Mediu. Dar ce căutau americanii în toată afacerea asta? La acea vreme, Columb nu descoperise încă ţara lor. M-am aplecat spre Phuong:
— îmi place băiatul ăsta, Pyle.
— E un om liniştit, mi-a răspuns ea şi adjectivul pe care-l folosi pentru întîia oară Phuong mi se întipări în minte cum ţi se întipăresc în minte poreclele din vremea şcolii.

49

Pînă la urmă, aveam să-l aud şi pe Vigot folosindu-l în seara aceea în care, cu viziera trasă peste ochi, îmi vorbise despre moartea lui Pyle.
In faţă la Chalet, ne-am oprit şi i-am spus lui Phuong:
— Intră şi caută o masă. Eu o să am grijă de Pyle.
Aceasta a fost prima mea pornire să-l apăr. Nu-mi trecea deloc prin minte că ar fi fost mai necesar să mă apăr eu însumi. Inocenţa cheamă fără glas ajutorul altora, deşi ar fi cu mult mai înţelept să ne ferim noi de ea. Inocenţa e asemeni leprosului care şi-a pierdut clopotul şi rătăceşte prin lume fără să vestească apropierea primejdiei, nevrînd să facă însă nimănui rău.
Cînd am ajuns la Casa cu cinci sute de fete, nici urmă de Pyle sau Granger. Am întrebat atunci santinela din faţa intrării:
— *Deux Americains?*[1]
De gardă era un tînăr caporal din Legiunea străină, care-şi curăţa revolverul. Se întrerupse o clipă ca să-mi arate cu degetul intrarea şi-mi spuse ceva în nemţeşte care suna a glumă. N-am înţeles nimic, dar am intrat.
în curtea vastă şi deschisă spre înaltul cerului sosise ora odihnei. Sute de fete se culcaseră pe iarbă sau, chincite pe vine, stăteau de vorbă cu prietenele lor. Perdelele din faţa odăiţelor

aflate împrejurul curţii erau trase la o parte. O fată zăcea pe pat, obosită, cu picioarele încrucişate. In Cholon situaţia era tulbure, trupele rămăseseră consemnate în cazărmi, aşa că nu se lucra : venise o duminică a trupului. într-un colţ, un ghem de trupuri femeieşti care se băteau, se

1. (N-ai văzut cumva) doi americani? (fr.)

50

încleştau şi se descleştau urlînd îmi arăta că obiceiurile casei nu fuseseră uitate. Mi-am amintit de o poveste mai veche, auzită la Saigon, despre un distins vizitator care-şi pierduse pantalonii luptîndu-se să ajungă în siguranţă la postul de gardă. Civilii se aventurau pe aici pe propriul lor risc. Dacă se hotărau să calce pe un teritoriu rezervat militarilor, trebuiau să se descurce singuri, fără ajutorul altora.

învăţasem cum să ies din încurcătură: să dezbin şi să învinq. Am ales o fată din mulţimea care se adunase în jurul meu şi am împins-o uşurel spre locul unde Pyle şi Granger se zbăteau să scape.

— *Je suiş vieux,* i-am zis, *trop fatigue,* iar fata chicoti şi se lipi strîns de mine. *Mon ami,* am continuat, *ii est tres riche, tres vigureux.*[1]

— *Tu es sale*[2]*,* mi-a răspuns ea.

Atunci l-am văzut pe Granger, triumfător şi roşu la faţă, ca şi cum toată învălmăşeala aceea ar fi constituit un tribut adus bărbăţiei lui. O fată îl luase pe Pyle de braţ şi încerca să-l tragă încetişor în afara luptei. Am împins-o pe cea care era cu mine între ei doi şi am strigat:

— Pe aici, Pyle!

El s-a uitat la mine pe deasupra capetelor şi mi-a zis:

— E îngrozitor, îngrozitor.

Se poate să fi fost numai un efect înşelător al luminii, dar mi-a părut teribil de speriat. Cine ştie dacă nu era chiar virgin.

— Vino pe-aici, Pyle. Lasă-l pe Granger în voia lui.

1. Sînt bătrîn... Prea obosit... Prietenul meu e foarte bogat şi foarte voinic (fr.).
2. Eşti un scîrbos (fr.).

51

■C--

Pyle îşi duse mîna spre buzunarul pantalonilor. Am crezut că vrea să-şi golească buzunarele de piaştri sau de dolari, aşa că l-

am avertizat imediat:
— Nu fi prost, Pyle! Or să te bată şi mai rău. Pe fata de lîngă mine am împins-o din nou în
mijlocul vălmăşagului.
— *Non, non,* i-am spus. *Je suiş un Anglais pauvre, tres pauvre.*[1]
L-am apucat pe Pyle de mîneca hainei şi l-am tras afară. Fata i se agăţase de celălalt braţ, ca un peşte prins în cîrligul undiţei. Alte două sau trei fete încercară să ne intercepteze înainte de a ajunge la poarta unde caporalul stătea de gardă, dar fără prea multă înflăcărare.
— Cu asta ce să fac ? m-a întrebat Pyle.
— Las-o în plata Domnului.
Chiar în clipa aceea, fata se desprinse de Pyle şi se întoarse, dispărînd în învălmăşeala din jurul lui Granger.
— N-o să i se întîmple nimic ? m-a întrebat iar Pyle, îngrijorat.
— A căpătat ce-a vrut... o să aibă şi el una. Afară noaptea părea a fi foarte liniştită. Se
auzea doar uruitul altei coloane de tancuri, tre-cînd pe lîngă noi ca un grup de oameni care ştiu încotro se duc.
— E îngrozitor. N-aş fi crezut aşa ceva, a zis Pyle şi, cu un glas în care se amestecau uimirea şi tristeţea, adăugă: Erau atît de drăguţe...
Nu-l invidia pe Granger, ci îi părea rău că un lucru bun - iar frumuseţea şi graţia sînt semne sigure ale bunătăţii — se iroseşte sau e călcat în picioare. Pyle era capabil să deosebească durerea cînd dădea peste ea. (Nu scriu asta în bătaie de

1. Nu, nu... Sînt un englez sărac, foarte sărac (fr.).

joc; la urma urmei, atîţia dintre noi nu pot face nici măcar atît.)
— Să ne întoarcem la Chalet. Ne aşteaptă Phuong.
— Iartă-mă, a spus el. Uitasem cu totul. N-ar fi trebuit să o laşi singură.
— Nu *ea* era în primejdie.
— Am vrut doar să-l ştiu pe Granger în siguranţă...
Tăcu apoi, dus pe gînduri, dar cînd intrarăm la Chalet îmi spuse cu o tristeţe ciudată:
— Uitasem cîţi bărbaţi sînt aici...

2

Phuong şedea la o masă aşezată lîngă ringul de dans. Orchestra

cînta o melodie care fusese la modă la Paris acum vreo cinci ani. Două perechi de vietnamezi dansau, mărunţi, eleganţi, distanţi, cu un aer de oameni civilizaţi pe care noi nu-l puteam egala. (Pe unul dintre ei îl cunoşteam: era contabil la Banque d'Indochine[1]. Dansa cu soţia sa.) Oamenii aceştia, îţi dădeai bine seama, n-ar putea să se îmbrace cu neglijenţă, să spună vreun cuvînt nepotrivit sau să se lase tîrîţi în vîrtejul vreunei pasiuni murdare. Dacă războiul de pe aici părea a fi medieval, ei păreau a aparţine viitorului veac al optsprezecelea. Te-ai fi aşteptat ca domnul Pham-Van-Tu să scrie versuri clasice în timpul său liber, dar întîmplător ştiam că îi place Wordsworth[2] şi scrie poeme despre natură.

1. Banca Indochinei.
2. Poet romantic englez (1770-l850), reprezentant, împreună cu Coleridge şi Southey, al aşa-numitei „şcoli a lacurilor".

53

Vacanţele şi le petrecea la Dalat, locul în care se putea într-o atmosferă cît mai apropiată de aceea a lacurilor englezeşti. Cînd trecu pe lîngă noi, se înclină cu distincţie. M-am întrebat ce i s-o fi întîmplat lui Granger, care era la numai cîţiva paşi de noi.

Pyle se scuză faţă de Phuong, într-o franceză aproximativă, că am făcut-o să aştepte.

— *Cest impardonable*[1], spuse el.

— Unde aţi fost ? îl întrebă Phuong.

— Să-l ducem pe Granger acasă.

— Acasă? repetai eu, rîzînd.

Pyle mă privi ca şi cum aş fi fost un alt Granger. în clipa aceea m-am văzut aşa cum mă vedea şi el — un bărbat de vîrstă mijlocie, cu ochii puţin injectaţi, începînd să se îngraşe, dizgraţios în dragoste, poate mai puţin zgomotos decît Granger, dar mai cinic şi mai puţin pur - şi, o secundă, pe dinaintea ochilor îmi trecu imaginea lui Phuong, aşa cum o văzusem întîia oară la Grand Monde : o fată de optsprezece ani, trecînd pe lîngă masa mea într-o rochie albă de bal şi dansînd sub privirea atentă a surorii mai mari, hotărîte să-i mijlocească o căsătorie convenabilă cu un european. Un american care cumpărase un bilet o invitase să danseze. Era puţin beat - nu peste măsură - şi, fiind sosit de curînd pe aceste meleaguri, credea că dansatoarele de la Grand Monde sînt prostituate. O ţinea prea strîns lipită de el şi deodată am văzut-o cum se întoarce la masa

surorii sale, în vreme ce americanul, părăsit şi rătăcit printre dansatori, nu ştia ce i se întîmplase şi de ce. Iar fata, al cărei nume nu-l cunoşteam, stătea liniştită la masă, sorbindu-şi
1. E de neiertat (fr.).

netulburată oranjada şi purtîndu-se cu o perfectă stăpînire de sine.
— *Peut-on avoir l'honneur?*[1] întrebă Pyle cu accentul lui groznic şi o clipă mai tîrziu i-am şi văzut dansînd, fără să-şi vorbească, tocmai la celălalt capăt al sălii. Pyle o ţinea atît de departe de el, încît te puteai aştepta să-i scape din mîini în orice clipă. Dansa foarte prost, iar ea era cea mai bună dansatoare din cîte cunoscusem vreodată la Grand Monde.
Ii făcusem curte vreme îndelungată şi nu fusesem întotdeauna încurajat. Dacă i-aş fi putut oferi o situaţie sau căsnicia, totul ar fi fost mai uşor, iar sora sa mai mare ar fi dispărut, înţelegătoare şi discretă, oricînd ne-am fi întîlnit. Dar a trebuit să treacă trei luni pînă am putut-o vedea pentru o clipă singură, într-o lojă la Majestic, în vreme ce sora sa întreba mereu din compartimentul alăturat cînd venim dincolo. Pe malul fluviului se descărca, la lumina reflectoarelor, un cargobot venit fin Franţa, clopoţeii trishaw-urilor sunau ca nişte sonerii de telefoane, iar eu îi spuneam cîte-n lună şi-n stele, ca un tinerel zăpăcit şi fără experienţă. M-am întors acasă, pe rue Catinat, disperat, neînchipuindu-mi nici măcar în vis că patru luni mai tîrziu avea să stea culcată alături de mine, rîzînd puţin cam încurcată şi uimită în acelaşi timp, deoarece nimic nu se petrecuse întocmai cum îşi imaginase.
— Monsieur Fowlair.
îi priveam cum dansează şi nu o zărisem pe sora lui Phuong făcîndu-mi semne de la o altă masă. în cele din urmă a venit la masa mea, aşa că n-am avut încotro şi am rugat-o să ia loc. Nu mai eram prieteni încă din seara în care, după
1. îmi faceţi cinstea? (fr.)

ce i se făcuse rău la Grand Monde, o însoţisem pe Phuong acasă.
— Nu te-am mai văzut de un an întreg, îmi spuse.
— Plec adeseori la Hanoi.
— Cine-i prietenul dumitale?

— Un bărbat pe care-l cheamă Pyle.
— Şi ce face?
— Face parte din Misiunea Economică Americană. Ştii ce înseamnă asta... maşini de cusut electrice pentru croitoresele muritoare de foame.
— Există aşa ceva?
— Nu ştiu.
— In orice caz nu cred să folosească maşini de cusut. N-aş crede că au şi electricitate pe acolo pe unde stau.
Era o femeie lipsită cu totul de imaginaţie.
— întreabă-l pe Pyle.
— E căsătorit?
M-am uitat înspre ringul de dans.
— Aş zice mai degrabă că niciodată în viaţa lui nu s-a apropiat mai mult de vreo femeie.
— Dansează foarte prost, remarcă ea.
— Da.
— Dar pare să fie un bărbat drăguţ în care poţi avea încredere.
— Da.
— Pot sta puţin cu dumneata? Prietenii mei sînt foarte plicticoşi.
Orchestra tăcu. Pyle se înclină ţeapăn în faţa lui Phuong, o conduse la loc şi îi trase scaunul să se aşeze. Puteam să jur că lui Phuong îi plăceau toate aceste forme de politeţe. Mă gîndeam că în relaţia cu mine o lipsisem de multe.
— Iat-o pe sora lui Phuong, i-am zis lui Pyle. Domnişoara Hei.
— încîntat de cunoştinţă, a spus Pyle, roşind.

56

— Veniţi din New York? 1-a întrebat domnişoara Hei.
— Nu, din Boston.
— Asta înseamnă tot din Statele Unite?
— Da, desigur.
— Tatăl dumneavoastră e om de afaceri ?
— Nu tocmai. E profesor universitar.
— Profesor? întrebă ea atunci, cu o uşoară notă de dezamăgire în glas.
— Cum să vă spun, e un fel de autoritate în domeniul respectiv. Oamenii vin să-l consulte.
— Pentru sănătate ? E doctor ?
— Nu chiar aşa, deşi e doctor în inginerie. Ştie orice despre eroziunea submarină. Ştiţi ce-i asta?

— Nu.
Cu o vagă intenţie de umor, Pyle spuse:
— Bine, atunci o să-l las pe tăticu' să vă explice.
— E şi el aici?
— O, nu!
— Dar va veni ?
— Nu. Am glumit numai, se scuză Pyle.
— Mai ai vreo soră ? o întrebai pe domnişoara Hei.
— Nu. De ce?
— Te interesezi de toate, de parc-ai vrea să-l peţeşti pe domnul Pyle.
— Am doar o singură soră, spuse domnişoara Hei şi-şi apăsă mîna pe genunchiul lui Phuong, ca un orator care-şi subliniază ideile lovind cu pumnul în masă.
— Şi e o soră foarte drăguţă, spuse Pyle.
— E cea mai frumoasă fată din Saigon, veni replica domnişoarei Hei, ca şi cum ar fi vrut să-l corecteze.
— E foarte adevărat.
57
— Să comandăm masa, am intervenit eu. Chiar şi cea mai frumoasă fată din Saigon trebuie să mănînce.
— Nu mi-e foame, am auzit-o pe Phuong.
— E delicată, continuă cu fermitate domnişoara Hei.
In glasul ei se distingea parcă o nuanţă de ameninţare.
— Trebuie să i se poarte de grijă. Merită să fie îngrijită. E foarte, foarte credincioasă.
— Prietenul meu e un om foarte norocos, spuse Pyle cu gravitate.
— Lui Phoung îi plac copiii, continuă domnişoara Hei.
Eu am izbucnit în rîs. în aceeaşi clipă l-am surprins însă pe Pyle că mă priveşte uimit şi totodată ofensat şi mi-am dat seama că pe el îl interesa cu adevărat ce spunea domnişoara Hei. Am comandat masa (deşi Phuong afirmase că nu-i e foame, ştiam că mai poate mînca totuşi un „steak tartare" cu două ouă crude şi cu diverse garnituri), iar Pyle a continuat să discute foarte serios problema copiilor.
— întotdeauna m-am gîndit că mi-ar plăcea să am mulţi copii. O familie numeroasă e foarte interesantă. Ajută la stabilitatea căsătoriei. Şi e bine şi pentru copii. Eu am fost singur la părinţi. E tare rău să fii singur la părinţi.

Nu-l mai auzisem niciodată pînă atunci vorbind atît de mult.
— Ce vîrstă are tatăl dumneavoastră? îl întrebă domnişoara Hei, curioasă.
— Şaizeci şi nouă de ani.
— Oamenilor bătrîni le plac nepoţii. Ce păcat că sora mea nu are părinţi pe care copiii ei să-i facă fericiţi. Cînd va veni ziua aceea... adăugă ea, aruncîndu-mi o privire ucigaşă.
58
— Păi nici dumneata nu ai părinţi, o întrerupse Pyle, nu cu prea mult tact.
— Tatăl nostru era de familie foarte bună. Era mandarin în Hue\
Aici am intervenit:
— Am comandat masa pentru toţi.
— Nu şi pentru mine, a spus domnişoara Hei. Trebuie să mă întorc la prietenii mei. Mi-ar face plăcere să-l mai văd pe domnul Pyle. Cu ajutorul dumitale, poate...
— Cînd mă voi întoarce din nord.
— Pleci în nord?
— Da, cred că a venit vremea să văd ce mai e cu războiul ăsta.
— Dar toţi ziariştii s-au întors de pe front, a spus Pyle.
— Tocmai de aia. N-o să mai fiu silit să-l întîlnesc pe Granger.
— Atunci vă rog să luaţi masa cu mine şi cu sora mea, cînd domnul Fowler va fi plecat, zise domnişoara Hei, adăugind cu o politeţe greoaie : Ca s-o mai distraţi.
După ce plecă, Pyle exclamă:
— Ce femeie cultă şi încîntătoare. Şi vorbea atît de bine englezeşte.
— Spune-i, mă îndemnă mîndră Phuong, că sora mea a fost funcţionară la Singapore.
— Daa? Ce fel de funcţionară? I-am tradus:
— A lucrat într-un birou de import-export. Ştie să şi stenografieze.
— Aş dori să avem noi, la Misiune, funcţionare ca ea.
— O să-i spun, promise Phuong. I-ar plăcea să lucreze pentru americani.
După masă dansară din nou. Şi eu dansez prost, dar nu eram chiar atît de puţin conştient
59
de aceasta pe cît era Pyle. Sau cine ştie dacă în zilele cînd mă îndrăgostisem de Phuong nu mă purtam la fel? Multe trebuie să

fi fost împrejurările în care, înaintea memorabilei îmbolnăviri a domnişoarei Hei, voi fi dansat cu ea la Grand Monde numai ca să-i pot vorbi. Valsau din nou în jurul pistei, dar Pyle nu-i vorbea. Era mai puţin destins, atîta tot, şi o ţinea mai aproape, nu chiar ca înainte, dar amîndoi tăceau. Şi deodată, privindu-i mişcările atît de precise şi uşoare, stăpînite şi graţioase, m-am îndrăgostit din nou. Cu greu îmi venea să cred că numai peste un ceas sau peste două ne vom întoarce împreună în camera aceea mizeră, cu closetul comun şi cu femeile acelea bătrîne care pălăvrăgeau pe palier. Aş fi dorit să nu fi auzit niciodată zvonurile privitoare la Phat Diem sau ca aceste zvonuri să se fi referit la oricare alt oraş decît la singurul loc din nord în care prietenia mea cu un ofiţer din marina franceză să-mi îngăduie să mă strecor pretutindeni, fără să fiu împiedicat de nimeni. Un reportaj senzaţional ? Aş, de unde, doar eram în zilele în care toată lumea voia să ştie ce se petrece în Coreea. Atracţia morţii? Şi de ce să fi vrut să mor, cînd Phuong dormea în fiecare noapte alături de mine ? Exista un răspuns şi la întrebarea aceasta şi-l cunoşteam... încă din copilărie nu mai credeam în veşnicie şi totuşi tînjeam după ea. Mi-era întotdeauna teamă că aş putea să-mi pierd fericirea. în luna asta, la anul, Phuong mă va părăsi. Dacă nu la anul, peste trei ani... în lumea mea numai moartea domnea în chip absolut. Dacă-ţi pierzi viaţa nu mai ai nimic de pierdut, îi invidiam pe cei care pot crede în Dumnezeu, dar nu aveam încredere în ei. îşi întreţin curajul cu poveşti despre cel veşnic şi pururi acelaşi. Moartea e mai sigură decît dumnezeirea, ea nu

îngăduie ca dragostea să piară azi, sau mîine, sau în oricare altă zi. Coşmarul unui viitor pîndit de plictis sau nepăsare dispare. N-aş putea fi niciodată pacifist. Cînd ucizi un om îi faci, fără îndoială, un bine imens. Da, da, oamenii dintot-deauna şi de pretutindeni şi-au iubit duşmanii. Pe prietenii lor i-au păstrat pentru vremuri de durere şi deşertăciune.

— Iartă-mă că ţi-am răpit-o pe domnişoara Phuong, am auzit deodată glasul lui Pyle.

— Oh, eu nu dansez, îmi place însă s-o privesc dansînd.

întotdeauna se vorbea despre ea aşa, la persoana a treia, ca şi cum nu ar fi fost de faţă. Uneori părea chiar invizibilă - precum e liniştea.

Pe ringul de dans se desfăşura acum primul număr de music-hall. Un cîntăreţ, saltimbanc şi scamator, toate în acelaşi timp, rostea nişte cuplete obscene. Mă uitam la Pyle, care, evident, nu prea înţelegea expresiile argotice: zîmbea cînd zîmbea şi Phuong şi rîdea încurcat cînd rîdeam şi eu. Cînd i-am spus „Mă întreb pe unde o mai fi acuma Granger?" mi-a aruncat o privire plină de reproş.

Pe ring se ivi numărul de senzaţie al serii, o trupă de imitatori care jucau rolul unor femei. îi văzusem pe mulţi dintre ei în timpul zilei, pe rue Catinat. îmbrăcaţi în nişte pantaloni uzaţi şi în tricouri, cu bărbia vînătă de la ras, se plimbau pe stradă, legănîndu-şi şoldurile. Acum însă, în rochii decoltate, cu bijuterii false, cu sîni falşi, cu glasul răguşit, erau la fel de ispititori ca multe din femeile europene din Saigon. Un grup de tineri ofiţeri din aviaţie fluierară[1] şi ei le răspunseră cu un zîmbet fermecător.

1. Publicul anglo-saxon îşi manifestă de obicei admiraţia la spectacole prin fluierături.

61

Violenţa cu care Pyle protestă deodată mă uimi:

— Fowler, hai să plecăm. Am văzut de ajuns, nu crezi? Spectacolul ăsta nu-i deloc potrivit pentru *ea.*

62

Capitolul IV

1

Văzută din clopotniţa catedralei, bătălia semăna cu o ilustrată din războiul cu burii, desprinsă din paginile unui vechi număr din *Illustrated London News.* Un avion paraşuta provizii unui post aflat undeva departe, între stîncile de calcar ale ciudaţilor munţi roşi de vremuri de la frontiera cu Anamul, munţi care seamănă cu nişte grămezi de piatră ponce, şi, fiindcă revenea mereu în

acelaşi loc, era ca şi cum nu s-ar fi mişcat defel, iar paraşuta se zărea şi ea mereu în acelaşi punct, în drumul ei spre pămînt. Dinspre cîmpie, exploziile de artilerie împroşcau necontenit cerul, încît fumul lor părea încremenit, iar în piaţă flăcările păleau în lumina asfinţitului. Siluetele minuscule ale paraşutiştilor se înşiruiau de-a lungul canalelor, dar de aici, de sus, îţi făceau impresia că nici nu se clintesc măcar. Pînă şi preotul care stătea într-un colţ al clopotniţei îşi citea imobil rugăciunile. De la distanţă, războiul părea o treabă curată şi bine ordonată.

Venisem din Nam Dinh înainte de revărsatul zorilor, cu o navă de transport militar. Nu putusem ajunge pînă în port, deoarece trupele duşmane strîngeau oraşul într-un cerc cu raza de şase sute de yarzi. Aşa că nava a acostat lîngă piaţa cuprinsă de flăcări. In lumina incendiilor eram

o ţintă uşor de atins, dar, dintr-un motiv sau altul, nu se trase asupra noastră. Nu se auzea alt zgomot decît cel al lemnului care ardea trosnind şi pîrîind. în liniştea care se lăsase, puteam distinge tropăitul santinelei senegaleze de pe marginea fluviului atunci cînd îşi schimba poziţia.

Cunoscusem bine Phat Diem-ul în zilele dinaintea luptelor - o stradă lungă şi îngustă, mărginită de dughene de lemn, avînd la fiecare sută de yarzi un canal, o biserică şi un pod. Noaptea, orăşelul era luminat cu lumînări sau lămpi cu gaz (în Phat Diem nu exista electricitate decît în cantonamentul ofiţerilor francezi). Pe unica stradă se îmbulzea veşnic - ziua şi noaptea -o mulţime agitată şi zgomotoasă. în felul său ciudat, medieval, trăind în umbra şi sub protecţia prinţului episcop, Phat Diem-ul fusese cel mai viu oraş din întreaga ţară, iar acum, după ce acostasem şi mă îndreptam spre locuinţele ofiţereşti, mi se părea a fi cel mai lipsit de viaţă. Călcam printre grămezi de moloz şi sticlă sfărîmată, aerul mirosea a vopsea şi a ipsos ars, iar strada cea lungă era pustie cît vedeai cu ochiul. Mi-am amintit de străzile Londrei în zori, după bombardamente - te aşteptai să întîlneşti placarde cu înscrisul „Bombă neexplodată".

Zidul dinspre stradă al cantonamentului ofiţeresc fusese distrus, iar casele de peste drum erau un morman de ruine. Venind încoace, aflasem de la locotenentul Peraud ce se întîmplase. Ofiţerul era un tînăr foarte serios, francmason, şi socotea că

totul se datorează condamnabilelor superstiţii religioase ale camarazilor săi. Episcopul din Phat Diem fusese cîndva prin Europa şi devenise cu acest prilej un credincios devotat al Maicii Domnului din Fatima - acea apariţie a Fecioarei
64
care se arătase (aşa cred catolicii) unui grup de copii din Portugalia. Cînd s-a întors acasă, episcopul a construit o grotă în cinstea ei, în incinta catedralei, şi de atunci sărbătorea în fiecare an ziua apariţiei printr-o procesiune solemnă. Din clipa în care armata proprie a episcopului fusese dezarmată de către autorităţi, relaţiile dintre el şi colonelul comandant deveniseră încordate, în acel an însă colonelul - care nutrea o oarecare simpatie pentru episcop, deoarece fiecare dintre ei ţinea mai mult la ţara sa decît la catolicism - făcu un gest de prietenie şi hotărî să ia parte la procesiune, împreună cu toţi ofiţerii săi superiori. Nicicînd nu se adunase atîta lume în Phat Diem pentru a o cinsti pe Maica Domnului din Fatima. Mulţi dintre credincioşii budişti -care formau jumătate din populaţie - nu se înduraseră să piardă neobişnuitul spectacol, iar aceia care nu credeau nici într-un Dumnezeu, nici în altul, crezură că flamurile, cădelniţele şi chivoturile de aur ar putea îndepărta primejdia războiului de deasupra căminelor lor. Fanfara - singura formaţie militară rămasă intactă din fosta armată a episcopului - deschidea procesiunea, iar ofiţerii francezi, pioşi din ordinul colonelului, o urmau ca nişte copii din cor. Cortegiul intrase pe poarta catedralei, trecuse pe lîngă statuia albă a Sfintei Fecioare, care se înălţa pe o insulă aflată în mijlocul unui bazin din faţa catedralei şi, trecînd pe sub clopotniţa în stil oriental, asemeni unor aripi larg deschise, pătrunsese în catedrala sculptată în lemn, cu coloane gigantice formate din trunchiuri întregi de copac şi cu altarul lucrat într-un lac purpuriu, împodobit mai degrabă în stil budist decît creştin. Se adunase o mare mulţime de oameni veniţi de prin toate satele risipite printre canale, de prin acele meleaguri
65
asemănătoare cu Ţările de Jos, dar în care mugurii verzi ai tulpinilor de orez şi recoltele aurii luaseră locul lalelelor, iar bisericile pe cel al morilor de vînt.
Nimeni nu observase însă agenţii Vietminh-ului, care se amestecaseră printre cei ce urmau procesiunea şi, în aceeaşi

noapte, cînd grosul batalionului comunist trecu prin defileurile din munţi înspre cîmpia Tonkin-ului, grupurile de avangardă atacară Phat Diem-ul sub privirile neputincioase ale oamenilor din avanposturile franceze din munţi.
Acum, după patru zile de luptă, inamicul fusese respins, cu ajutorul paraşutiştilor, la o distanţă de jumătate de milă de oraş. Francezii suferiseră o grea înfrîngere; nici unui ziarist nu i s-a permis să vină la faţa locului, nu se puteau trimite nici un fel de telegrame, căci ziarele trebuiau să anunţe numai victorii. Autorităţile m-ar fi oprit la Hanoi dacă ar fi cunoscut scopul călătoriei mele, dar, cu cît te îndepărtai de cartierul general, controlul devenea tot mai slab pînă ce, ajuns în apropierea duşmanului, erai primit ca un oaspete bine venit. Ceea ce fusese o primejdie pentru statul-major din Hanoi, o sîcîială pentru colonelul din Nam Dinh însemna pentru locotenentul de pe front o glumă, o distracţie, un semn al interesului pe care i-l purta lumea exterioară, aşa că vreme de cîteva ore el însuşi se prezentă într-o lumină mai interesantă, deşi falsă, şi-şi consideră morţii şi răniţii ca pe nişte eroi.
Preotul îşi închise cartea de rugăciuni şi spuse:
— Ei... am terminat.
Era un european, dar nu un francez, deoarece episcopul nu ar fi admis existenţa unui preot francez în cuprinsul diocezei sale. El adăugă, ca şi cum s-ar fi scuzat:

— A trebuit să vin aici, sus, vă daţi seama, ca să am puţină linişte. Altfel, cu sărmanii oameni care sînt jos...
Bubuitul mortierelor părea să se fi apropiat sau, cine ştie, poate că inamicul răspundea în cele din urmă. Greutatea cea mai mare era că nu ştiai unde se ascunde: se lupta în acelaşi timp în douăsprezece sectoare, iar printre canale, printre cîmpiile de orez şi căsuţele de ţară puteau găsi nenumărate ascunzători.
Imediat sub noi, întreaga populaţie a Phat Diem-ului stătea în picioare, şedea sau era întinsă pe jos. Catolici, budişti, păgîni, cu toţii îşi adunaseră cele mai preţioase bunuri pe care le aveau — o sobă de gătit, o lampă, o oglindă, un dulap, cîteva rogojini, o icoană - şi se îngrămădiseră în curtea catedralei şi în incinta ei. Aici, în nord, o dată cu întunericul se lăsa şi un frig pătrunzător. Catedrala era plină de oameni; nu mai rămăsese nici un loc liber unde să te poţi adăposti. Pînă şi treptele care urcau spre

clopotniţă erau ocupate. Cu toate acestea, mereu alţi oameni, cu copii şi cu tot felul de obiecte casnice, treceau pe poarta catedralei. Credeau, indiferent de religia lor, că aici vor fi în siguranţă. Un tînăr în uniformă vietnameză, cu carabina pe umăr, îşi făcea loc prin mulţime. Se trezi oprit de un preot, care-i luă arma.
Părintele îmi spuse, drept explicaţie:
— Sîntem neutri. Aici ne aflăm pe pămîntul Domnului.
Mă gîndeam ce neobişnuită şi oropsită populaţie trăieşte în împărăţia Domnului: oameni înspăimîntaţi, îngheţaţi şi flămînzi. („Nu ştiu cum o să-i hrănim pe aceşti refugiaţi", îmi spuse preotul.) Din partea unui asemenea împărat te aşteptai parcă să le asigure o soartă mai bună.
67
Dar, oriunde ai merge, dai de aceeaşi situaţie. Nu sub ocîrmuirea celor mai puternici conducători trăiesc populaţiile cele mai fericite.
Printre cei îngrămădiţi jos, în curte, se iviră mici tarabe.
— Nu seamănă cu un bîlci imens, dar în care nu vezi nici o faţă zîmbitoare? l-am întrebat eu pe preot.
Dus pe gînduri, preotul îmi răspunse:
— Au îndurat un frig cumplit noaptea trecută. A trebuit să ţinem porţile mănăstirii închise, altfel ne-ar fi înecat.
— In chilii e cald ?
— Nu prea cald. Dar nu avem loc nici pentru a zecea parte din ei, zise el, apoi continuă:
— Ştiu la ce vă gîndiţi. Dar pentru unii din noi a-şi păstra forţele e un lucru esenţial. Aici funcţionează singurul spital din Phat Diem, iar călugăriţele sînt singurele noastre infirmiere.
— Cine-i chirurgul dumneavoastră ?
— Eu, fac tot ce pot.
Abia atunci am observat că sutana preotului era mînjită de sînge. Mă întrebă:
— Aţi venit aici sus pentru mine?
— Nu. Am venit doar ca să mă orientez mai bine.
— V-am întrebat deoarece aseară a mai fost cineva să mă vadă. Voia să se spovedească. îl înspăimîntaseră, vă daţi seama, lucrurile pe care le văzuse de-a lungul canalului. Avea şi de ce să fie înspăimîntat.
— A fost chiar atît de groaznic?

— Paraşutiştii i-au secerat printr-un foc încrucişat. Bieţii oameni. Credeam că şi dumneavoastră vreţi să vă spovediţi.
— Eu nu sînt catolic. Bănuiesc că v-ar veni greu să spuneţi măcar că sînt creştin.
68
— E ciudat totuşi ce face spaima dintr-un om.
— Asupra mea nu ar avea acelaşi efect. Chiar dacă aş crede în Dumnezeu, aş urî totuşi ideea spovedaniei. Să îngenunchez într-un confesional. Să mă dezvălui în faţa altui om. Iertaţi-mă, părinte, dar îmi pare un lucru morbid, nedemn chiar pentru un om.
— O, exclamă el abia auzit, sper că sînteţi un om de treabă, care să nu fi avut niciodată prea multe de regretat.
Privam şirul de biserici care se înşirau la intervale regulate, despărţite de canale, pînă la mare. O flacără fulgeră din cea de-a doua clopotniţă.
— Nu toate bisericile dumneavoastră sînt neutre.
— Nu a fost posibil. Francezii au fost de acord să lase deoparte numai catedrala. Nu ne puteam aştepta la mai mult. Ce aţi văzut dumneavoastră e un post al Legiunii străine.
— Voi pleca. Adio părinte.
— Drum bun şi Domnul să vă aibă în pază! Aveţi grijă la lunetişti.
Mi-am croit drum cu greu prin mulţimea adunată în jurul bazinului şi al statuii albe cu braţele larg deschise şi am ieşit în stradă. înaintea mea, pe o distanţă de vreo trei sferturi de milă, nu se zăreau, în afară de mine, decît două fiinţe vii -doi soldaţi cu căşti de camuflaj, cu carabinele sub braţ, gata să tragă, îndepărtîndu-se încet-încet spre capătul străzii. Spuneam vii, pentru că în faţa unei uşi, cu capul în stradă, zăcea trupul unui om mort. Singurele zgomote care se auzeau erau bîzîitul muştelor adunate în jurul cadavrului şi scîrţîitul bocancilor care se îndepărtau tot mai mult. Am trecut repede pe lîngă cadavru, privind în partea opusă. Cîteva minute mai tîrziu eram
69

singur, doar cu umbra mea, şi nu se mai auzea alt zgomot decît acela pe care-l făceam mergînd. Mă simţeam ca o ţintă într-un poligon de tragere, îmi trecu prin minte că, dacă mi s-ar întîmpla ceva acum, ar trece multe ore pînă să mă găsească, îndeajuns

de multă vreme ca să se adune muştele.
După ce-am lăsat în urmă două canale, am luat-o pe un drum care ducea spre o biserică. Doisprezece oameni, în uniformă tărcată de para-şutişti, şedeau pe jos. Lîngă ei doi ofiţeri se uitau pe o hartă. M-am apropiat, dar nimeni nu mi-a dat nici o atenţie.
Unul dintre paraşutişti, care purta antena unui post mobil de radio-recepţie, spuse:
— Putem merge.
Ceilalţi se ridicară imediat.
îi întrebai, în franţuzeasca mea aproximativă, dacă-mi îngăduie să-i însoţesc. în acest război, faţa mea de european se dovedea a fi pe front un paşaport prin ea însăşi - europenii nu puteau fi suspectaţi că sînt agenţi ai duşmanului.
— Cine sînteţi dumneavoastră ? mă întrebă locotenentul.
— Scriu despre război, i-am răspuns.
— American ?
— Nu, englez.
— N-o să fie cine ştie ce ispravă, dar, dacă doriţi să mergeţi cu noi...
Duse mîinile la cap ca să-şi scoată casca de oţel.
— Nu, nu, protestai, asta e pentru combatanţi.
— Cum doriţi.
Am pornit în şir, ocolind biserica, unul cîte unul. în frunte mergea locotenentul. Ne-am oprit o clipă la marginea canalului, pentru ca soldatul transmisionist să poată lua legătura cu patrulele de pe celălalt mal. Proiectilele mortierelor vîjîiau

deasupra noastră şi explodau undeva departe, întîlniserăm cîţiva soldaţi în spatele bisericii şi acum eram un grup de vreo treizeci de oameni. Locotenentul ţinu să-mi explice, cu voce joasă, împungînd harta cu degetul:
— Am fost informaţi că în satul acesta sînt vreo trei sute. Se adună poate pentru la noapte. Nu ştim. Nimeni n-a dat de ei.
— Unde-s ?
— La vreo trei sute de yarzi de aici. Legătura prin radio se stabilise, aşa că am
pornit din nou, în tăcere, de-a lungul canalului, întîi pe dreapta, apoi la stînga, prin mărăcinişul scund, prin cîmpie şi din nou prin mărăciniş.

— în regulă, şopti locotenentul, făcînd un gest încurajator.
Am mers încă vreo patruzeci de yarzi pînă am dat de un alt canal. O scîndură îngustă, fără nici o balustradă, unea cele două maluri. Asta era tot ce mai rămăsese dintr-un pod. Locotenentul ne făcu semn să ne desfăşurăm în linie de trăgători. Ne-am trîntit cu faţa la pămînt. înaintea noastră, la treizeci de picioare depărtare, dincolo de scîndură, se întindea un teritoriu necunoscut. Oamenii se uitau încordaţi înspre canal, dar deodată, ca la comandă, îşi îndreptară privirile în altă parte. în primul moment nu mi-am dat seama ce se întîmplase, dar cînd m-am uitat cu atenţie, gîndul mi s-a întors, nu ştiu de ce, la Chalet şi la bărbaţii care jucau travestiţi în femei, la tinerii ofiţeri care fluierau şi la Pyle care spunea: „Asta nu e deloc recomandabil..."
Canalul era plin de cadavre. îmi amintea de o tocană de miel cu prea multă carne. Leşurile erau îngrămădite unele peste altele: capul unuia, cenuşiu şi anonim ca al unui ocnaş, cu ţeasta rasă, ieşea deasupra apei asemenea unei geamanduri.
71
Nu se vedea nici un pic de sînge - se scursese pesemne de multă vreme. Nu puteam să-mi dau seama cîţi or fi fost. Probabil, încercînd să se retragă, fuseseră prinşi în focuri de pe ambele maluri. Fiecare se gîndea, fără îndoială, că şi cu noi s-ar putea întîmpla la fel. Am încercat să privesc în altă parte. Nimănui nu-i place să i se amintească cît de puţin valorează, cît de repede, de simplu şi de anonim poate muri. Chiar dacă spiritul meu năzuia spre clipa morţii, mi-era totuşi teamă, ca unei fecioare înainte de noaptea nunţii. Apoi aş fi dorit ca moartea să vină după o prealabilă înştiinţare, astfel încît să mă pot pregăti... dar pentru ce? Nu ştiam nici eu pentru ce, nici cum, poate ca să mai arunc o privire în jurul meu, să văd puţinul pe care aveam să-l părăsesc.
Locotenentul şedea lîngă transmisionist, cu privirile aţintite în pămînt. Aparatul de radio începu să sporovăiască şi, cu un oftat adînc, de parcă ar fi fost trezit din somn, locotenentul se ridică în picioare. Gesturile oamenilor trădau o ciudată camaraderie, ca şi cum toţi ar fi avut de făcut o treabă pe care o mai făcuseră de nu ştiu cîte ori înainte. Nimeni nu aştepta să i se dea ordine. Doi soldaţi se îndreptară spre scîndură, încercînd să treacă peste apă, dar nu-şi putură păstra echilibrul din pricina armelor.

Aşezîndu-se atunci de-a călare, se tîrîră, centimetru cu centimetru, pînă la celălalt mal. Un alt soldat găsi o luntre ascunsă undeva în nişte tufişuri şi o aduse în faţa locotenentului. Intrarăm şase oameni în luntre şi omul începu să o împingă spre ţărmul celălalt. Dînd însă peste un morman de cadavre, nu mai puturăm înainta. înfundînd prăjina în grămada de leşuri, soldatul încercă să le dea deoparte. Unul dintre trupuri se desprinse şi

72

alunecă pe lîngă barcă, asemeni unui înotător care face pluta. După aceea pornirăm din nou şi, o dată ajunşi dincolo, plecarăm mai departe fără să ne mai întoarcem privirile. Nu se trăsese nici un foc, eram în viaţă, cine ştie, poate moartea avea să ne cruţe pînă la celălalt canal. Auzii pe cineva că spune în spatele meu cu gravitate: *Gott sei dank*[1]*.* Cu excepţia locotenentului, cei mai mulţi erau nemţi.

în faţă se zărea un grup de căsuţe de ţară. Locotenentul o luă înainte, strecurîndu-se pe lîngă ziduri. Noi l-am urmat, la o distanţă de şase picioare, unul după altul. Fără să mai aştepte vreun ordin, oamenii se împrăştiară printre case. Viaţa fugise de-aici, nu mai rămăsese în urmă nici o vietate, nici o găină măcar. Pe pereţii a ceea ce fusese înainte o odaie de locuit atîrnau două litografii oribile, a Sfintei Fecioare şi a Maicii Domnului cu Pruncul, care dădeau întregului grup de case dărăpănate o înfăţişare europeană. Ştiai în ce cred aceşti oameni, chiar dacă nu împărtăşeai credinţa lor — erau nişte fiinţe omeneşti şi nu nişte leşuri cenuşii, umflate de apă.

în jurul nostru războiul pîndea şi nu puteai face nimic altceva decît să aştepţi. Neştiind cît timp mai ai de trăit, nici nu merita măcar să începi să gîndeşti. Făcînd singure ceea ce mai făcuseră de atîtea ori, santinelele îşi luară în primire posturile. Orice s-ar fi mişcat acum în faţa noastră era duşmanul. Locotenentul desfăcu harta, se uită pe ea şi raportă prin radio noua poziţie. Liniştea amiezii ne învălui. Chiar şi mor-tierele tăcuseră, iar în văzduh nu se mai zărea nici un avion. Un soldat desena cu un beţişor în praful din curte. O clipă am avut impresia că

1. Slavă Domnului (germ.).

73

războiul ne uitase. Am sperat că Phuong îmi va fi trimis

costumele la curăţat. Un vînt rece răscolea paiele şi unul dintre oamenii din curte se duse cuviincios după o şură să se uşureze. Eu încercam să-mi amintesc dacă-i plătisem consulului englez din Hanoi sticla de whisky pe care mi-o dăduse.
De undeva de aproape se auziră două împuşcături şi mi-am zis: „Ea e. Acum vine". Nu doream nici o altă înştiinţare. Aşteptam, cu un sentiment de mulţumire, lucrul cel veşnic.
Dar nu se întîmplă nimic. Iar „exagerasem proporţiile evenimentului". După cîteva minute lungi, intră o santinelă şi raportă ceva locotenentului. Desluşii cuvintele *Deux civils*[1].
Locotenentul îmi spuse:
— Să mergem să vedem ce s-a întîmplat. Ne-am luat după soldat, pe un drumeag noroios
dintre două ogoare. La vreo douăzeci de metri depărtare de grupul de case, într-un şanţ îngust, am nimerit peste ceea ce căutam : o femeie şi un băieţaş. Se vedea că sînt morţi: pe fruntea femeii era o pată mică şi uscată de sînge, iar copilul părea adormit. Să tot fi avut şase ani. Se ghe-muise ca un făt în pîntecele mamei, cu genunchii osoşi aduşi spre gură. *Jial chance* /"[2], exclamă locotenentul. Se aplecă şi întoarse copilul cu faţa în sus. Purta o amuletă sfîntă la gît. Mi-am zis atunci, în sinea mea: „Farmecele nu l-au apărat". Sub trupul copilului era o bucată de pîine fărî-miţată. Şi mi-am zis „Urăsc războiul".
Locotenentul mă întrebă cu un glas sălbatic, ca şi cum aş fi fost răspunzător pentru aceste morţi:
— Aţi văzut de ajuns? _____
1. Doi civili (fr.).
2. Ghinion (fr.).

74

Civilul îi apare, probabil, soldatului ca omul care-l pune să ucidă, cel care bagă în plic, o dată cu solda, şi sentimentul de vinovăţie pentru crimele comise, scăpînd astfel de orice responsabilitate. Ne-am întors şi ne-am aşezat pe paie, la adăpost de vîntul care, ca şi animalele, părea să ştie că se lasă întunericul. Omul care desenase în praf cu beţişorul se uşura după şură, iar omul care se uşurase desena şi el în praf. M-am gîndit că, în acele clipe de linişte, după ce santinelele îşi ocupaseră posturile, localnicii trebuie să fi crezut că pot ieşi din şanţ. M-am întrebat dacă vor fi stat multă vreme acolo - pîinea era foarte uscată. Căsuţele acestea trebuie să fi fost locuinţa lor.

Aparatul de radio bîzîia din nou. Locotenentul îmi spuse cu un glas obosit:
— Vor bombarda satul. Patrulele sînt rechemate la bază. Or să rămînă la noapte acolo.
Ne-am ridicat şi am pornit înapoi cu luntrea, pe lîngă mormanele de cadavre, înşiruindu-ne iar unul cîte unul, după biserică. Nu ne îndepărtaserăm prea mult şi totuşi mi se părea că făcu-serăm o lungă călătorie, al cărei singur rezultat fusese uciderea celor două fiinţe. Avioanele trecură deasupra noastră şi bombardamentul începu.
Cînd am ajuns la cantonamentul ofiţeresc, se întunecase de-a binelea. Aveam să-mi petrec noaptea acolo. Termometrul arăta un grad peste zero, iar singurul loc mai călduros era piaţa în flăcări. Unul dintre pereţi fusese ciuruit de rafalele de mitralieră, aşa că, în ciuda uşilor închise şi a perdelelor de pînză groasă, era un curent teribil. Ca să nu se stingă luminările - dinamul era în pană -, a trebuit să ridicăm o baricadă de cutii şi de cărţi. Jucai *quatre cent vingt-et-un* pe bani de-ai comuniştilor, cu un oarecare căpitan Sorel. Nu puteam juca pe băutură, deoarece eram

invitat să iau masa la popotă. Norocul îmi surîdea sau se depărta într-un chip sîcîitor. Am deschis sticla de whisky, ca să bem şi să ne mai încălzim. Ceilalţi ofiţeri s-au strîns în jurul nostru. Colonelul spuse:
— Ăsta-i primul pahar de whisky pe care-l beau de cînd am plecat de la Paris.
Un locotenent care tocmai făcuse rondul intră şi ne spuse:
— Vom avea parte de o noapte liniştită.
— Nu vor ataca înainte de ora patru, spuse colonelul. Aveţi revolver? mă întrebă el.
— Nu.
— O să vă găsesc eu unul. Să-l ţineţi mai bine pe pernă. Mă tem că salteaua o să vi se pară cam tare, adăugă el prevenitor. Şi mortierele vor începe să bată la ora trei treizeci. încercăm să împiedicăm orice concentrare de trupe.
— Şi cît credeţi că o să mai ţină situaţia asta ?
— Cine ştie ? Nu mai putem obţine nici un sprijin din Nam Dinh. Aici se desfăşoară o operaţie de diversiune. Dacă vom putea rezista fără nici un ajutor decît cel primit acum două zile,

aproape că vom înregistra o victorie.
Vîntul bătea cu putere, căutînd să intre în încăpere. Perdeaua se umflase (îmi aducea aminte de Polonius înjunghiat îndărătul draperiei) şi flăcăruia luminării juca. Umbrele se alungau pe pereţi ca la teatru. Parcă eram o trupă de actori ambulanţi.
— Posturile dumneavoastră au rezistat?
— Pe cît ştiu...
Adăugă cu un aer foarte obosit:
— Asta nu-i nimic, înţelegeţi, este un lucru neînsemnat în comparaţie cu ce se întîmplă la o sută de kilometri mai departe, la Hoa Binh. Acolo se dă o bătălie adevărată.

76

— Mai doriţi un pahar, domnule colonel ?
— Mulţumesc, nu. Whisky-ul dumneavoastră englezesc e minunat, dar e mai bine să păstraţi puţin şi pentru la noapte, în caz de nevoie. Aş dori, dacă nu vă este cu supărare, să mă duc să mă culc. Nu se poate dormi după ce încep să bată mortierele. Căpitane Sorel, te rog să ai grijă ca monsieur Fowlair să capete tot ce are nevoie : luminare, chibrit, revolver.
Şi plecă în camera sa.
Acesta era semnalul că trebuie să ne retragem şi noi. îmi aşternură o saltea într-o cameră mică, pe podea. Eram înconjurat de lăzi de lemn. Am rămas treaz numai puţină vreme. Mă întrebam - dar, ciudat, fără gelozie - dacă Phuong o fi acasă. Să dormi alături de trupul unei femei îmi părea în noaptea aceea un lucru prea puţin important, poate pentru că ziua văzusem prea multe trupuri care nu aparţineau nimănui, nici măcar lor însele. Tbţi putem fi spulberaţi în vînt ca pleava. Am adormit şi l-am visat pe Pyle. Dansa singur pe scenă, ţeapăn, strîngînd în braţe un partener invizibil, iar eu, stînd pe un taburet, ţineam un revolver în mînă, gata să intervin în cazul în care cineva ar fi încercat să-l întrerupă. Pe o placardă de lîngă scenă, aşa cum se obişnuieşte în music-hall-urile englezeşti, scria: „Dansul iubirii. Proba cea mai grea". Cineva se mişca în fundul sălii. Am strîns mai tare revolverul. Şi atunci m-am trezit.
Mîna mea căută pistolul pe care mi-l dăduseră înainte de a mă culca. în pragul uşii era un om care ţinea în mînă o luminare. Pe cap purta o cască de oţel care-i umbrea ochii, aşa că nu l-am recunoscut pe Pyle decît după ce mi-a vorbit. Spuse cu multă sfială în glas:

77
— îmi pare grozav de rău că te-am sculat. Mi-au spus că pot dormi şi eu aici.
Nu era cu totul treaz.
— De unde ai căpătat casca ? l-am întrebat.
— A, mi-a împrumutat-o cineva, se bîlbîi Pyle. Căra după dînsul o trusă militară şi începu să scoată de-acolo un sac de dormit, căptuşit pe dinăuntru cu lînă.
— Eşti bine echipat, am remarcat eu, încercînd să-mi amintesc de ce trebuia să fim amîndoi acolo, şi eu şi el.
— E trusa obişnuită de voiaj a membrilor echipelor noastre medicale. Mi-au împrumutat-o la Hanoi.
A scos un termos, o mică spirtieră, o perie de cap, un etui de bărbierit şi o cutie de conserve. Eu m-am uitat la ceas. Era aproape trei.
2
Pyle continua să despacheteze. Din cutiile şi cutiuţele cu care venise făcu o movilită pe care-şi puse o oglindă de bărbierit şi tot felul de alte dichisuri. L-am avertizat:
— Nu ştiu dacă ai să poţi căpăta apă.
— O! nu-i nimic, am în termos atît cît îmi trebuie pentru mîine dimineaţă.
Se aşeză pe sacul de dormit şi începu să-şi scoată bocancii.
— Cum naiba ai ajuns pînă aici? întrebai.
— Mi-au dat voie să călătoresc pînă la Nam Dinh, unde se află echipele noastre de combatere a trahomei[1], şi de acolo am închiriat o barcă.
1. Conjunctivită granuloasă.
78
— O barcă ?
— Nu chiar o barcă, un fel de luntre, nu ştiu cum s-o mai fi numind. La drept vorbind, a trebuit să o cumpăr. Nu m-a costat prea mult.
— Şi ai coborît pe rîu la vale, singur?
— N-a fost prea greu, ştii. Mă ducea curentul.
— Eşti nebun.
— Aş, de unde! Singura primejdie reală era să mă împotmolesc undeva.
— Sau să fii mitraliat de vreo patrulă navală sau de vreun avion francez. Sau să fii ucis de soldaţii Vietminh-ului.

Rîse încurcat.
— Ei, a trecut, acum sînt aici.
— în ce scop?
— Eh... din două motive. Dar n-aş vrea să te ţin treaz.
— Nu mi-e somn. Tunurile or să înceapă în curînd.
— Nu te superi dacă o să dau luminarea deoparte? îmi bate lumina în ochi.
Părea să fie cam agitat.
— Care-i primul motiv ?
— Cum să-ţi spun... alaltăieri m-ai făcut să mă gîndesc că aici trebuie să se întîmple ceva interesant. îţi aduci aminte, cînd am fost împreună cu Granger... şi cu... Phuong.
— Mda...
— M-am gîndit că n-ar fi rău să vin să văd şi eu ce-i pe aici. Ca să-ţi spun drept, mi-era şi cam ruşine de Granger.
— Da, da... acum totul e foarte clar.
— Şi apoi nici nu mi-a fost greu deloc, ce zici ? începu să se joace cu şireturile bocancilor. Se
lăsă o tăcere care dură multă vreme.
— Ştii, nu prea mă port ca un om cinstit, spuse el în cele din urmă.

— Nu?
— De fapt, am venit să te văd.
— Ai venit să mă vezi?
— Da.
— In ce scop ?
îşi ridică privirile, despărţindu-se încurcat de şireturi.
— Trebuie să-ţi mărturisesc că... m-am îndrăgostit de Phuong.
Eu am izbucnit în rîs. Nu reuşisem să mă stă-pînesc. Ceea ce-mi spunea era atît de neaşteptat şi el vorbea atît de serios. L-am întrebat:
— Şi n-ai putut aştepta să mă întorc ? Săptă-mîna viitoare voi fi la Saigon.
— S-ar fi putut întîmpla să fii ucis. N-ar fi fost cinstit din partea mea. Şi apoi nu ştiu dacă aş fi izbutit să nu o văd pe Phuong în tot acest timp.
— Vrei să spui că nici n-ai văzut-o?
— Desigur. Cum, crezi că i-aş spune ceva fără ca dumneata să ştii dinainte?

— De obicei, cam aşa se face. Cînd s-a întîmplat ?
— Cred că în noaptea aceea cînd am fost la Chalet şi am dansat cu ea.
— Atunci? Păi nici nu te-ai apropiat măcar ceva mai mult de ea.
Mă privea grozav de nedumerit. Dacă mie purtarea lui mi se părea ciudată, a mea îi apărea lui cu totul inexplicabilă.
— Ştii, cred că din cauză că am văzut fetele acelea... Erau atît de drăguţe! Şi ea ar fi putut nimeri acolo. Am vrut s-o apăr.
— Nu prea are nevoie să fie apărată. Sau te-a poftit cumva domnişoara Hei s-o ocroteşti?
— Da, dar n-am dat curs invitaţiei. M-am ţinut deoparte.
Se opri o clipă şi continuă, întunecat la faţă:

— A fost ceva îngrozitor. Mă simt foarte prost, dar mă crezi, nu-i aşa că mă crezi, dacă aţi fi fost căsătoriţi, se înţelege, nu aş fi intervenit niciodată între un bărbat şi soţia sa.
— Pari a fi foarte convins că *poţi* interveni, l-am întrerupt eu cu un glas tăios.
Pentru prima dată mă supărase.
— Fowler... nu-ţi cunosc numele de botez...
— Thomas. De ce?
— Pot să-ţi spun Tom, nu-i aşa ? într-un fel, lucrul acesta ne-a apropiat. Vreau să spun... faptul că iubim aceeaşi femeie.
— Şi ce-ai de gînd să faci?
Se ridică în capul oaselor, plin de însufleţire.
— Acum, că ştii totul, lucrurile îmi par altfel. O să o cer în căsătorie, Tom.
— Aş prefera să-mi spui Thomas.
— Va trebui să aleagă între noi doi, Thomas. Aşa e cît se poate de drept.
Era într-adevăr drept! Pentru prima dată mă încercă fiorul prevestitor al singurătăţii. Totul părea ireal şi totuşi - şi totuşi... N-avea nici o importanţă că ar fi putut fi un amant jalnic, căci eu eram un ins jalnic. Infinitele posibilităţi ale unei situaţii onorabile erau de partea lui.
începu să se dezbrace. Mă gîndeam „E şi tînăr". Era aşa de trist că-l invidiam pe Pyle.
— Nu mă pot căsători cu ea, i-am zis atunci. Am acasă o soţie care nu va divorţa de mine niciodată. E o anglicană fanatică, dacă ştii cumva ce înseamnă asta...

— îmi pare rău, Thomas. Ştii... Eu mă numesc Alden, dacă vrei...
— Rămîn mai degrabă la Pyle. Mă gîndesc la dumneata ca la Pyle.
Se vîrî în sacul de dormit şi întinse mîna spre luminare, să o stingă.

81

— Uf, oftă el uşurat, mă bucur că am terminat şi cu asta, Thomas. Mă simţeam îngrozitor de prost.
Era foarte limpede că acum nu se mai simţea deloc prost.
în lumina flăcărilor de afară se vedea linia netă a părului său tăiat scurt.
— Noapte bună, Thomas. Somn uşor.
Abia ce spuse aceste cuvinte şi, ca într-o comedie proastă, mortierele începură să uruie, să şuiere şi să bubuie.
— Doamne, exclamă Pyle, n-or fi atacînd ?
— Nu, încearcă să-i împiedice să ne-atace.
— Atunci... mi se pare că n-o să mai dormim.
— Nu, n-o să mai dormim.
— Thomas, aş vrea să ştii ce cred despre felul în care te-ai purtat în toată istoria asta. Ei bine, ai fost admirabil, admirabil, nu găsesc alt cuvînt mai potrivit.
— Mulţumesc.
— Ai văzut mult mai multe locuri decît mine, Thomas. Boston e totuşi un oraş cam provincial... Chiar dacă nu eşti un Lowell sau un Cabot. Aş vrea să-mi dai un sfat.
— în legătură cu ce ?
— Cu Phuong.
— Dac-aş fi în locul tău, n-aş avea încredere în sfatul pe care ţi l-aş da. Nu pot să fiu obiectiv. Vreau să rămînă cu mine.
— Nu, ştiu că eşti un om corect, absolut corect, şi interesele ei ne stau amîndurora la inimă.
Nu mai puteam suporta comportarea asta de băieţandru, aşa că i-am spus:
— Puţin îmi pasă care-i sînt interesele. Dacă vrei, poţi avea grijă de ele. Ceea ce vreau eu e trupul ei. Vreau să mă culc cu ea. Aş prefera să o distrug şi să mă culc cu ea decît... să am grijă ca să-i meargă bine.

82

în întuneric, nu se auzi decît o exclamaţie înăbuşită:
— Oh!

Eu am continuat:
— Dacă vrei să te îngrijeşti numai de interesele ei, pentru numele lui Dumnezeu, n-o mai bate la cap pe Phuong! Ca oricare altă femeie, are nevoie mai degrabă să fie bine...
Bubuitul unui mortier feri urechile bosto-nianului de neruşinatul cuvînt anglo-saxon.
Dar Pyle nu putea fi dezarmat atît de repede. Hotărîse că aveam să mă port ca un om cumsecade şi a trebuit să mă port ca un om cumsecade.
îmi spuse:
— Ştiu cît suferi, Thomas.
— Dar nu sufăr.
— Ba da, suferi. Ştiu cît aş suferi eu dacă ar trebui să mă despart de Phuong.
— Dar eu încă nu m-am despărţit de ea.
— Şi eu sînt un om senzual, Thomas, dar aş renunţa la orice ca să o văd fericită pe Phuong.
— E fericită.
— Nu poate fi... în situaţia în care se află acum. Are nevoie de copii.
— Crezi chiar în toate prostiile pe care sora ei...?
— O soră ştie uneori mai bine.
— Soră-sa a urmărit să-ţi bage în cap toate astea, Pyle, pentru că s-a gîndit că ai o situaţie mai bună. Şi a reuşit.
— Dar n-am nici eu altceva decît salariul.
— Da, dar ai o valută cu o rată de schimb mai bună.
— Nu te amărî, Thomas. Se mai întîmplă şi de astea. Oricui aş fi vrut să i se întîmple aşa ceva, numai ţie nu. Trag mortierele noastre?

— Da, mortierele noaste. Vorbeşti de parcă Phuong m-a şi părăsit.
— Desigur, spuse el fără convingere, ar putea hotărî să rămînă cu tine.
— Şi atunci ce-ai face?
— Aş cere să fiu transferat.
— De ce nu pleci, Pyle, fără să mai încurci lumea ?
— N-ar fi drept faţă de ea, Thomas, îmi răspunse Pyle foarte serios.
Nu mai văzusem niciodată un alt om care aibă aibă motive atît

de întemeiate pentru toate încurcăturile pe care le pricinuia. Adăugă:
— Nu cred că o înţelegi prea bine pe Phuong.
După cîteva luni, trezindu-mă în acea dimineaţă cu Phuong alături de mine, mă gîndeam „Şi tu, tu ai înţeles-o ? Ai fost în stare să prevezi această situaţie ? Phuong dormind fericită lîngă mine, şi tu mort?" Timpul se răzbună în felul lui, dar răzbunarea e adeseori amară. N-am face mai bine să nu încercăm să înţelegem, să acceptăm faptul că nici o fiinţă umană n-o înţelege pe cealaltă, că soţia nu-şi înţelege bărbatul, îndrăgostitul iubita şi părintele copilul? Poate că de asta au născocit oamenii existenţa lui Dumnezeu -o fiinţă capabilă de înţelegere. Poate că, dacă aş fi vrut să fiu înţeles sau să înţeleg, ar fi trebuit să mă înşel pe mine însumi, să devin un drept-credincios. Eu însă eram un simplu reporter. Dumnezeu există numai pentru cei care scriu articolele de fond.
— Eşti sigur că e mare lucru de înţeles ? l-am întrebat atunci pe Pyle. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, să bem mai degrabă un whisky, e mult prea mult tărăboi aici ca să mai discutăm.
— E puţin cam devreme, a remarcat Pyle.
— E teribil de tîrziu.
84
Am turnat whisky-ul în pahare. Pyle ridică paharul şi se uită prin limpezimea lichidului la feştila luminării. Ori de cîte ori exploda vreo ghiulea, îi tremura mîna, şi totuşi făcuse călătoria aceea nebunească de la Nam Dinh pînă aici.
— Ce ciudat, remarcă Pyle, că nici unul din nou nu-i poate ura celuilalt „Noroc".
Aşa că am băut fără să mai spunem nimic.
Capitolul V
Crezusem că voi lipsi din Saigon doar o săptămînă, dar nu am reuşit să mă întorc de pe front decît abia după trei săptămîni. Intîi s-a dovedit a fi mult mai greu să ieşi din regiunea Phat Diem decît fusese să intri. Şoseaua dintre Nam Dinh şi Hanoi fusese tăiată şi nu se putea organiza o cursă specială cu avionul pentru un reporter care, oricum, nu avea ce să caute acolo. După aceea, cînd am ajuns la Hanoi, corespondenţii de presă - aduşi cu avionul ca să li se comunice cum stăteau lucrurile cu ultima victorie — tocmai plecau, iar în avionul cu care se întorceau nu mai rămăsese nici un loc liber. Pyle plecase din

Phat Diem în dimineaţa zilei în care venise: îşi îndeplinise misiunea - să-mi vorbească despre Phuong -, aşa că nimic nu-l mai reţinea acolo.
Cînd tirul mortierelor încetă, el adormi. Eu am plecat la popotă să beau o ceaşcă de cafea şi să mănînc cîţiva biscuiţi. Cînd m-am întors, nu l-am mai găsit. Am crezut că ieşise să se plimbe. După ce coborîse pe fluviu tocmai de la Nam Dinh, n-avea cum să-l mai înfricoşeze o mînă de lunetişti. Nu era în stare să-şi închipuie că-l ameninţă vreo suferinţă sau vreo primejdie, precum nu era în stare să-şi imagineze suferinţa

pe care o putea pricinui altora. O dată - dar asta cu cîteva luni mai tîrziu - mi-am pierdut răbdarea şi l-am călcat pe picior. îmi aduc aminte cum s-a dat la o parte, s-a uitat la pantoful murdărit şi a spus „Trebuie să mi-l lustruiesc înainte de a mă duce la ministru". Ştiam că se străduieşte să se exprime într-un stil pe care-l învăţase din cărţile lui York Harding. Era sincer în felul lui: o simplă coincidenţă făcuse ca toate sacrificiile lui să fie suportate de alţii, pînă în acea noapte din urmă de sub podul de la Dakow.
Abia cînd m-am întors de la Saigon am aflat că Pyle, în timp ce-mi beam cafeaua, reuşise să convingă un tînăr ofiţer de marină să-l ia pe un vas de debarcare. După ce-şi făcuse obişnuita patrulare, acesta îl lăsase pe ascuns la Nam Dinh. Norocul îl însoţea, aşa că izbuti să se întoarcă la Hanoi, împreună cu echipa lui de combatere a trahomei, cu douăzeci şi patru de ore înainte ca şoseaua să fie oficial declarată ca fiind tăiată de către trupele duşmane. Cînd am ajuns la Hanoi el plecase deja spre sud şi-mi lăsase un bilet la barmanul de la cantonamentul presei.
„Dragă Thomas", îmi scria Pyle, „nici nu-ţi pot spune cît de grozav ai fost azi-noapte. Pot să-ţi spun doar că stăteam cu sufletul la gură, cînd am intrat în camera în care dormeai".
(Dar unde se dusese oare cînd coborîse cu barca de-a lungul fluviului?)
„Nu sînt mulţi oameni care ar privi întreaga afacere cu atîta calm. Ai fost grozav şi nu mă mai simt, acuma că ţi-am vorbit, nici pe jumătate atît de meschin pe cît mă simţeam."
(Numai el era acela care conta ? Eram supărat, dar îmi dădeam seama totuşi că nu voise să

spună chiar asta. întreaga întîmplare îi apărea într-o lumină mai fericită, acum că nu se mai considera un om meschin. Eu eram mai fericit, Phuong era mai fericită, întreaga lume era mai fericită, pînă şi ataşatul economic dimpreună cu ministrul. Primăvara pogorîse asupra Indochinei, acum că Pyle nu mai era un om meschin.)
„Te-am aşteptat aici timp de douăzeci şi patru de ore, dar, dacă nu plec azi, nu voi mai fi la Saigon decît peste o săptămînă, iar adevărata mea misiune e în sud. Le-am spus băieţilor din echipele de combatere a trahomei să aibă grijă de dumneata. Or să-ţi placă, sînt băieţi buni şi fac o treabă grozavă. Nu te necăji deloc că mă întorc înaintea dumitale la Saigon. îţi promit că nu o voi vedea pe Phuong pînă nu te întorci. N-aş vrea să crezi cumva mai tîrziu că am fost necinstit într-un fel sau altul. Cu multă simpatie, al dumitale,
Alden"
Din nou aceeaşi calmă presupunere că „mai tîrziu" eu aveam să o pierd pe Phuong. Se poate baza oare încrederea pe un curs valutar ? Vorbeam odată despre calităţi de aur. Trebuie să vorbim acum despre o dragoste a dolarului? Dragostea dolarului presupune, desigur, măritişul, ziua copilului şi a mamei, chiar dacă mai tîrziu implică Reno, Virgin Islands sau alte localităţi unde se duc americanii să divorţeze. Dragostea dolarului presupune bune intenţii, o conştiinţă limpede şi dracu' să-i ia pe toţi ceilalţi. Dragostea mea nu avea însă nici o intenţie: ea cunoştea viitorul. Tot ce se poate încerca e să faci viitorul mai puţin greu de suportat, să-l îmblînzeşti cînd a

venit, iar la treaba asta te poate ajuta şi opiul. Nu prevăzusem niciodată că prima lovitură a viitorului de care trebuia s-o consolez pe Phuong avea să fie moartea lui Pyle.
M-am dus - n-aveam altceva de făcut - la conferinţa de presă. Granger - se putea altfel! - era prezent. Prezida un colonel francez, tînăr şi cam prea frumos. Vorbea în franceză, iar un ofiţer inferior traducea. Corespondenţii de presă francezi stăteau cu toţii împreună, ca o echipă de fotbal adversă. Mi-era greu să fiu atent tot timpul la ce spunea colonelul. Gîndurile îmi fugeau mereu la Phuong şi se învîrteau în jurul unei singure întrebări : dacă Pyle are cumva dreptate şi trebuie să mă

despart de ea, unde am să mă duc cînd am să plec de aici?
Interpretul spunea:
— Domnul colonel doreşte să vă comunice că inamicul a suferit o grea înfrîngere şi are pierderi numeroase, echivalente cu efectivul unui batalion. Ultimele detaşamente se retrag cu ajutorul unor plute improvizate peste Fluviul Roşu şi sînt bombardate încontinuu de aviaţia noastră.
Colonelul îşi trecu mîna prin frumosul său păr blond şi, înălţîndu-şi bagheta, o plimbă de-a lungul hărţilor atîrnate pe perete.
Un corespondent american puse o întrebare:
— Care sînt pierderile francezilor?
Colonelul înţelese foarte bine sensul întrebării - de obicei, cam în această etapă a conferinţei se puneau asemenea întrebări -, dar se opri, cu bagheta ridicată în aer, aşteptînd să i se traducă, cu un zîmbet amabil, de profesor binevoitor, pe buze. După aceea răspunse cu o răbdare plină de ambiguitate.
— Domnul colonel spune că pierderile noastre nu au fost grele. Cifra exactă nu este cunoscută încă.

89

Răspunsul acesta marca întotdeauna începutul scandalului. Şi te gîndeai că, mai devreme sau mai tîrziu, colonelul va găsi o metodă pe care s-o folosească pentru a-şi îmblînzi elevii nesupuşi sau că directorul va numi un alt membru al corpului profesoral, mai priceput în a menţine ordinea.
— Domnul colonel vorbeşte serios, întrebă Granger, cînd ne spune că a avut timp să numere morţii inamicului, dar nu şi pe ai săi?
Cu răbdare, colonelul ţesea din nou un păienjeniş de formulări evazive, pe care ştia prea bine că-l va spulbera o altă întrebare. Corespondenţii francezi, întunecaţi la faţă, nu scoteau nici un cuvînt. In cazul în care corespondenţii americani l-ar fi silit pe colonel să admită ceva, ar fi fost gata să se folosească de cele declarate, dar altfel nu se asociau hărţuielii întreprinse în scopul de a-l prinde în capcană pe compatriotul lor.
— Domnul colonel spune că forţele duşmanului sînt în plină derută. Se pot număra morţii rămaşi în urma liniei de atac, dar, atîta vreme cît bătălia este în plină desfăşurare, nu se pot obţine cifre de la unităţile franceze care avansează.
— Nu e vorba de ce putem obţine *noi,* interveni din nou Granger, ci de ce ştie sau nu *l'Etat-major*[1]*.* Afirmaţi cu toată

seriozitatea că plutoanele nu raportează prin radio ce pierderi au?
Colonelul începu să-şi cam piardă răbdarea. Mă gîndeam că ar fi putut evita toată această încurcătură dacă ne-ar fi spus de la început că are cifre, dar nu ni le poate da. La urma urmei, era războiul lor, nu al nostru. Nu aveam nici un drept să pretindem tot felul de informaţii. Nu
1. Statul-major (fr.).

noi trebuia să luptăm, atît cu deputaţii de stînga din Paris, cît şi cu trupele lui Ho-Şi-Min din regiunea cuprinsă între Fluviul Roşu şi Fluviul Negru. Nu noi eram ucişi.
Zvîrlindu-ne apoi brusc informaţia că pierderile francezilor erau în proporţie de unu la trei, colonelul ne întoarse spatele, uitîndu-se furios la hărţile de pe perete. Pierderile acestea însemnau pentru el camarazi, ofiţeri care aparţineau aceleiaşi promoţii provenite de la St. Cyr[1], nu simple cifre, ca pentru Granger.
— Ei, acum mai ştim cum stăm! exclamă Granger şi se uită la colegii săi cu o expresie stupidă de triumf pe faţă.
Francezii, cu capetele plecate, luau întunecaţi note.
— Asta e mai mult decît în Coreea, am spus cu intenţionată neînţelegere, dar tot ce am reuşit a fost să-i dau o nouă idee lui Granger.
— Intreabă-l pe colonel, reveni el, ce au de gînd francezii să facă acum ? El spune că duşmanul se retrage peste Fluviul Negru...
— Fluviul Roşu, îl corectă interpretul.
— Nu mă interesează ce culoare are fluviul. Ce am vrea să ştim noi e ce vor face francezii acum.
— Duşmanul fuge.
— Şi ce se va întîmpla cînd vor ajunge pe celălalt mal ? Ce veţi face atunci ? O să staţi pe mal şi o să spuneţi că totul s-a terminat?
Ofiţerii francezi ascultau cu o răbdare posomorită gălăgia pe care o făcea Granger. Azi soldatului i se cerea să dea dovadă şi de umilinţă.
— O să-i bombardaţi cu cărţi poştale cu felicitări de Crăciun?
1. Renumită şcoală militară franceză.

Căpitanul traducea cu deosebită grijă totul, folosind pînă şi expresia *Cartes de Noel*[1]*.* Colonelul zîmbi morocănos.

— Nu cu cărţi poştale, spuse el.
Cred că tinereţea şi frumuseţea colonelului îl scoteau din fire pe Granger. Colonelul nu era -cel puţin după opinia lui - un om şi jumătate. De aceea se grăbi să răspundă:
— Parcă-i bombardaţi cu altceva? Colonelul începu deodată să vorbească în
engleză, o engleză fără cusur.
— Dacă muniţiile promise de americani ar fi sosit, am fi avut cu ce să-i mai bombardăm.
în ciuda eleganţei sale, era un om simplu. Credea că pe corespondenţii ziarelor îi interesa mai mult onoarea ţării lor decît ştirile. Granger însă îi răspunse imediat (era priceput şi ţinea minte foarte bine datele):
— Vreţi cumva să spuneţi că n-a sosit nimic din livrările promise penrtu începutul lui septem-Dne.
— Da.
Granger obţinuse ştirea pe care o aştepta, începu să scrie în carnet.
— Regret, spuse colonelul, ştirea aceasta nu poate fi publicată, e pur informativă.
— Dar, domnule colonel, protestă Granger, asta-i o ştire de ziar. Vă putem ajuta dacă o publicăm.
— Nu, problema aceasta o rezolvă diplomaţii.
— Ce rău poate face publicarea ei? Corespondenţii francezi erau în inferioritate:
nu prea ştiau engleza. Colonelul nu respecta regulamentul. Supăraţi, mormăiau între ei.
1. Cărţi poştale cu felicitări de Crăciun (fr.).

— Eu nu pot aprecia exact situaţia, spuse colonelul. Ziarele americane vor scrie probabil „Ah,
»franţujii ăştia întotdeauna se plîng, întotdeauna cer cîte ceva". La Paris, comuniştii vor clama: „îşi varsă sîngele pentru interesele Americii, iar America nu le trimite nici măcar un elicopter mai uzat". Asta nu foloseşte la nimic. Pînă la urmă tot fără elicopter o să rămînem, iar duşmanul va fi tot aici, la cincizeci de mile de Hanoi.
— Cel puţin pot scrie că aţi avea o nevoie grozavă de elicoptere?

— Puteţi spune că acum şase luni aveam trei elicoptere, iar acum avem unul. Unul, repetă colonelul cu amărăciune şi, într-un fel, cu uimire. Puteţi spune că, în cazul în care soldaţii sînt răniţi în timpul luptei - nu serios răniţi, ci numai răniţi -, ştiu că în douăzeci şi patru de ore vor muri. Douăsprezece ore, poate chiar douăzeci şi patru de ore pe brancardă pînă la ambulanţă, după aceea drumuri proaste, un accident, cine ştie, poate şi o ambuscadă, o cangrenă. E mai bine să fii omorît de la început.
Corespondenţii de presă francezi îşi întindeau gîtul, încercînd să înţeleagă ce se spune.
— Asta puteţi scrie, spunea el, cu atît mai otrăvit, cu cît era mai frumos. *Interpretez*[1]*,* ordonă el şi ieşi din cameră, lăsîndu-l pe căpitan să îndeplinească o sarcină puţin obişnuită: să traducă din engleză în franceză.
— L-am înfundat, spuse Granger satisfăcut şi se retrase într-un colţ, la bar, ca să-şi scrie telegrama.
Cu a mea nu pierdusem multă vreme : despre Phat Diem nu puteam scrie nimic care să treacă

1. Traduceţi (fr.).

de cenzură. Dacă ştirile ar fi fost de ajuns de importante, aş fi putut pleca cu avionul la Hong Kong, ca să le telegrafiez de-acolo, dar exista vreo ştire atît de importantă încît să merite riscul de a fi expulzat ? Mă îndoiam că ar putea exista aşa ceva. Expulzarea ar fi însemnat sfîrşitul unei vieţi întregi, ar fi însemnat victoria lui Pyle. Şi iată, cînd m-a întors la hotel, în cutia mea de scrisori mă aştepta ceea ce de fapt însemna deplina lui victorie, sfîrşitul... telegrama de felicitare pentru avansarea mea. Dante nu se gîndise niciodată la această întorsătură în destinul iubiţilor săi azvîrliţi în Infern. Paolo[1] nu a trecut niciodată în Purgatoriu.
Am urcat în camera mea pustie. Robinetul de apă rece (la Hanoi nu era apă caldă) picura mereu. M-am aşezat pe marginea patului, deasupra căruia plasa împotriva ţînţarilor plutea ca un nor. Aveam să fiu noul şef al secţiei externe a ziarului meu şi urma să merg în fiecare după-amiază, la orele trei şi jumătate, în acea clădire mohorîtă în stil victorian de lîngă gara Blackfriars şi care are lîngă lift o placă pusă de lordul Salisbury. Vestea cea bună îmi fusese trimisă din Saigon şi mă întrebam dacă Phuong nu o aflase încă. Nu aveam să mai fiu reporter: în viitor trebuia

să am opinii şi, în schimbul acestui privilegiu inutil, mi se răpise ultima speranţă de victorie în lupta cu Pyle. Experienţa mea se putea măsura cu inocenţa lui - vîrsta era o carte pe care puteai miza tot atît de bine ca şi tinereţea. Acuma însă nu aveam la îndemînă nici măcar limitatul viitor al celor douăsprezece luni, iar viitorul era în acest joc

1. Aluzie la Paolo Malatesta şi Francesca da Rimini, osîndiţi să se chinuie în Infern pentru dragostea lor neîngăduită de legi.

atuul de cupă. îl invidiam pe ofiţerul cel mai bolnav de dorul casei, pentru că lui i se oferea posibilitatea de a muri. Aş fi vrut să plîng, dar glandele mele lacrimale secaseră. Oh, puteau să se ducă acasă, treaba lor... eu nu doream altceva decît camera mea de pe rue Catinat.

Seara era rece în Hanoi, iar luminile sclipeau mai palide decît în Saigon, mai asortate la rochiile întunecate ale femeilor şi la starea de război. O luai pe rue Gambetta, îndreptîndu-mă spre Pax-Bar. Nu eram ispitit deloc să beau cu ofiţerii francezi superiori, cu soţiile şi femeile lor la Metropole. Cînd am ajuns în faţa barului, din depărtare, dinspre Hoa Binh, se auzea bubuitul înăbuşit al tunurilor. în timpul zilei, zgomotul circulaţiei îl acoperise, acum însă, în afară de sunetul clopoţeilor veniţi din locurile unde se adunau conducătorii de trishaw-uri şi te îmbiau să apelezi la ei, nu mai auzeai nimic.

Pietri şedea, ca întotdeauna, în acelaşi loc. Avea o ţeastă prelungă şi ciudată care-i stătea pe umeri ca o pară pe o farfurie. Era ofiţer la Siguranţă şi era căsătorit cu o frumoasă tonkineză, patroana de la Pax-Bar. încă unul care nu dorea deloc să se întoarcă acasă. Originar din Corsica, el preferase Marsilia în locul insulei natale şi renunţase la Marsilia pentru locul pe care-l ocupa zilnic în rue Gambetta. Eram curios să ştiu dacă el cunoştea cuprinsul telegramei.

— *Quatre cent vingt-et-un* ? mă întrebă.

— De ce nu ?

Am început să zvîrlim zarurile şi în acea clipă mi s-a părut că pentru mine nici nu poate exista vreo altă viaţă, pe care să o duc undeva departe de rue Gambetta şi de rue Catinat, o viaţă lipsită de gustul insipid al vermutului, de familiarul

zgomot al zarurilor şi de focul tunurilor care alunecau încet la

orizont asemenea unor ace de ceasornic. I-am spus:
— Ştii că mă întorc.
— Acasă ? mă întrebă Pietri, zvîrlind cu zarurile un patru-unu.
— Nu. în Anglia.

96

PARTEA A DOUA

Capitolul I

Pyle se invitase la mine să bem ceva. Aşa îmi spusese, deşi ştiam foarte bine că nu obişnuieşte să bea. După ce trecuseră cîteva săptămîni, întîlni-rea aceea fantastică de la Phat Diem îmi părea aproape de necrezut, iar amănuntele discuţiei îmi deveniseră foarte vagi. Erau asemeni literelor şterse de pe mormintele romane, iar eu eram arheologul care încearcă să le reconstituie cum poate, potrivit pregătirii sale ştiinţifice. La un moment dat mă gîndeam chiar că şi a bătut joc de mine şi că discuţia fusese o ironică şi intenţionată înşelătorie, menită să ascundă scopul pe care-l urmărea cu adevărat. Se şi spunea în Saigon că e în slujba acelor servicii denumite în chip prostesc secrete. Poate că umbla să furnizeze arme americane unei a Treia Forţe - fanfarei episcopului, adică tot ce-i mai rămăsese din tinerii şi înspăimîntaţii lui recruţi. Aveam în buzunar telegrama care mă aşteptase în Hanoi. N-avea nici un rost să i-o arăt lui Phuong, deoarece ne-am fi otrăvit cu lacrimi şi certuri puţinele luni care ne mai rămăseseră pînă la plecare. Nici viza de ieşire nu aveam intenţia să o cer decît în ultimul moment, pentru că ar fi fost posibil să aibă vreo rudă la biroul de emigrări.
— Ştii, Phuong, la ora şase vine Pyle la noi!
— O să plec atunci la sora mea.
— Cred că ar vrea să te vadă.

99

— Nu vrea să mă vadă, nici pe mine şi nici pe altcineva din familia mea. Cât timp ai fost plecat, n-a venit măcar o dată s-o vadă pe sora mea, deşi ea 1-a invitat. A fost foarte jignită.
— N-are rost să pleci.

— Dar dacă ar fi vrut să mă vadă, ne-ar fi invitat la Majestic. Vrea să-ţi vorbească în particular... chestiuni de afaceri.
— Dar despre ce era vorba ?
— Se spune că-i vin prin import o mulţime de lucruri. Chimicale, medicamente...
— Astea-s pentru echipele de combatere a tra-homei, care lucrează în nord...
— Se poate. Autorităţile vamale nu au voie să deschidă nimic. Colete diplomatice. O dată s-a comis o greşeală. Funcţionarul în cauză a fost concediat. Prim-secretarul a ameninţat cu sistarea tuturor importurilor.
— Dar despre ce era vorba ?
— Materiale plastice.
— Vrei să spui bombe?
— Nu. Doar materiale plastice.
Cînd Phuong plecă, m-am apucat să scriu acasă. Peste cîteva zile, un coleg de la agenţia Reuter pleca la Hong Kong şi putea să-mi expedieze scrisoarea de acolo. Ştiam că apelul meu va rămîne fără răspuns, dar cel puţin nu aveam să-mi reproşez după aceea că n-am încercat tot ce se putea. I-am scris directorului că, pentru o schimbare de corespondenţi, momentul nu era bine ales. Generalul de Lattre agoniza la Paris, francezii erau pe punctul de a se retrage din Hoa Binh; nicicînd nordul nu fusese ameninţat de o mai mare priejdie. Şi apoi nu eram potrivit pentru funcţia de şef al secţiei externe, eu eram reporter, un om fără opinii solide. Pe ultima pagină invocasem chiar motive de ordin personal, deşi era

foarte puţin probabil să mai existe vreo urmă de simpatie omenească dincolo de becurile cu lumina de zi, de vizierele verzi şi de expresiile stereotipe „în interesul ziarului", „situaţia cere ca..." Am scris aşa:
„Din motive de ordin personal, aş fi foarte nefericit dacă ar trebui să părăsesc Vietnamul. Nu socotesc că aş putea lucra foarte bine în Anglia, unde voi avea greutăţi nu numai financiare, ci şi familiale. Dacă mi-aş putea permite să o fac, aş demisiona mai curînd decît să mă întorc în Anglia. Menţionez acest lucru numai pentru a vă arăta cît de greu cîntăresc motivele invocate. Nu cred că mă consideraţi un corespondent ineficient şi aceasta e prima favoare pe care v-o cer".

După aceea, mi-am revăzut articolul despre bătălia de la Phat Diem, ca să-1 pot trimite pentru a fi expediat din Hong Kong. Francezii n-ar fi avut acum nimic serios de obiectat. Asediul fusese ridicat. O înfrîngere putea fi prezentată drept o victorie. Am luat apoi scrisoarea şi am rupt ultima pagină. N-avea nici un rost, „motivele personale" n-ar fi servit la altceva decît să le furnizeze subiectul unor glume răutăcioase. Se ştia că fiecare corespondent de presă îşi are „fata" lui în zonă. Directorul ar fi glumit cu redactorul de noapte, care s-ar fi întors - invidiindu-mă în gîndul lui -la căsuţa sa din Streatham şi s-ar fi urcat în pat, gîndindu-se tot la mine, şi ar fi adormit lîngă credincioasa lui soţie, cu care trăieşte de mulţi ani, încă de pe timpul cînd erau la Glasgow. Vedeam atât de bine casa aceea fără de noroc, tricicleta stricată din hol, pipa favorită pe care i-o spărsese cineva, iar în sufragerie o cămaşă de
101
copil căreia îi lipsea un nasture ce trebuia cusut. „Motive personale"... Cînd aveam să beau la Clubul Presei, nu voiam ca glumele lor să-mi amintească de Phuong.
Am auzit o bătaie în uşă. Am deschis şi cîinele negru al lui Pyle a intrat în cameră înaintea stăpînului său. Pyle privi peste umărul meu şi văzu că sînt singur.
— Da, sînt singur. Phuong s-a dus la sora ei. Roşi. Purta o cămaşă hawaiană, ce e drept cu
o croială şi de o culoare mai puţin excentrică. Eram uimit: fusese oare acuzat de activitate antiamericană ?
— Sper că nu te-am deranjat...
— O, nu! Bei ceva ?
— Mulţumesc. Bere?
— Nu, îmi pare rău. N-avem frigider, trebuie să trimitem după gheaţă. Nu vrei cumva un scotch ?
— Unul mic, dacă nu te superi. Nu-mi prea priesc băuturile tari.
— Sec?
— Cu mult sifon... dacă ai la îndemînă.
— Nu te-am mai văzut de la Phat Diem, am remarcat eu.
— Ai primit bileţelul meu, Thomas?
Adresîndu-mi-se cu numele de botez, îmi atrăgea parcă atenţia că nu glumise şi că acum venise să o ia pe Phuong. îşi aranjase, se vedea, şi frizura, şi probabil că bluza hawaiană trebuia să aibă rolul penajului de păun.

— Da, l-am primit. Şi în consecinţă ar fi trebuit să te bat zdravăn.
— Desigur că ai tot dreptul, Thomas. Dar am făcut box la colegiu... şi sînt cu mult mai tînăr decît tine.
— Da, da, n-ar fi prea indicat să încerc.
102
— Ştii, Thomas (sînt convins că şi tu eşti de aceeaşi părere), nu-mi place să discut despre Phuong cînd nu e de faţă. Credeam că va fi şi ea acasă.
— Bine, şi atunci despre ce să discutăm... despre materiale plastice?
Nu intenţionasem deloc să-l pun în încurcătură. Mă întrebă mirat:
— Ştii ceva despre asta?
— Phuong mi-a spus.
— Cum putea...?
— Poţi fi sigur că tot oraşul ştie. Şi apoi ce importanţă are ? Te ocupi cu negoţul de jucării ?
— Nu am vrea ca ajutorul pe care-l dăm să fie cunoscut cu de-amănuntul. Ştii doar ce înseamnă Congresul... şi apoi mai vin şi diverşi senatori. Am avut o întreagă poveste cu echipele de combatere a trahomei din pricină că foloseau unele substanţe chimice în locul altora.
— Bine, bine, dar tot nu înţeleg ce are de-a face asta cu materialele plastice?
Cîinele lui negru, uriaş, şedea pe podea şi gîfîia; limba-i atîrna ca o clătită arsă. Pyle spuse într-o doară:
— A, n-ai de unde să ştii! Vrem să punem pe picioare unele din industriile de pe aici şi trebuie să ne ferim de francezi, care vor ca totul să fie cumpărat din Franţa.
— Nu-i acuz. Războiul cere bani.
— Iţi plac cîinii ?
— Nu.
— Credeam că englezilor le plac foarte mult cîinii.
— Şi noi credem că americanilor le plac dolarii, dar probabil că sînt şi excepţii.
— Nu ştiu ce m-aş face fără Duke. Ştii, uneori mă simt îngrozitor de singur...
103
-_____

— în meseria ta ai totuşi mulţi asociaţi.
— Pe primul mei cîine îl chema Prince. îl numisem aşa după Prinţul cel Negru. Ştii, tipul care...
— A masacrat toate femeile şi toţi copiii din Limoges.
— Nu-mi amintesc.
— Cărţile de istorie trec poveştile astea sub tăcere.
Aveam să văd de multe ori expresia aceea de jenă şi dezamăgire ce i se întipărea pe faţă şi în privire cînd realitatea nu se potrivea cu ideile romantice pe care şi le făurise. Sau cînd cineva pe care îl admira sau îl iubea se situa sub nivelul imposibil la care şi-l imaginase. îmi amintesc că o dată l-am prins pe York Harding cu o greşeală grosolană. A trebuit să-l consolez pe Pyle:
— E omenesc să greşeşti. A rîs nervos şi mi-a spus:
— Ai să crezi, desigur, că sînt un dobitoc, dar mi-l închipuiam infailibil. Tatălui meu i-a plăcut grozav cînd s-au cunoscut, a mai adăugat el, şi e foarte greu să-i placă lui cineva.
După ce gîfîise îndeajuns ca să-şi asigure într-un fel dreptul de a respira, cîinele negru şi uriaş, cu numele de Duke, începu să adulmece prin cameră.
— Vrei să-i spui cîinelui să stea liniştit? am spus.
— Vai, iartă-mă! Duke, Duke... Stai locului, Duke!
Duke stătu locului şi începu să se lingă zgomotos sub coadă. Eu am umplut paharele şi, în trecere, am avut grijă să-i întrerup toaleta lui Duke. Dar pauza dură foarte puţin: cîinele începu să se scarpine.
— Duke e teribil de inteligent, spuse Pyle.

— Ce s-a întîmplat cu Prince ?
— L-a călcat o maşină cînd am fost la ferma noastră din Connecticut.
— Ai fost tare necăjit?
— O, mi-a părut tare rău. Ţineam foarte mult la el, dar trebuie să fii totuşi rezonabil. Nimic nu putea să-l mai învie.
— Şi dacă o vei pierde pe Phuong, vei fi rezonabil ?
— Da, cred că da. Dar dumneata ?
— Mă îndoiesc. S-ar putea să mă apuce nebunia. Te-ai gîndit la asta, Pyle?
— Mi-ar plăcea să-mi spui Alden, Thomas.
— Nu pot. Numele de Pyle e... legat de unele lucruri. Te-ai gîndit

la asta?
— Fără îndoială că nu. Eşti cel mai grozav tip din câţi am cunoscut. Cînd mă gîndesc cum te-ai purtat cînd am dat buzna în...
— îmi amintesc că, înainte de a adormi, m-am gîndit că ar fi fost bine să fim atacaţi şi să fii ucis. O moarte eroică. Pentru Democraţie.
— Nu-ţi bate joc de mine, Thomas, zise el, foindu-se stânjenit pe scaun. Ştiu că mă crezi cam greu de cap, dar îmi dau seama cînd glumeşti.
— Dar nu glumesc deloc.
— Sînt convins că dacă te gîndeşti mai serios, şi tu îi vrei numai binele.
Şi atunci am auzit paşii lui Phuong. Sperasem, împotriva oricărei speranţe, că Pyle o să plece înainte ca ea să se întoarcă. îi auzise şi el paşii şi-i recunoscuse. Spuse ‚A venit", deşi nu-i observase mersul decît într-o singură seară. Pînă şi cîinele se ridică şi se duse la uşa care rămăsese deschisă ca să fie mai răcoare în cameră, ca şi cum ar fi acceptat-o pe Phuong în mijlocul familiei lui Pyle. Eu eram un intrus.

Phuong se arătă în uşă.
— Sora mea nu era acasă, se scuză ea şi-i aruncă lui Pyle o privire bănuitoare.
M-am întrebat dacă spune adevărul sau dacă nu cumva îi ordonase soră-sa să se întoarcă de îndată.
— îţi aminteşti de domnul Pyle ? i-am spus fetei.
— *Enchantee.* *
Era foarte politicoasă.
— îmi pare foarte bine că vă revăd, spuse el, înroşindu-se.
— *Comment ?*
— Nu ştie prea bine engleza, i-am explicat lui Pyle.
— Din nefericire, franceza mea e îngrozitoare. Dar iau lecţii. Şi aş putea înţelege... dacă domnişoara Phuong ar vorbi mai rar.
— O să fiu eu interpret. Trebuie să te obişnuieşti cu accentul de pe aici ca să te poţi înţelege. Şi acum ce vrei să-i spui? Şezi, Phuong. Domnul Pyle a venit anume ca să te vadă. Eşti sigur, l-am mai întrebat pe Pyle, că nu doreşti să vă las singuri?
— Doresc să auzi tot ce vreau să-i spun. Altminteri nu ar fi corect.

— Bine, dă-i drumul.
Şi atunci începu să spună cu glas solemn, ca şi cum şi-ar fi învăţat rolul pe de rost, că are pentru Phuong o profundă afecţiune şi un mare respect. Şi-a dat seama de asta chiar din noaptea în care a dansat cu ea. într-un fel, mi se părea că asist la prezentarea unei case mari, făcută unui grup de turişti de către majordom. Casa cea mare era inima lui, iar apartamentele particulare unde
1. încîntată (fr.).

locuia familia ne erau arătate în treacăt şi foarte repede. Traduceam cu o grijă plină de meticulozitate. Cuvintele sunau şi mai îngrozitor aşa, iar Phuong şedea liniştită, cu mîinile-n poală, ca şi cum ar fi vizionat un film.
— A înţeles ce i-am spus? mă întrebă el.
— în măsura în care pot eu garanta. N-ai vrea să adaug şi puţină pasiune, nu?
— O, nu, te rog numai să traduci. N-aş vrea s-o tulbur peste măsură.
— Aha, înţeleg.
— Spune-i că vreau să o iau de nevastă.
— I-am spus.
— Ce-a zis?
— M-a întrebat dacă eşti un om serios. I-am spus că aşa ţi-e felul.
— E într-adevăr o situaţie destul de ciudată, observă Pyle. Eu să te rog pe dumneata să traduci...
— Da, cam ciudată.
— Şi totuşi mi se pare că aşa trebuie să fie. La urma urmei, eşti cel mai bun prieten al meu.
— E foarte drăguţ din partea ta că mi-o spui.
— N-aş apela la nimeni altcineva într-un caz grav, decît la tine.
— Şi faptul că te-ai îndrăgostit de iubita mea e tot un caz grav?
— Desigur, Thomas. Aş fi dorit să fie vorba de oricine altcineva, numai nu de tine.
— Bine. Ce să-i mai spun? Că nu poţi trăi fără ea?
— Nu, asta ar fi prea emoţionant. Şi, de altfel, nu e cu totul adevărat. Aş putea fi silit să plec, evident, dar poţi trece peste orice.

— în timp ce te gîndeşti ce să-i mai spui, nu te superi dacă-i mai zic şi eu cîteva cuvinte în ceea ce mă priveşte?
107
— Nu. De ce să mă supăr? E foarte corect aşa, Thomas.
— Ascultă-mă, Phuong, chiar vrei să mă părăseşti din cauza lui ? Se va căsători cu tine. Eu nu pot să fac lucrul ăsta. Ştii de ce.
— Tu ai de gînd să pleci? m-a întrebat ea. Eu m-am gîndit la scrisoarea directorului. Era
în buzunarul meu.
— Nu.
— Niciodată ?
— Se poate promite aşa ceva? Nici el nu poate. Şi căsătoriile se desfac. De multe ori se desfac mai repede decît o legătură ca a noastră.
— Nu vreau să plec, a zis ea, dar vorbele ei nu erau prea încurajatoare - cuprindeau un „dar" subînţeles.
Pyle interveni:
— Cred că ar trebui să dau cărţile pe faţă. Nu sînt bogat. Dar după moartea tatălui meu voi avea cam vreo cincizeci de mii de dolari. Sînt perfect sănătos. Am un certificat eliberat abia acum două luni. Şi-i pot spune ce grupă sanguină am.
— Asta nu ştiu cum să traduc. La ce serveşte ?
— Păi, ca să ştim în chip sigur dacă putem avea sau nu copii.
— Aşa se face dragoste la voi în America? După venituri şi grupă sanguină?
— Nu ştiu, nu mi s-a mai întîmplat pînă acum. Acasă s-ar putea ca mama mea să mai vorbească cu maică-sa şi despre altele.
— Despre grupele sanguine ?
— Nu-ţi bate joc de mine, Thomas. Ştiu că mă port ca un tip de modă veche. Nu prea ştiu să mă descurc într-o asemenea situaţie.
— Nici eu. Nu crezi c-am putea s-o scoatem la capăt jucînd-o în zaruri ?
108
— Acuma, Thomas, vrei să te arăţi un tip dur? Dar o iubeşti în felul tău tot atît de mult ca şi mine.
— Bine, Pyle, zi-i înainte.
— Spune-i că nu mă aştept să mă iubească aşa, dintr-o dată. Asta va veni cu timpul, dar spune-i că-i ofer siguranţă şi respect. Asta nu sună prea atrăgător, dar poate că-s mai bune decît

pasiunea.
— Pasiunea, am replicat, o va putea obţine oricînd de la şoferul tău, cînd vei fi plecat la birou.
Pyle se înroşi. Ridicîndu-se stingherit îmi spuse:
— Asta-i o glumă murdară. Nu pot admite să o insulţi. N-ai nici un drept...
— Nu-i încă soţia ta.
— Ce-i poţi oferi tu? mă întrebă el furios. Cînd ai să pleci în Anglia, ai să-i laşi vreo două sute de dolari sau poate, cine ştie, mobila?
— Mobila nu-i a mea.
— Nici ea. Phuong, vrei să te căsătoreşti cu mine?
— Dar cu grupa sanguină cum rămîne ? l-am întrebat. Şi certificatul de sănătate? O să ai nevoie şi de-al ei, nu-i aşa ? Poate că trebuie să-l ai şi pe-al meu? Şi horoscopul ei... Nu... Ăsta e un obicei indian.
— Vrei să te căsătoreşti cu mine?
— Spune-i asta în franţuzeşte. Să fiu al dracului dacă mai traduc pentru tine un cuvînt.
M-am ridicat în picioare. Cîinele începu să mîrîie. Mă înfuria.
— Spune-i blestematului tău de Duke să fie cuminte. E la mine acasă, nu la el.
— Vrei să te căsătoreşti cu mine ? repetă Pyle. Cum am făcut un pas înspre Phuong, cîinele
mîrîi din nou.

Atunci m-am adresat lui Phuong:
— Spune-i să plece şi să-şi ia şi cîinele cu el.
— Vino cu mine, acuma, o chemă Pyle. *Avec moi.*[1]
— *No,* spuse Phuong în engleză, *no.*
Şi deodată furia noastră, a amîndurora, pieri. Problema fusese atît de simplă încît putea fi rezolvată printr-un cuvînt de numai două litere. Mă simţeam grozav de uşurat. Pyle rămăsese cu gura întredeschisă si cu o expresie de zăpăceală întipărită pe faţă. îmi spuse:
— A zis nu.
— Atîta engleză mai ştie şi ea.
îmi venea să rîd. Cum ne prostiserăm amîndoi!
— Şezi, Pyle, să mai bem un scotch.
— Cred că trebuie să mă duc.

— Unul pentru drum.
— N-aş vrea să-ţi beau tot whisky-ul, murmură el.
— Capăt cît vreau prin intermediul legaţiei. M-am îndreptat spre masă, iar cîinele îmi
arătă colţii.
Pyle se repezi furios la el:
— Jos, Duke! Fii cuminte !
îşi şterse sudoarea de pe frunte.
— Regret foarte mult, Thomas, dacă am spus ceva nelalocul lui. Nu ştiu ce mi-a venit.
Luă paharul şi continuă, dus pe gînduri:
— Cel mai bun cîştigă. Numai un lucru aş vrea să te rog. N-o părăsi, Thomas.
— Desigur că n-o s-o părăsesc. Phuong se întoarse spre mine:
— Poate că vrea să fumeze o pipă... Aşa că l-am întrebat:
— N-ai vrea să fumezi o pipă?
1. Cu mine (fr.).
— Nu, mulţumesc. Nu mă ating de opiu, regulamentul nostru e foarte sever în privinţa asta. Beau numai whisky-ul ăsta şi plec. îmi pare rău că Duke s-a purtat atît de urît. De obicei e foarte liniştit.
— Rămîi la masă.
— Aş prefera - nu te supăra - să fiu singur, zise Pyle, zîmbind nesigur. Cred că se poate spune că amîndoi ne-am purtat cam ciudat. Aş dori, Thomas, să te poţi căsători cu ea.
— Chiar doreşti aşa ceva ?
— Da. De cînd am fost în locul acela... ştii care, casa aceea de lîngă Chalet... mi-e atît de teamă de soarta ei...
Bău repede whisky-ul fără să se uite la Phuong, şi cînd spuse la revedere nu-i dădu mîna, ci se înclină uşor, puţin cam încurcat. Am observat că privirile lui Phuong îl urmăresc pînă la uşă. Trecînd pe lîngă oglindă, m-am văzut cum arătam: nasturele de la betelia pantalonilor desfăcut, un început de burtă...
Afară, Pyle îmi spuse :
— îţi promit, Thomas, să nu o mai văd, dar n-aş vrea ca tot ce s-a întîmplat să ne îndepărteze pe unul de celălalt. Voi cere să fiu transferat cînd îmi voi termina treburile pe aici.
— Şi cînd se va întîmpla asta ?
— Peste vreo doi ani.
M-am întors. Mă gîndeam: La ce bun toate astea ? Puteam

foarte bine să le spun amîndurora că voi pleca. Avea să-şi poarte inima sîngerîndă ca pe o decoraţie, timp se cîteva săptămîni... Minciuna mea avea să-i liniştească orice remuşcare.
— Să-ţi pregătesc o pipă ? mă întrebă Phuong.
— Da, o clipă numai. Vreau să scriu o scrisoare.
Era a doua scrisoare din ziua aceea, dar nu aveam să rup nici una din ele, deşi speram foarte puţin într-un răspuns..
Scriam:
„Dragă Helen,
în aprilie mă întorc în Anglia ca să preiau postul de şef al secţiei externe a ziarului. îţi poţi închipui că nu sînt prea fericit. Anglia e locul în care n-am reuşit nimic. Mi-aş fi dorit ca mariajul nostru să ţină cît mai multă vreme, ca şi cum aş fi împărtăşit cu adevărat credinţa ta religioasă. Nici pînă astăzi însă nu ştiu ce n-a mers (de încercat, ştiu că am încercat amîndoi), dar probabil că temperamentul meu a fost de vină. Ştiu cît sunt de crud şi cît de rău mă pot purta. Acum sînt ceva mai potolit -Orientul m-a influenţat, nu netezind asperităţile, ci liniştindu-mă. Sau poate pentru că am pur şi simplu cinci ani mai mult... în această perioadă a vieţii, cînd cinci ani înseamnă mult din ce a mai rămas. Ai fost foarte generoasă faţă de mine şi nu mi-ai reproşat nimic de cînd ne-am despărţit. N-ai vrea să fii acum şi mai generoasă? îmi amintesc că înainte de a ne căsători m-ai avertizat că nu vom putea divorţa niciodată. Am acceptat acest risc şi nu am de ce să mă plîng. Dar în acelaşi timp vreau să-ţi cer ceva."
Phuong, din pat, îmi strigă că totul e pregătit pentru fumat. — O clipă.
„Aş putea înfăţişa altfel lucrurile, am continuat scrisoarea, încît totul să pară mai onorabil şi mai demn, pretinzînd că trebuie să procedez

aşa de dragul altcuiva. Dar nu-i adevărat. E vorba numai şi numai de interesul meu. Iubesc pe cineva foarte mult, am trăit mai mult de doi ani împreună, mi-a fost foarte credincioasă, dar ştiu că nu reprezint totul pentru ea. Dacă o voi părăsi va fi puţin cam nefericită, dar nu se va întîmpla nici o tragedie. Se va căsători cu altcineva şi-şi va întemeia o familie. E o prostie din partea mea că-ţi spun toate acestea. îţi dau singur un argument cu care să-mi poţi răspunde. Dar, fiindcă am fost şi pînă acum

foarte sincer, mă vei crede dacă-ţi voi spune că a o pierde ar însemna pentru mine începutul morţii. Nu-ţi cer să fii rezonabilă (dreptatea e în întregime de partea ta), nici să fii miloasă. Ar însemna să-ţi cer prea mult în situaţia mea şi, de altfel, nici nu merit să mi se arate milă. Cred că ceea ce-ţi cer e să te porţi, aşa, dintr-o dată, în chip iraţional, cum tu nu te porţi de obicei. Aş vrea să simţi o dată (am ezitat ce cuvînt să folosesc şi pînă la urmă nu l-am ales pe cel potrivit) ce înseamnă afecţiunea şi să acţionezi înainte de a avea vreme să mai gîn-deşti. Ştiu că e mai uşor să faci asta la telefon decît aşa, cînd între noi e o distanţă de peste opt mii de mile. Ce-ar fi să-mi telegrafiezi doar atît: «Sînt de acord!» ?"

Cînd am terminat, m-am simţit ca şi cum aş fi fugit vreme îndelungată şi mi-aş fi încordat muşchii peste măsură. M-am întins pe pat, în timp ce Phuong îmi pregătea pipa. I-am zis:

— E tînăr.

— Cine ?

— Pyle.

— Asta nu e chiar atît de important.

— M-aş căsători cu tine, Phuong, dacă aş putea.

— Eu te cred, dar sora mea nu.

— I-am scris soţiei mele, cerîndu-i să divorţeze. N-am mai făcut niciodată lucrul ăsta. Mai e o şansă.

— Mare?

— Nu, neînsemnată.

— Nu te necăji. Fumează.

Am tras fumul în piept şi mi-a pregătit a doua pipă. Am întrebat-o din nou:

— Spune-mi drept, Phuong, chiar nu era acasă sora ta?

— Ţi-am spus... nu era acasă...

Era absurd s-o silesc să suporte această pasiune pentru adevăr, o pasiune occidentală, ca şi patima alcoolului. Din cauza whisky-ului pe care-l băusem cu Pyle, efectul opiului era micşorat.

— Te-am minţit, Phuong, i-am spus atunci. Am fost chemat acasă.

Lăsă pipa jos.

— Dar n-ai să te duci ?

— Dacă refuz, din ce vom trăi?

— Aş putea veni cu tine. Aş vrea să văd Londra.

— Ţi-ar fi foarte greu dacă n-am fi căsătoriţi.
— Dar, cine ştie, poate că soţia ta va accepta să divorţeze?
— Poate că da.
— Oricum, am să vin cu tine.
Chiar aşa se şi gîndea, dar în timp ce ridica pipa ca să încălzească bulgărasul de opiu, am zărit în ochii ei cum i se declanşează un lung şir de gînduri.
Mă întrebă:
— La Londra sînt zgîrie-nori ? şi am iubit-o pentru nevinovăţia întrebării.
Putea minţi din politeţe, de teamă, chiar din dorinţa de cîştig, dar nu era atît de vicleană încît să-şi poată ascunde minciuna.
114
r
— Nu, i-am răspuns, ca să vezi zgîrie-nori trebuie să te duci în America.
îmi aruncă o privire rapidă pe deasupra acului şi-şi dădu seama de greşeala pe care o făcuse. Şi apoi, în timp ce învîrtea bulgărasul de opiu deasupra flăcării, începu să vorbească fără şir: ce rochii o să poarte la Londra, unde o să locuiască, cum o să fie cu metroul despre care citise într-un roman sau cu autobuzele cu imperială, dacă o să zboare cu avionul sau o să călătorească cu vaporul...
— Şi am să văd Statuia Libertăţii...
— Nu, Phuong, şi asta e tot în America...

115
Capitolul II
1
Cel puţin o dată pe an, caodaiştii organizau o serbare la Sfîntul Scaun din oraşul Tanyin, care se află la optzeci de kilometri nord-vest de Saigon, în cinstea a nu ştiu cîţi ani de la Eliberare sau de la Cucerire sau în cinstea vreunei divinităţi budiste, confucianiste sau creştine. Caodaismul era subiectul meu favorit în convorbirile cu cei de curînd sosiţi. Invenţie a unui funcţionar din Cochin, caodaismul e o sinteză a trei religii. Sfîntul Scaun îşi avea reşedinţa la Tanyin. Aici erau adunaţi Papa şi cardinalii săi, femei. Profeţii inspirate de comunicări spiritiste. Sfîntul Victor

Hugo. Hristos şi Budha privind din înaltul acoperişului catedralei la balaurii şi dragonii în culori, care închipuie jos o alegorie orientală fantastică, *ă la* Walt Disney. Nou-veniţii erau întotdeauna atraşi de această descriere. Dar cum puteai să le explici ciudăţenia întregii poveşti - o armată particulară de douăzeci şi cinci de mii de oameni înarmaţi cu mortiere făcute din ţevi vechi de eşapament, aliată cu francezii, dar neutră în momente de primejdie?
La serbările acestea, care mai aveau şi menirea de a ajuta la potolirea ţăranilor nemulţumiţi, Papa îi invita pe membrii guvernului (care apăreau în cazul cînd caodaiştii erau la preţ),

corpul diplomatic (care trimitea cîţiva secretari adjuncţi cu soţiile sau prietenele lor) şi pe coman-dantul-şef francez, care trimitea un general de intendenţă cu două stele.
De-a lungul drumului către Tanyin se scurgea un şuvoi rapid de automobile militare şi ale corpului diplomatic, iar în punctele mai primejdioase săteau de pază soldaţi din Legiunea străină.
Zilele acestea erau întotdeauna zile de oarecare nelinişte pentru înaltul Comandament francez, iar pentru caodaişti zile ce le dădeau oarecare speranţe, căci ce altceva le-ar fi putut sublinia mai puţin neprimejdios loialitatea decît împuşcarea cîtorva oaspeţi mai importanţi în afara teritoriului lor?
La fiecare kilometru se ridica, asemeni unui semn de exclamaţie înălţat deasupra cîmpiilor întinse, cîte un mic turn făcut din lut, iar la fiecare zece kilometri se vedea cîte un fort ceva mai mare, apărat îndeobşte de către un pluton de soldaţi din Legiunea străină, marocani sau senegalezi. Ca şi la New York, automobilele mergeau în coloană, unul după altul şi, tot ca la New York, erai la fel de nerăbdător, uitîndu-te la automobilul din faţa ta şi văzîndu-l pe cel din urmă în oglinda retrovizoare. Toată lumea voia să ajungă la Tanyin, să asiste la serbare şi să se întoarcă acasă cît mai repede cu putinţă - la şapte suna stingerea.
Se trecea din cîmpiile de orez de sub controlul trupelor franceze în cîmpiile de sub controlul trupelor Hoa-Hao şi de-acolo la caodaişti, care de obicei erau în stare de război cu Hoa-Hao. De schimbat se schimbau numai steagurile de pe turnurile de la

marginea drumului. Copii goi călăreau pe grumazul bivolilor care, înfundaţi în apă pînă la burtă, se mişcau greoi prin cîmpiile
117
irigate. Acolo unde recolta aurie era gata de cules, ţăranii cu pălăriile lor rotunde şi ţuguiate treierau orezul la adăpostul unor rogojini din fibre de bambus împletite. Automobilele alergau pe şosea, pe lingă ei, ca şi cum ar fi făcut parte din altă lume.
în zare se iviseră bisericile caodaiştilor: clădirile împodobite cu stucaturi vopsite în albastru-pal şi roz, cu un imens ochi al Domnului deasupra uşii, îţi atrăgeau atenţia în fiecare sat. Steagurile deveneau tot mai numeroase, grupuri mari de ţărani înaintau pe şosea, ceea ce însemna că ne apropiam de Sfîntul Scaun. De la distanţă, muntele sfînt se zărea ca o pălărie tare, verde, care acoperea Tanyin-ul. In văile muntelui îşi avea reşedinţa generalul The, comandantul dizident al statului-major, care-şi proclamase recent intenţia de a lupta atît împotriva francezilor, cît şi împotriva Vietminh-ului. Caodaiştii nici nu încercau măcar să-l prindă, deşi răpise un cardinal, dar se spunea că o făcuse cu consimţămîntul Papei.
întotdeauna climatul fusese mai cald la Tanyin decît în orice alt loc din delta de sud, poate din pricina lipsei de apă, poate din pricina interminabilelor ceremonii ce te făceau să asuzi popeşte. Asudau soldaţii care stăteau drepţi în tot timpul lungilor oraţii, rostite într-o limbă pe care n-o înţelegeau, asuda şi Papa, înveşmîntat în odăjdiile lui din mătase chinezească grea. Numai uitîndu-te la femeile-cardinali cu pantalonii lor albi de mătase cum stau liniştite şi vorbesc cu preoţii cu căşti coloniale pe cap, mai puteai avea, în arşiţa aceea, o senzaţie de răcoare. Nici nu-ţi mai venea să crezi că va fi vreodată ora şapte seara şi vei putea bea un cocteil pe terasa de la Majestic, învăluit în răcoarea vîntului care bătea dinspre fluviul Saigon.
118
După paradă am stat de vorbă cu locţiitorul Papei. Nu mă aşteptam să aflu prea mare lucru de la dînsul. Era şi firesc, conform înţelegerii intervenite între ambele părţi. L-am întrebat ce mai ştie despre generalul The.
— Un nesocotit, îmi răspunse şi cu asta termină discuţia asupra respectivului subiect.
După aceea îşi începu discursul ştiut pe de rost, uitînd că îl mai auzisem şi acum doi ani (îmi aminteam de propriile mele plăci

de patefon destinate nou-veniţilor): „Caodaismul e o sinteză de religii... cea mai bună dintre religii... au fost trimişi misionari la Los Angeles... secretele Marii Piramide...". Purta o sutană lungă şi albă şi aprindea ţigară de la ţigară. Pe figura lui se puteau citi în acelaşi timp viclenia şi corupţia. Repeta mereu cuvîntul „dragoste". Eram convins că ştie că toţi cei prezenţi veniseră să-şi bată joc de mişcarea pe care-o reprezenta; atitudinea noastră respectuoasă era tot atît de ipocrită ca şi falsa lui ierarhie religioasă, noi însă eram mai puţin vicleni. Nouă ipocrizia nu ne aducea nici un cîştig, nici măcar un aliat pe care să te poţi bizui, în timp ce lor le procura arme, muniţii şi chiar bani.
— Vă mulţumesc, Eminenţă.
Trebuia să plec. Mă conduse pînă la maşină, scuturîndu-şi scrumul ţigării.
— Dumnezeu să binecuvînteze activitatea dumneavoastră, îmi spuse el onctuos. Aduceţi-vă aminte că Dumnezeu iubeşte adevărul.
— Care adevăr? îl întrebai.
— Conform religiei caodaiste, toate adevărurile sînt prietene, iar adevărul unic e dragostea.
Un inel gros îi împodobea mîna dreaptă şi, cînd îşi ridică mîna, se aştepta, cred, să i-o sărut, dar eu nu eram diplomat.
119
Afară, în lumina rece a soarelui, îl văzui pe Pyle: se căznea zadarnic să pornească motorul Buick-ului său. Nu ştiu cum se făcuse că, în ultimele două săptămîni, dădeam pretutindeni de Pyle : ba la Continental, ba în singura librărie mai bună, ba pe rue Catinat. Prietenia lui, pe care mi-o impusese încă de la început, acum mi-o arăta mai stăruitor ca oricînd. Ochii lui trişti mă întrebau fără cuvinte ce face Phuong, în timp ce buzele lui exprimau cu o şi mai mare fervoare tăria afecţiunii şi admiraţiei sale - Dumnezeu să mă păzească! — pentru mine. Un comandant de-al caodaiştilor stătea lîngă maşină şi-i vorbea întruna. Cînd m-am apropiat, tăcu. L-am recunoscut : fusese unul din aghiotanţii generalului The, înainte ca acesta să fugă în munţi.
— Salutare, căpitane. Ce mai face generalul?
— Care general ? mă întrebă el cu un zîmbet
spăşit.
— Sînt sigur că religia caodaistă spune că toţi generalii sînt

prieteni între ei.
— Nu-mi pot urni maşina din loc, Thomas, se plînse Pyle.
— Mă duc să aduc un mecanic, spuse comandantul şi plecă.
— V-am întrerupt convorbirea.
— Nu-i nimic. Voia să ştie cît costă un Buick. Oamenii aceştia sînt foarte prietenoşi dacă te porţi cu ei aşa cum trebuie. Din cîte se pare, francezii nu ştiu cum să se poarte cu ei.
— Francezii n-au încredere în ei. Pyle răspunse grav:
— Un om devine om de încredere cînd îi arăţi că ai încredere în el.
Suna ca o maximă caodaistă. începusem să simt că aerul din Tanyin devenise prea etic pentru plămînii mei.

— Vrei să bem ceva? mă întrebă Pyle.
— Nimic nu mi-ar face o mai mare plăcere.
— Am luat cu mine un termos cu limonada. Se apucă şi scotoci într-un coşuleţ din portbagajul maşinii.
— Gin n-ai ?
— Nu, îmi pare rău. Să ştii însă că limonada e foarte indicată pentru climatul acesta. Conţine nu ştiu cîte vitamine.
îmi întinse un pahar şi-l băui.
— Oricum, e ceva umed.
— Dar un sandvici nu vrei? Sînt grozav de bune. Am un nou fel de pastă pentru sandviciuri; se numeşte Vit-San. Mi-a trimis-o mama de acasă.
— Nu, mulţumesc, nu mi-e foame.
— Aduce cu un fel de salată â *la russe...* numai că e ceva mai uscată.
— Nu, nu cred să-mi placă.
— Nu te superi dacă eu o să mănînc ?
— Nu, desigur că nu.
Muşcă o dată cu poftă şi mestecă zgomotos, în depărtare, un Budha alb-roz pleca din casa strămoşilor săi şi feciorul - o altă statuie - îl urma alergînd. Cardinalii-femei se îndreptau spre casele lor şi ochiul Domnului ne veghea de deasupra porţii catedralei.
— Ştii că servesc şi masa aici ?
— Mă gîndeam să nu risc totuşi. Carnea... ştii, pe căldura asta...
— N-avea nici o grijă. Sînt vegetarieni.
— Poate să nu fie nimic primejdios... dar îmi place să ştiu ce

mănînc.
Muşcă încă o dată din sandviciul lui cu Vit-San.
— Crezi că or fi avînd pe-aici vreun mecanic ca lumea? mă întrebă.
121
— Se pricep de ajuns de bine să transforme ţevile de eşapament în mortiere. Mi se pare că din ţevile Buick-urilor se fac cele mai bune mortiere.
Comandantul se întoarse şi, salutîndu-ne elegant, ne spuse că a trimis la cazarmă după un mecanic. Pyle îi oferi un sandvici Vit-San pe care acesta îl refuză însă, politicos.
Cu un aer de om de lume, adăugă:
— La noi sînt atît de multe reguli privind mîncarea... (Vorbea excelent englezeşte.) Şi atît de ciudate. Ştiţi şi dumneavoastră cum e într-o capitală religioasă. Cam cum ar fi la Roma sau... la Canterbury, preciza el cu o uşoară şi elegantă plecăciune spre mine.
După aceea tăcu. Amîndoi tăceau. Simţeam foarte precis că societatea mea nu era pe placul nici unuia din ei. Dar nu puteam rezista ispitei de a-l scoate din sărite pe Pyle... Asta-i, la urma urmei, arma celui slab şi eu eram slab. Nu mai eram nici tînăr, nici serios, nu mă mai aşteptau nici cinstea, nici viitorul. De aceea îi spusei:
— Ce-ar fi, la urma urmei, să-mi dai şi mie un sandvici?
— Cum să nu, îţi dau imediat, spuse Pyle. Dar, înainte de a scotoci din nou în pachet,
ezită o clipă.
— Nu, nu mănînc. Glumeam numai. Amîndoi
vreţi să fiţi singuri.
— Da' de unde, spuse Pyle.
Era unul dintre cei mai nepricepuţi mincinoşi pe care-i cunoscusem vreodată. Era clar că nu practicase niciodată această artă. îi explică ofiţerului caodaist:
— Thomas e cel mai bun prieten al meu.
— Il cunosc pe domnul Fowler, spuse comandantul.
— O să ne vedem înainte de plecare, Pyle.
122
M-am îndreptat spre catedrală. Acolo trebuia să fie mai răcoare. Sfîntul Victor Hugo, în costumul Academiei Franceze, cu o aureolă în jurul tricornului, arăta spre cine ştie ce nobil

sentiment pe care Sun Yat Sen îl înscria pe o tabletă. Trecui în naos. N-aveai unde sta, în afară de tronul papal, în jurul căruia era încolăcită o cobră de ghips. Pardoseala de marmură strălucea asemeni unei întinderi lucii de apă, iar pereţii nu erau străpunşi de nici o fereastră cu geamuri. Noi, mă gîndeam, facem cuştile cu orificii ca să intre aerul, iar omul îşi face o colivie pentru a-şi sluji religia, în acelaşi fel... cu îndoieli deschise vremurilor şi credinţelor, supuse nenumăratelor interpretări. Soţia mea îşi găsise colivia ei cu portiţe şi de aceea o invidiam uneori. Există un neîncetat conflict între soare şi aer, iar eu trăiam prea mult în soare.

Păşeam de-a lungul spaţiosului naos... Indo-china la care ţineam nu o găseam aici. Dragonii cu capete de leu se căţărau spre amvon; sus, pe boltă, Hristos îşi arăta inima sîngerîndă. Budha şedea, aşa cum stă întotdeauna Budha, fără să ţină nimic în poală. Barba lui Confucius se răsfira, rară, ca o cascadă în timpul secetei. Acesta era decorul piesei: globul cel mare de deasupra altarului era întruparea ambiţiei, iar coşul cu capac mobil cu ajutorul căruia Papa îşi aranja profeţiile - înşelăciunea. Dacă această catedrală ar fi existat de cinci secole în loc de două decade, ar fi căpătat oare o înfăţişare mai convingătoare datorită urmelor de paşi şi eroziunii vremii? Oare un om uşor de convins cum era soţia mea ar afla în contemplarea acestor ziduri o credinţă pe care nu o putuse afla în fiinţa umană? Şi dacă aş fi vrut cu adevărat să-mi găsesc o credinţă, aş fi găsit-o în biserica ei normandă ? Nu

dorisem însă niciodată să cred. îndeletnicirea unui reporter este să înregistreze şi să relateze. Nu descoperisem niciodată în cariera mea inexplicabilul. Papa îşi confecţiona profeţiile mîzgălind cu un creion pe un capac mobil şi oamenii credeau în ele. în orice apariţie, oriunde s-ar arăta ea, înşelătoria se descoperă pînă la urmă. In şirul amintirilor mele nu se aflau nici apariţii, nici miracole.

Amintirile mi se succedau în minte ca fotografiile într-un album: o vulpe pe care o zărisem cîndva, într-o strălucire de lumină, dincolo de Orpington, strecurîndu-se pe lîngă un coteţ cu păsări, departe de vizuina ei pierdută prin coclauri; trupul străpuns de baionete al unui malaiezian pe care o patrulă Gurkha[1] îl aducea pe un camion într-un lagăr de mineri din Pahang şi la care culii

chinezi priveau rînjind isteric, în timp ce un alt malaiezian punea o pernă sub capul celui mort; un porumbel stînd pe placa de marmură de deasupra căminului dintr-o cameră de hotel, gata-gata să-şi ia zborul; obrazul nevestei mele la fereastră, cînd am venit să-mi iau rămas-bun pentru ultima oară de la ea. Gîndurile mele începuseră şi sfîrşiseră cu ea. Primise probabil scrisoarea mea de mai mult de-o săptămînă, dar telegrama nu venise încă. De fapt, nici nu o aşteptam. Se spune că atunci cînd juriul deliberează mult timp, inculpatul mai poate spera. Dacă mai trecea o săptămînă şi nu avea să sosească nici o scrisoare, puteam oare începe să sper? în jurul meu se auzea uruitul maşinilor militare şi diplomatice care se îndepărtau : serbarea se terminase. Goana spre Saigon începuse fiindcă se apropia ora stingerii, cînd

1. Soldaţi nepalezi din trupele britanice. 124

intrau în vigoare măsurile speciale pe timp de război. Eu m-am dus să văd ce-i cu Pyle.

Stătea deoparte cu comandantul caodaist, undeva la umbră, dar nu venise nimeni să-i repare maşina. Conversaţia părea să se fi terminat, orice ar fi avut de discutat, şi acum stăteau tăcuţi, stînjeniţi şi politicoşi. M-am apropiat de ei.

— Eu am să plec. Ar fi bine să pleci şi tu, dacă vrei să ajungi înainte de ora stingerii.

— N-a venit mecanicul.

— Va veni imediat, îl asigură comandantul. Era la paradă.

— Ai putea să-ţi petreci noaptea aici, îi spusei lui Pyle. Se ţine o slujbă specială, e un lucru interesant. Durează cel puţin trei ore.

— Trebuie să mă întorc.

— Dacă nu pleci acuma, n-o să te mai poţi întoarce, am zis, după care am mai adăugat, fără prea multă plăcere: Te iau cu mine, dacă vrei, şi comandantul îţi poate trimite maşina mîine la Saigon.

— Nu trebuie să vă faceţi griji în ce priveşte ora stingerii, atîta vreme cît sînteţi pe teritoriul caodaist, ne asigură orgolios comandantul. Dincolo de graniţele noastre însă... O să vă trimit maşina mîine, puteţi fi sigur, la Saigon.

— Şi cu ţeava de eşapament intactă, am adăugat, iar el zîmbi precis, eficient, luminos -sinteza militară a unui zîmbet.

2

Cînd am plecat, maşinile celorlalţi erau cu mult înaintea noastră.

Mergeam cu toată viteza, încercînd să-i ajung, dar, deşi trecuserăm de pe
125
teritoriul caodaiştilor pe cel al armatelor Hoa-Hao, în faţa noastră nu se zărea nici un nor de praf, doar cîmpii monotone şi pustii cît vedeai cu ochii.
N-ai fi spus că în asemenea locuri te poate pîndi vreo primejdie, dar numai la cîţiva yarzi depărtare de şosea oamenii se puteau ascunde, înfundîndu-se pînă la gît în mlaştinile care se-ntindeau peste tot.
Pyle îşi drese glasul, anunţînd parcă încercarea de apropiere care avea să urmeze.
— Phuong e sănătoasă, nu-i aşa?
— După cîte ştiu, n-a fost niciodată bolnavă. Un turn de pază dispăruse la orizont şi iată
că se ivea altul, asemeni unor greutăţi pe talgerele unui cîntar.
— M-am întîlnit ieri cu soră-sa. Făcea cumpărături.
— Şi sînt sigur că te-a poftit să vii s-o vezi.
— Ce e drept, aşa s-a şi întîmplat.
— Nu renunţă atît de uşor la planul ei.
— Ce plan?
— Să te căsătoreşti cu Phuong.
— Mi-a spus că pleci.
— Circulă tot felul de zvonuri. Pyle îmi spuse:
— Uite ce e, Thomas, sper că te porţi corect cu mine, nu-i aşa?
— Ce vrei să spui cu asta: corect ?
— Mi-am cerut transferul. Şi n-aş vrea să rămînă aici... fără nici unul din noi doi.
— Credeam că o să stai pînă la capătul celor
doi ani.
îmi răspunse fără nici o milă faţă de el însuşi:
— Mi-am dat seama că n-aş mai putea suporta.
— Cînd vrei să pleci ?
— Nu ştiu. îmi spuneau că mi-ar putea aranja plecarea cam în vreo şase luni.

126
— Şi ai să mai poţi suporta încă şase luni ?
— N-am încotro.
— Cum ţi-ai motivat cererea de plecare ?

— I-am povestit ataşatului economic - îl ştii -, lui Joe... cam tot ce s-a întîmplat.
— Şi sînt convins că ţi-a spus că-s un ticălos, pentru că nu te las să-mi iei femeia.
— Dimpotrivă, s-a arătat a fi mai degrabă de partea ta.
Motorul maşinii bolborosea şi gîfîia. Bolborosea de cîteva minute, dar nu observasem. Mă gîndeam la inocenta întrebare pe care mi-o pusese Pyle: „Sper că te porţi corect cu mine, nu-i aşa?"
Făcea parte dintr-o lume morală de o mare simplitate, în care se vorbea despre Democraţie şi Onoare, ca acum nu ştiu cîtă vreme, iar cuvintele aveau acelaşi sens pe care îl avuseseră cîndva în graiul înaintaşilor săi.
— S-a terminat, am spus eu.
— Benzina ?
— Rezervorul era plin. L-am umplut înainte de a pleca. Bandiţii ăia de la Tanyin l-au golit însă. Ar fi trebuit să-mi dau seama că sînt în stare să-ţi lase numai atîta benzină cît îţi trebuie ca să poţi ieşi de pe teritoriul lor.
— Şi acum ce facem ?
— Nu putem ajunge decît la primul turn de pază. Să sperăm că o să găsim acolo puţină benzină.
Dar n-am avut noroc. Maşina se poticni la o distanţă de treizeci de yarzi de turn. Am mers pe jos pînă acolo şi am strigat în franceză santinelelor că sîntem prieteni şi că vrem să urcăm. Nu aveam nici cea mai mică dorinţă să fiu împuşcat de vreo santinelă vietnameză. Nu răspundea nimeni, nu scotea nimeni capul afară.
L-am întrebat pe Pyle:

— Ai revolver?
— Nu port niciodată aşa ceva la mine.
— Nici eu.
Ultimele culori ale asfinţitului, verdele şi auriul spicelor de orez se pierdeau în zarea cîmpiei monotone. Pe cerul cenuşiu turnul de pază se profila întunecat şi negru. Se apropia ora stingerii. Am strigat din nou, dar nu mi-a răspuns nimeni.
— N-ai observat cumva pe lîngă cîte turnuri am trecut de la ultimul fort încoace?
— N-am observat.

— Nici eu.
Pînă la primul fort trebuia să facem probabil un drum de vreo şase kilometri - aproape un ceas. Strigai pentru a treia oară şi îmi răspunse iar tăcerea.
— Mi se pare că nu-i nimeni pe aici. O să mă urc să văd ce se întîmplă.
Drapelul galben cu dungi roşii-portocalii ne spunea că nu ne mai aflăm pe teritoriul armatelor Hoa-Hao, ci pe cel al armatei vietnameze.
Pyle mă întrebă:
— Nu crezi că, dacă vom aştepta aici, ar putea trece vreo maşină?
— S-ar putea, dar s-ar putea ca *ei* să fie primii.
— Să mă întorc şi să aprind farurile ? Ca semnal ?
— Pentru numele lui Dumnezeu, nu! Lasă-le aşa.
Era de ajuns de întuneric acum ca să te împiedici, căutînd scara. Ceva îmi trosni sub picior. Mă gîndeam că sunetul poate fi auzit departe pe ogoarele de orez şi cine ştie cine-l mai ascultă. Silueta lui Pyle se topise în întuneric şi nu o mai vedeam decît ca o umbră imprecisă, undeva la marginea şoselei. întunericul căzuse definitiv ca o piatră. I-am zis:

— Stai acolo pînă o să te chem.
Mă întrebam dacă santinele nu trăseseră cumva scara sus, dar nu... era acolo... deşi puteau să urce pe ea şi duşmanii, era totuşi singura cale de scăpare. Am început să urc.
Citisem de atîtea ori la ce se gîndesc oamenii în clipe de mare primejdie: la Dumnezeu, la familie, la vreo femeie. N-aş putea decît să-mi arăt admiraţia pentru o asemenea stăpînire de sine. în ceea ce mă priveşte, nu mă gîndeam la nimic, nici măcar la uşa care mă pîndea sus. încetasem pentru cîteva clipe să mai exist, mi-era numai frică - atît. La capătul scării m-am izbit cu capul de ceva, deoarece frica nu ştie să numere treptele, nu vede şi nici nu aude. După aceea am trecut cu capul dincolo de podeaua de pămînt, dar nu a tras nimeni şi frica mi-a dispărut.

3

O mică lampă cu gaz ardea pe podea. Doi oameni, ghemuiţi lîngă perete, îmi pîndeau mişcările. Unul ţinea în mîini o carabină, celălalt o puşcă-mitralieră, dar erau tot atît de înspăimîntaţi ca şi mine. Arătau foarte tineri, nişte băieţandri,

dar la vietnamezi vîrsta se face simţită deodată, ca şi apusul soarelui. Un timp ei rămîn băieţandri, apoi devin deodată nişte bătrîni. Mă bucuram că forma ochilor şi culoarea pielii îmi puteau servi de paşaport. Acuma n-ar mai fi tras nici de teamă.
M-am ridicat în picioare, pe podea, vorbind ca să-i liniştesc, spunîndu-le că maşina mă aşteaptă afară şi că mi se isprăvise benzina. Poate că mi-ar putea da ei puţină benzină, aş fi plătit-o. M-am uitat în jur: nu păreau să aibă aşa ceva.

în cămăruţa rotundă în care mă găseam nu se afla nimic altceva decît o ladă cu muniţii, un pătuţ de lemn şi două raniţe atîrnate de un cui. Două tigăi cu resturi de orez şi beţigaşele de lemn arătau că mîncaseră fără prea multă poftă.
— Numai atît, cît să putem ajunge pînă la primul fort.
Unul dintre oameni — cel cu carabina — clătină din cap.
— Dacă nu aveţi, va trebui să rămînem aici peste noapte.
— *Cest defendu.*[1]
— De către cine ?
— Sînteţi civil.
— Nimeni nu mă poatre obliga să rămîn pe şosea, ca să mi se taie gîtul.
— Sînteţi francez ?
Numai unul dintre ei vorbea. Celălalt privea încordat prin orificiul practicat într-un perete lateral. Nu putea să vadă nimic altceva decît un petic de cer, părea totuşi că ascultă atent şi atunci m-am apucat să ascult şi eu. Tăcerea se umplu deodată de zgomote pe care nu le-aş fi putut defini: un foşnet, un scîrţîit, un fîşîit, ceva care semăna cu tuşea, o şoaptă... Apoi l-am auzit pe Pyle. Se apropiase de scară.
— Thomas, ţi s-a întîmplat ceva?
— Vino sus, i-am strigat.
începu să urce scara şi soldatul care pînă atunci nu scosese nici un cuvînt îşi trecu dintr-o mînă în cealaltă puşca-mitralieră. Nu cred să fi auzit măcar un cuvînt din ce spusesem: fusese o mişcare stîngace, nestăpînită. Mi-am dat seama că spaima îl paralizase şi atunci am urlat la el ca un plutonier-major: „Lasă puşca jos!" I-am
1. E interzis (fr.). 130
tras şi o înjurătură franţuzească de care ştiam că o să-şi aducă aminte. Cu o mişcare automată, omul lăsă puşca jos. Pyle intră

în cameră.
— Ni s-a oferit azil în turn pînă mîine dimineaţă.
— Grozav, spuse Pyle, deşi era cam încurcat. Spune-mi, unul din găgăuţii ăştia n-ar trebui să stea de pază?
— Da, dar preferă să nu fie împuşcaţi. Aş fi vrut să ai de băut ceva mai tare decît limonada.
— Data viitoare cred că o să am şi altceva.
— Ne aşteaptă o noapte lungă.
Acum, că Pyle era cu mine, nu mai auzeam nici un fel de zgomot. Chiar şi cei doi soldaţi păreau să se fi destins puţin.
— Ce se întîmplă dacă îi atacă Vietminh-ul ? mă întrebă Pyle.
— Trag o salvă şi o iau la goană. Nu citeşti în fiecare dimineaţă în *Extreme Orient:* „Un post de la sud-vest de Saigon a fost ocupat în mod temporar de către Vietminh"?
— Nu-i o perspectivă prea încîntătoare.
— între noi şi Saigon sînt patruzeci de turnuri asemănătoare cu ăsta. Şi întotdeauna se întîmplă să fie atacat un altul decît acela în care te afli.
— Ar fi fost bine să fi avut sandviciurile la noi, spuse Pyle. Cred că unul din ei ar trebui să coboare, să stea de pază.
— I-e teamă să nu-l caute cumva vreun glonţ. Ne aşezarăm şi noi pe podea. Vietnamezii
păreau să fie acum ceva mai liniştiţi. îi priveam cu oarecare simpatie: nu era deloc o treabă uşoară pentru doi oameni prost instruiţi să stea aici noapte de noapte şi să nu ştie niciodată dacă soldaţii Vietminh-ului, strecurîndu-se printre ogoarele de orez, nu-i vor ataca.

I-am spus atunci lui Pyle:
— Crezi că ei ştiu că luptă pentru Democraţie? Ar trebui să vină aici York Harding, ca să le explice cum vine asta.
— întotdeauna îţi baţi joc de York.
— îmi bat joc întotdeauna de cel care-şi pierde atîta vreme scriind despre ceva ce nu există, despre noţiuni abstracte.
— Pentru el există. în conştiinţa ta nu există ? Dumnezeu, de pildă?
— N-am nici un motiv să cred în Dumnezeu. Tu crezi?
— Da, eu sînt unitarian[1].
— în cîte sute de milioane de dumnezei cred oamenii? Dar ce spun eu? Chiar un romano-catolic crede în dumnezei cu totul

diferiţi, după cum e înspăimîntat, fericit sau flămînd.
— Se poate să fie şi aşa, deoarece, dacă Dumnezeu există, el e atît de mare încît apare altfel fiecărui om.
— Ca marele Budha din Bangkok. Nu-1 poţi vedea în întregime dintr-o dată. în orice caz însă, *el* stă nemişcat.
— Mi se pare că iar încerci să fii rău, îmi răspunse Pyle. Trebuie să existe ceva în care să crezi. Nimeni nu poate trăi fără să creadă în ceva.
— O, eu nu sînt un adept al lui Berkeley[2]. Eu cred că stau rezemat cu spatele de acest perete. Cred că am în faţa mea o puşcă-mitralieră.
1. Adept al credinţei religioase creştine care nu recunoaşte trinitatea divină.
2. George Berkeley (1685-1753) - filozof englez idealist care susţinea că toate însuşirile lucrurilor şi lucrurile însele nu sînt altceva decît creaţii ale spiritului omului, obiectele înconjurătoare neexis-tînd în mod obiectiv, independent de gîndirea umană.

— Nu la asta mă refeream.
— Cred chiar şi în ce scriu în reportajele mele,, ceea ce e mai mult decît fac mulţi dintre corespondenţii voştri.
— Nu vrei o ţigară ?
— Nu fumez... decît opiu. Dă-le santinelelor ţigări. E bine să fim prieteni cu ei.
Pyle se ridică şi le dădu ţigări, le aprinse şi reveni la locul său.
— Tare aş vrea ca ţigările să sibă o semnificaţie simbolică, cum are sarea, de pildă, i-am zis eu.
— N-ai încredere în ei ?
— Nici un ofiţer francez nu şi-ar petrece noaptea în vreunul din turnurile acestea singur, străjuit de două santinele terorizate de spaimă. Se cunosc cazuri cînd plutoane întregi şi-au predat ofiţerii celorlalţi. Uneori, Vietminh-ul dobîndeşte rezultate mai bune cu megafonul decît cu mitraliera. Nu poţi să le-o iei în nume de rău. Oamenii aceştia nu mai cred în nimic. Tu şi cei de teapa ta încercaţi să duceţi un război cu ajutorul unor oameni pe care povestea asta nu-i interesează.
— Dar ei nu vor să fie comunism aici.
— Vor însă să aibă destul orez. Vor să nu fie ucişi. Vor ca zilele să fie asemănătoare unele cu celelalte. Şi nu vor ca noi, albii, să

ne agităm în jurul lor şi să le spunem ce vor ei.
— Dacă şi Indochina se duce...
— Cunosc refrenul. Siamul se duce. Malaiezia se duce. Indonezia se duce. Ce înseamnă „se duce"? Dacă aş crede în Dumnezeul tău şi în viaţa de apoi, aş paria pe harpa mea viitoare, contra coroanei tale de aur, că în cinci sute de ani s-ar putea ca New York-ul şi Londra să nu mai existe. Ei însă vor continua să cultive orezul pe aceste cîmpii şi-şi vor duce roadele la tîrg,
133
atîrnate de cobiliţe lungi, purtînd pe cap aceleaşi pălării ţuguiate. Băieţii vor călări ca şi acum pe grumazul bivolilor. îmi plac bivolii, lor însă nu le place cum mirosim noi... mirosul de european. Şi ia seama, din punctul de vedere al bivolilor şi tu eşti european.
— Vor fi siliţi să creadă ce li se va spune, nu li se va îngădui să gîndească ei înşişi.
— Gîndirea e un lux. Crezi oare că ţăranul stă şi se gîndeşte la Dumnezeu şi la Democraţie cînd se bagă noaptea în coliba lui de lut?
— Vorbeşti ca şi cum întreaga populaţie a ţării ar fi compusă numai din ţărani. Dar cei care au învăţat? Sînt fericiţi oare?
— O, nu, pentru că i-am crescut în spiritul ideilor *noastre.* I-am învăţat să joace un joc primejdios şi din aceleaşi motive stăm noi acum aici, sperînd că o să scăpăm şi n-o să fim ucişi. Am merita să fim. Aş fi vrut ca prietenul tău, York, să fie aici. Mă întreb dacă i-ar fi plăcut.
— York Harding e un om foarte curajos. Uite, în Coreea...
— A fost cumva soldat? Nu, avea bilet dus-întors. Cu un bilet dus-întors curajul devine un exerciţiu spiritual, ca şi autoflagelarea monahală. Cît o să mai pot suporta să rămîn aici? Nenorociţii ăştia însă nu pot lua avionul ca să plece acasă. Ei! strigai la cei doi soldaţi. Cum vă cheamă?
Mă gîndeam că, de-aş şti cum îi cheamă, am putea sta într-un fel sau altul de vorbă. Nu-mi răspunseră.
Se uitau la noi pe după chiştocul ţigărilor.
— Ne cred francezi, i-am zis lui Pyle.
— Vezi, asta-i! N-ar trebui să fii împotriva lui York, ci împotriva francezilor. Colonialismul lor...
134
— „Isme" şi „craţii". Fapte, eu vreau fapte! Un plantator de

cauciuc îşi bate lucrătorii. Foarte bine, sînt împotriva lui. Dar el nu a fost instruit de către Ministerul Coloniilor să procedeze aşa. Acasă, în Franţa, şi-ar bate probabil nevasta. Am văzut o dată un preot atît de sărac, încît n-avea altă pereche de pantaloni decît cei pe care-i purta şi care lucra cincisprezece ore pe zi, mergînd din colibă în colibă în timpul unei epidemii de holeră, hrănindu-se doar cu orez şi peşte sărat şi oficiindu-şi slujba cu un vechi artofor, un fel de talger de lemn. Nu cred în Dumnezeu şi, cu toate acestea, sînt alături de acest preot. De ce nu spui că asta-i tot colonialism?

— Chiar e colonialism. York spune că, din cauza administratorilor buni, adeseori e greu să schimbi un sistem rău.

— In orice caz, francezii mor în fiecare zi şi asta nu e o noţiune abstractă. Ei nu-i cîrmuiesc pe aceşti oameni cu adevăruri spuse pe jumătate, cum fac politicienii voştri... şi ai noştri. Am fost în India, Pyle, şi ştiu ce rău pot face liberalii. La noi nu mai există nici un partid liberal; liberalismul a contaminat toate celelalte partide. Sîntem cu toţii fie conservatori liberali, fie socialişti liberali, sîntem cu toţii oameni cu conştiinţa împăcată. Aş prefera să fiu un exploatator care luptă pentru a-şi apăra exploatarea şi moare luptînd. Uite ce s-a întîmplat în Birmania. Am năvălit în ţară, triburile locale au fost de partea noastră, am cîştigat lupta, dar ca şi voi, americanii, pe atunci nu eram colonialişti. De aceea am făcut pace cu regele, i-am redat provincia cucerită şi ne-am părăsit aliaţii, care au fost crucificaţi sau tăiaţi în două. Ei erau nevinovaţi. Credeau că vom rămîne. Noi însă am fost liberali şi am vrut să avem conştiinţa împăcată.

— Asta s-a petrecut cu multă vreme în urmă.

— Am face şi aici acelaşi lucru. I-am încuraja şi apoi i-am părăsi, lăsîndu-le ceva utilaj şi o industrie de jucării.

— Industrie de jucării ?

— Cu materialele tale plastice.

— A, da, aşa-i.

— Nu ştiu de ce vorbesc despre chestiuni politice. Nu mă interesează, eu sînt reporter. Şi nu sînt *engage*[1].

— Chiar nu eşti? mă întreba Pyle.

— Discut aşa... ca să treacă noaptea asta blestemată mai uşor. Asta-i tot. Nu sînt nici de o parte, nici de cealaltă. Oricine ar cîştiga, eu îmi fac treaba.

— Dacă vor cîştiga ei, va trebui să spui minciuni.
— Te poţi strecura întotdeauna şi de altfel nici în ziarele voastre nu am observat o prea mare grijă pentru adevăr.
Faptul că stăteam acolo şi vorbeam le dădea curaj celor doi soldaţi: se gîndeau poate că sunetul glasurilor noastre albe - pentru că glasurile au şi ele o culoare: glasurile galbene cîntă, glasurile negre bolborosesc, iar ale noastre vorbesc - dau impresia că sîntem mulţi şi soldaţii Vietminh-ului nu vor îndrăzni să se apropie. Luînd tigăile, începură să mănînce din nou cu beţigaşele de lemn, privindu-ne bănuitori peste marginea tigăii.
— Aşadar, crezi că am pierdut?
— Nu asta-i problema, i-am răspuns. N-am nici cea mai mică dorinţă să te văd cîştigător, dar ceea ce aş vrea e ca nenorociţii ăştia de aici să fie fericiţi - asta-i tot. Aş vrea să nu mai fie nevoie să vegheze înspăimîntaţi toată noaptea.
1. Angajat (fr.). 136
— Trebuie să lupţi pentru libertate.
— N-am văzut luptînd pe-aici nici un american. Cît despre libertate, nu ştiu ce-i aia. Intreabă-i pe ei.
Am strigat la cei doi băieţi din faţa noastră, în franceză: *J^a liberte - qu'est-ce que c'est la liberte ?*[u/] Continuînd să mănînce, se uitară la noi, dar nu răspunseră nimic.
Pyle spuse:
— De ce vrei ca toată lumea să fie făcută după acelaşi calapod? Discuţi numai de dragul discuţiei. Doar eşti un intelectual. Şi eşti pentru importanţa individualităţii ca atare, tot atît de mult ca şi mine... sau ca York.
— Şi de ce am descoperit asta tocmai acum ? Acum patruzeci de ani nimeni nu vorbea aşa.
— Pe atunci nimeni nu o ameninţa.
— Importanţa noastră ca individualitate nu era ameninţată, dar cui îi păsa de individualitatea omului de pe cîmpiile de orez? Şi cui îi pasă acum? Singurul om care-1 tratează ca un om e comisarul politic. Comisarul politic intră în coliba lui, stă de vorbă cu el, îl întreabă cum îl cheamă, îi ascultă păsurile, îşi sacrifică o oră pe zi ca să-1 înveţe... n-are importanţă ce, dar îl tratează ca pe un om, ca pe cineva care are o valoare oarecare. Să nu vii aici, în Orient, cu strigătele astea papagaliceşti că sufletul fiecărui om este ameninţat. Pentru că vei greşi. Ei apără fiecare om în parte şi noi luptăm pentru soldatul cu nr. 23.987, o

unitate a strategiei noastre globale.
— Nu crezi nici pe jumătate în ceea ce spui, îmi zise Pyle, puţin cam încurcat.
— Poate că pe trei sferturi. Stau aici de multă vreme. Ştii, noroc că nu sînt *engage,* pentru că
1. Libertatea, ce-i aia libertate? (fr.)

există unele lucruri pe care aş fi ispitit să le fac... deoarece aici, în Orient... ei bine, nu-mi plac americanii. îmi plac, ca să ştii, ăştia doi. Aici e ţara lor. Cît e ora? Ceasul meu a stat.
— S-a făcut opt şi jumătate.
— Mai avem încă zece ore şi o să putem pleca.
— Văd că s-a lăsat frigul, spuse Pyle, pe care-l trecuse un fior. Nu mi-am închipuit asta niciodată.
— Sîntem înconjuraţi de apă. Am o pătură în
maşină. Ne-ar fi prins bine.
— Dar se poate coborî?
— E încă prea devreme pentru ca să vină cei
din Vietminh.
— Să mă duc s-o iau.
— Eu sînt mai obişnuit cu întunericul.
Cînd m-am ridicat, cei doi soldaţi s-au întrerupt din mîncat. Le-am zis: *„Je reviens tout de suite"*[1]*.* Am încercat să găsesc, cu piciorul, scara, am găsit-o şi am început să cobor. E ciudat cît de liniştitoare poate fi o conversaţie, mai ales despre probleme abstracte: pare să facă normale cele mai neobişnuite locuri. Nu-mi mai era teamă: doar plecasem dintr-o cameră unde aveam să mă întorc pentru a-mi relua discuţia. Turnul era rue Catinat, barul de la Majestic sau chiar o cameră de undeva de pe lîngă Gordon Square.
Am stat sub turn cîteva clipe, ca să mă obişnuiesc cu întunericul. Pe cer sclipeau stelele, luna însă nu se vedea. Lumina lunii îmi aminteşte întotdeauna de morgă şi de lucirea rece a unui glob fără abajur reflectîndu-se pe o lespede de marmură. Lumina stelelor însă e vie şi nu pare niciodată încremenită, dimpotrivă parcă ar încerca să-ţi transmită cineva un mesaj de
1. Mă întorc imediat (fr.).

prietenie, pentru că pînă şi numele stelelor sînt simboluri ale prieteniei. Venus e oricare femeie pe care o iubeşti, Ursa e

ursuleţul din copilărie, iar Crucea Sudului ar putea fi, pentru cei care — ca şi soţia mea — sînt credincioşi, imnul favorit sau rugăciunea spusă înainte de culcare. Mă trecu un fior, ca şi pe Pyle. Noaptea era de ajuns de caldă, dar mlaştinile de o parte şi de cealaltă a drumului răcoreau oarecum aerul. Am pornit spre maşină şi, pentru o clipă, chiar în mijlocul şoselei, mi-a trecut prin minte că nu mai era acolo. încrederea de adineauri mi se clătina, chiar dacă mi-am amintit după aceea că rămăsese la o distanţă de treizeci de yarzi. Nu mă puteam stăpîni să nu merg puţin încovoiat — în felul acesta mi să părea că trec mai neobservat.

Trebuia să descui portbagajul ca să scot pătura şi zgomotul cheii în broască, spărgînd liniştea din jur, m-a făcut să tresar. Nu-mi plăcea deloc să fac zgomot, în noaptea care părea să fie plină de oameni. Cu pătura pe umeri, am lăsat jos capacul, mai încet decît îl ridicasem şi, tocmai cînd îl închideam, cerul se lumină înspre Saigon într-o străfulgerare şi se auzi bubuitul unei explozii, uruind de-a lungul şoselei. O mitralieră clănţăni ce clănţăni şi apoi tăcu brusc, înainte ca bubuitul să se oprească. „Or fi redus-o la tăcere", m-am gîndit eu, în timp ce din depărtare se auzeau glasuri care strigau de durere, de spaimă sau - cine ştie - a victorie. Nu ştiu de ce, dar îmi imaginasem tot timpul că un atac nu ar putea veni decît de undeva din spatele nostru şi acum mă gîndeam că am fost înşelat, dîndu-mi seama că Vietminh-ul e acolo, înaintea noastră, între noi şi Saigon. Mergeam aşadar în chip inconştient spre primejdie, în loc să ne îndepărtăm de ea, aşa cum eu mă îndreptam acum spre ea,

întorcîndu-mă la turn. Mergeam, pentru că aşa
făceam mai puţin zgomot decît dacă aş fi fugit;
trupul meu mă îndemna însă să fug.

Cînd am ajuns la scară, l-am strigat pe Pyle. — Eu sunt, Fowler. (Nici atunci măcar nu
m-am putut hotărî să folosesc faţă de el numele
meu de botez.)

înăuntrul colibei scena se schimbase. Tigăile de orez erau din nou pe podea, unul dintre oameni îşi ţinea carabina la şold şi şedea rezemat de perete în faţa lui Pyle, iar Pyle îngenunchease lîngă peretele opus, cu privirea aţintită la puşca-mitra-lieră care

stătea pe jos între el şi cea de-a doua santinelă. Parcă încercase să se tîrîie spre ea, dar fusese oprit. Braţul celei de-a doua santinele era întins spre puşcă. Nici unul nu sărise la celălalt sau nu-l ameninţase pe celălalt; stăteau ca într-un joc de copii în care nu trebuie să fii văzut cînd te mişti sau în care eşti trimis la loc ca să începi iar.
— Ce se întîmplă aici? l-am întrebat pe Pyle. Santinelele îşi ridicară privirile la mine, iar
Pyle se aruncă asupra puştii, trăgînd-o de partea
lui.
— Vă jucaţi ? am întrebat din nou.
— N-am încredere în el dacă are puşcă, îmi explică Pyle, şi vin ăia.
— Ai tras vreodată cu puşca-mitralieră ?
— Nu.
— Buun. Nici eu. Mă bucur că e încărcată... altfel n-am şti cum s-o încărcăm.
Santinelele acceptară liniştite pierderea puştii. Cel cu carabina o lăsă în jos şi şi-o puse de-a curmezişul picioarelor; celălalt se ghemuise la perete şi-şi ţinea ochii închişi, ca un copil care se credea invizibil în întuneric. Poate că-i părea bine că aşa nu mai are nici o răspundere. Undeva

pe-afară, mitraliera începuse din nou să clăn-ţăne - trei rafale şi apoi tăcere. Cea de-a doua santinelă strînse şi mai puternic pleoapele.
— Ei nici nu ştiu că habar n-avem cum să folosim puşca asta, spuse Pyle.
— E de presupus că sînt de partea noastră.
— Credeam că nu eşti de partea nimănui.
— *Touche*[1]*,* am recunoscut eu. Aş fi vrut ca şi cei din Vietminh să ştie asta.
— Ce se întîmplă pe-afară ?
Am citat din nou ziarul *Extreme Orient,* care va scrie mîine: „Un post situat la cincizeci de kilometri de Saigon a fost atacat şi ocupat temporar azi-noapte de către partizanii Vietminh-ului".
— Crezi că pe cîmp am fi mai în siguranţă ?
— Pe cîmp e grozav de umed.
— Nu pari să te omori cu firea, spuse Pyle.
— Sînt grozav de speriat... dar situaţia e totuşi mai bună decît ar

fi putut fi. De obicei nu atacă mai mult de trei posturi pe noapte. Şansele noastre de a scăpa s-au mărit.
— Dar asta ce-o mai fi ?
Se auzea uruitul unui tanc greu care mergea pe şosea, îndreptîndu-se spre Saigon. M-am dus la orificiul prin care se putea trage şi m-am uitat în jos : tancul tocmai trecea.
— Patrula.
Tunul din turelă se rotea cînd într-o parte, cînd în alta. Aş fi vrut să-i strig, dar la ce bun? N-aveau loc pentru doi civili care nu puteau face nimic. Podeaua se cutremură puţin cînd trecu tancul şi după aceea totul reintră în tăcere. M-am uitat la ceas... Era opt şi cincizeci şi unu de minute. Aşteptam, străduindu-mă să prind precis momentul în care se va trage prima salvă. Era
1. Atins (fr.).

ca şi cum aş fi calculat distanţa la care a trăsnit după întîrzierea cu care se produce tunetul. După vreo patru minute se auzi tunul bubuind. Am distins iar ţăcănitul unei arme antitanc care răspundea şi apoi s-a aşternut din nou tăcerea.
— Cînd se întorc, spuse Pyle, am putea să-i strigăm ca să ne ducă la cantonament.
O explozie zgudui podeaua.
— Dacă se mai întorc, am observat eu. Asta pare să fi fost o mină.
Cînd m-am uitat din nou la ceas, era trecut de nouă şi cincisprezece minute şi tancul nu revenise încă. Nu se mai auzea nici o împuşcătură.
M-am aşezat pe jos, lîngă Pyle, şi mi-am întins picioarele.
— Să încercăm mai bine să dormim. N-avem altceva mai bun de făcut.
— Nu-s liniştit deloc cu santinelele astea, mi-a zis Pyle.
— N-o să facă nimic ătîta timp cît nu vin partizanii. Pune puşca sub picior ca să fim mai siguri.
Am închis ochii şi-am încercat să-mi închipui că mă aflu undeva în altă parte... că sînt într-unui din acele vagoane de clasa a patra care circulau pe căile ferate germane înainte de venirea la putere a lui Hitler, în acele zile cînd eram tînăr şi stăteam treaz toată noaptea fără nici o umbră de melancolie pe faţă, cînd visurile îmi erau pline de speranţă şi nu de teamă. La ora asta începea Phuong întotdeauna să-mi pregătească pipele de seară.

Mă întrebam dacă mă aşteaptă cumva vreo scrisoare... speram să nu m-aştepte, pentru că ştiam dinainte ce poate scrie în ea şi, atîta timp cît nu primeam nici un răspuns, puteam visa încă imposibilul.
142
— Ai adormit? mă întrebă Pyle.
— Nu.
— Nu crezi c-ar trebui să tragem sus scara ?
— Acum încep să înţeleg de ce nu fac aşa ceva. E singurul mijloc care-ţi mai rămîne ca să poţi fugi.
— Aş vrea să se întoarcă tancul.
— Nu se mai întoarce.
Am încercat să nu mă uit la ceas decît la intervale mai lungi, dar intervalele nu erau niciodată atît de lungi pe cît îmi păreau. Nouă patruzeci, zece şi cinci, zece douăzeci, apoi zece treizeci şi două, zece patruzeci şi unu.
— Eşti treaz?
— Da?
— La ce te gîndeşti.
A ezitat o clipă să-mi spună la ce se gîndea.
— La Phuong.
— Da?
— Tocmai mă întrebam ce-o fi făcînd.
— Iţi spun eu ce face. E convinsă probabil că-mi petrec noaptea asta la Tanyin. Nu e pentru prima oară. Stă în pat, a pus să ardă tămîie ca să alunge ţînţarii şi se uită la fotografiile din *Paris Match.* Ca şi francezii, e pasionată de viaţa familiei regale britanice.
El îmi răspunse, dus pe gînduri:
— Ce minunat trebuie să fie să ştii asta exact! şi, în întuneric, îmi închipuiam cum arată ochii lui catifelaţi, ca de cîine.
Ar fi trebuit să i se spună Fido, nu Alden.
— Nu ştiu foarte exact, dar probabil că aşa este. N-are nici un rost să fii gelos cînd nu poţi face nimic ca să schimbi lucrurile.
— Cîteodată te urăsc, Thomas, pentru felul în care vorbeşti. Ştii cum îmi pare mie Phuong -proaspătă ca o floare.
143
— Sărmană floare, în jurul ei cresc o mulţime
de buruieni.
— Unde ai cunoscut-o?

— La Grand Monde, era dansatoare.
— Dansatoare! a exclamat Pyle, ca şi cum gîndul acesta l-ar fi durut.
— E o profesiune foarte onorabilă, l-am asigurat. Nu trebuie să te necăjeşti.
— Ştii atît de multe, Thomas.
— Port atîţia ani în spinare... Cînd ai să ajungi
la vîrsta mea...
— Nu am trăit niciodată cu o femeie, nu în sensul propriu, îmi spuse. Nu am trecut niciodată prin ceea ce ai numi tu adevărata experienţă.
— S-ar părea că vă cheltuiţi teribil de multă energie ca să fluieraţi.
— Nu am mai vorbit despre asta cu nimeni.
— Eşti tînăr. Nu ai de ce să-ţi fie ruşine.
— Spune-mi, Fowler, ai trăit cu multe femei ?
— Nu ştiu ce înseamnă pentru tine multe. în viaţa mea n-au fost mai mult de patru femei care să fi însemnat ceva pentru mine sau pentru care să fi însemnat eu ceva. Celelalte patruzeci şi ceva... te întrebi de ce ai mai avut de-a face cu ele. Din cauza unor noţiuni de igienă şi de obligaţie socială, amîndouă greşit înţelese.
— Crezi într-adevăr că sînt greşit înţelese ?
— Aş vrea să mi se dea înapoi nopţile acelea. Iubesc încă, Pyle, şi risipesc prea mult. Şi apoi, desigur că o mai făceam şi din orgoliu. Trece multă vreme pînă cînd încetezi să fii mîndru pentru că eşti dorit. Deşi Dumnezeu ştie de ce te-ai simţi mîndru, cînd priveşti în jurul tău şi vezi cine mai poate fi dorit...
— Thomas, aşa-i că tu nu eşti de părere că aş fi anormal?
— Aş, de unde, Pyle!

— Nu înseamnă că nu am *nevoie* de dragoste, ca orice om. Nu, nu sînt anormal.
— Nici unul din noi nu are nevoie de dragoste atît cît spune că are nevoie. E foarte multă auto-amăgire în chestia asta. Acum îmi dau seama, de pildă, că nu am nevoie de nimeni, în afară de Phuong. Dar ăsta e un lucru pe care îl înveţi cu timpul. Dacă nu ar fi lîngă mine, ar putea trece un an întreg fără să-mi petrec măcar o singură noapte cu alta.
— Dar e *cu tine,* spuse el cu un glas pe care abia dacă l-am

auzit.
— începi cu multe femei şi termini ca un bunic, credincios unei singure femei.
— Mi se pare de ajuns de naiv să începi aşa...
— Nu cred.
— în Raportul Kinsey[1] nu se spune aşa.
— De aceea nu e naiv.
— Ştii, Thomas, mă simt foarte bine acum, stînd de vorbă cu tine. Aproape că nu mi se mai pare că ne-ar ameninţa vreo primejdie.
— Aşa ne simţeam şi la Londra, în timpul bombardamentelor, cînd încetau. Dar întotdeauna se întorceau.
— Dacă te-ar întreba cineva care e cea mai profundă experienţă sexuală pe care ai încercat-o, ce-ai răspunde?
La întrebarea aceasta aveam răspunsul pregătit.
— Să stai în pat dis-de-dimineaţa şi să priveşti cum îşi perie părul o femeie într-un capot roşu.
— Joe spunea că pentru el ar fi să se culce cu o chinezoaică şi o negresă în acelaşi timp.
■
1. Raportul Kinsey e o faimoasă lucrare despre problemele sexuale, care a făcut multă vîlvă în Statele Unite.

— Şi eu aş fi gîndit la fel cînd aveam douăzeci de ani.
— Joe are cincizeci.
— Mă întreb ce vîrstă mentală i s-o fi dat în timpul războiului.
— Phuong era femeia în capot roşu ?
Aş fi vrut să nu-mi pună această întrebare.
— Nu, i-am răspuns, femeia aceea a fost înainte. Cînd mi-am părăsit nevasta.
— Şi ce s-a întîmplat după aceea ?
— Am părăsit-o şi pe ea.
— De ce ? într-adevăr - de ce?
— Cînd iubim ne pierdem minţile. Eram îngrozit la gîndul că aş putea s-o pierd. Mă gîndeam că se schimbă - nici nu ştiu dacă aşa se şi întîmpla, dar nu mai puteam îndura această nesiguranţă. M-am repezit către sfîrşit aşa cum fricosul dă buzna spre duşman şi se alege apoi cu o decoraţie. Voiam să termin o dată şi cu moartea asta.
— Moartea ?

— Da, era ca un fel de moarte! Şi atunci am plecat în Orient.
— Şi ai dat de Phuong?
— Da.
— Dar cu Phuong nu ţi s-a întîmplat acelaşi lucru ?
— Nu. Vezi, cealaltă m-a iubit ea. Mi-era teamă că-şi va pierde dragostea pe care mi-o arăta. Acum mi-e teamă numai să nu o pierd pe Phuong.
De ce îi spusesem asta? Nu ştiu. Nu avea nevoie să-l încurajez.
— Dar te iubeşte, nu-i aşa că te iubeşte ?
— Nu-i aşa. Asta nu e în firea lor. O să-ţi dai seama. N-are sens să spui că sînt copii - ăsta e

un clişeu —, dar *au* ceva copilăresc în firea lor. Te iubesc pentru că eşti bun, că le oferi un adăpost, că le dai cadouri... Te urăsc cînd le loveşti sau eşti nedrept. Ele nu ştiu ce înseamnă să stai într-o cameră şi să faci dragoste cu un străin. Pentru un om care îmbătrîneste, Pyle, e un lucru foarte sigur... n-o să plece de-acasă atîta timp cît se va simţi fericită acasă.
Nu voisem să-l jignesc. Mi-am dat seama ce făcusem doar cînd mi-a spus, cu o furie stăpînită:
— Ar putea prefera să simtă şi mai ocrotită şi să i se arate şi mai multă bunătate.
— Se poate.
— Nu ţi-e teamă de această posibilitate ?
— Nu atît de mult pe cît mi-era de cealaltă.
— Dar, la urma urmei, o iubeşti ?
— O, da, Pyle, da. Dar în felul acela am iubit numai o dată.
— în ciuda celor patruzeci de femei şi... mă repezi el.
— Sînt convins că mă aflu sub nivelul mediu indicat în Raportul Kinsey. Ştii, Pyle, femeilor nu le plac bărbaţii virgini. Nici *nouă* nu sînt sigur că ne plac fecioarele, în afară de cazul în care am fi nişte cazuri patologice.
— Nu am spus că sînt virgin, m-a corectat Pyle.
Toate convorbirile mele cu Pyle alunecau în grotesc. Se întîmpla oare să deraieze într-atîta numai din pricina sinceităţii lui? Conversaţia lui era întotdeauna prea liniară, prea simplistă.
— Poţi să te culci cu o sută de femei, Pyle, şi să rămîi totuşi virgin. Mulţi dintre soldaţii voştri care au fost spânzuraţi în timpul războiului pentru viol erau virgini. în Europa însă nu-s atît de mulţi şi mă bucur că-i aşa. Fac foarte mult rău.

147
— Nu înţeleg prea bine ce vrei să spui, Thomas.
— N-are nici un rost să-ţi mai explic. Oricum, subiectul ăsta a început să mă plictisească. Am ajuns la o vîrstă cînd problema sexuală nu mai e atît de importantă cum e bătrîneţea sau moartea. Dimineaţa mă trezesc cu ideile astea în minte, nu cu imaginea trupului unei femei. Nu vreau să fiu singur în ultima decadă a vieţii mele şi asta-i tot. Nu ştiu la ce m-aş putea gîndi o zi întreagă! Aş prefera să fie o femeie în aceeaşi cameră cu mine chiar dacă nu aş iubi-o. Dar dacă Phuong m-ar părăsi, aş avea oare energia să mai găsesc o alta?
— Dacă asta-i tot ce înseamnă ea pentru tine...
— Tot, Pyle ? Aşteaptă să te apuce şi pe tine spaima că mai ai de trăit zece ani singur, fără nimeni în preajmă, şi că după aceea te duci la azil. Ai alerga unde-ai vedea cu ochii, ai fugi chiar şi de femeia aceea în capot roşu, ca să găseşti pe cineva, oricine-ar ii, care să stea cu tine pînă la capăt.
— De ce nu te întorci atunci la soţia ta ?
— Nu e uşor să trăieşti cu cineva pe care l-ai rănit.
Se auzi o rafală lungă de mitralieră, undeva cam la o milă depărtare de noi. Cine ştie, poate că vreo santinelă speriată trăsese în nişte umbre, poate că începuse un nou atac. Speram să fie un atac - ne mărea şansele de scăpare.
— Ţi-e frică, Thomas?
— Desigur că mi-e frică. Cu spaima tuturor instinctelor mele. Dar raţiunea îmi spune că e mai bine să mori aşa. De aceea am şi venit în Orient. Aici moartea îţi dă tîrcoale întruna.
M-am uitat la ceas. Se făcuse unsprezece. Mai aveam opt ore şi după aceea eram scăpaţi.
148
— Mi se pare, i-am zis lui Pyle, că am vorbit aproape despre tot ce se poate vorbi, numai de Dumnezeu nu. Să-l lăsăm pentru orele mici.
— Nu crezi în el, nu-i aşa?
— Nu, nu cred.
— Lucrurile mi s-ar părea fără sens dacă n-ar fi el.
— Pentru mine nu au sens nici dacă e.
— Am citit odată o carte...
Niciodată n-am ştiut ce carte citise Pyle. (Poate că era un volum de York Harding sau din Shakespeare sau antologia aceea de

poezie contemporană sau *Fiziologia căsătoriei...* Poate că era *Triumful veţii.)* Un glas pătrunse pînă la noi în turn - părea să vorbească din întunericul din jur -, un glas spart, de megafon, spunînd ceva în vietnameză.
— Asta ne mai lipsea, am zis eu.
Cele două santinele ascultau cu gurile căscate şi cu feţele întoarse spre orificiul din perete.
— Ce-i asta? întrebă Pyle.
M-am îndreptat spre deschizătura din perete, păşind parcă prin vocea aceea. Am aruncat o privire rapidă în jur: nu se vedea nimic, nici măcar şoseaua. Cînd m-am întors cu faţa spre santinele, am văzut carabina îndreptată spre mine sau spre deschizătură, nu ştiam nici eu exact încotro. Dar cînd m-am deplasat de-a lungul pereţilor, carabina s-a clătinat, a şovăit o clipă şi apoi a început să mă urmărească. Glasul continua să spună mereu acelaşi lucru. M-am aşezat jos şi atunci se lăsă jos şi carabina.
— Ce spune ? mă întrebă Pyle.
— Nu ştiu. Cred că au găsit maşina şi le spun ăstora să ne predea, dacă nu... Mai bine pune mîna pe puşcă înainte ca să se hotărască.
— O să tragă.

— Nu e convins că e nevoie s-o facă. Cînd o fi să fie, o să tragă oricum.
Pyle trase piciorul şi luă puşca în mînă.
— Mă voi mişca pe lingă perete, i-am spus lui Pyle. Dacă mă urmăreşte cu privirea, ameninţă-l cu puşca.
Tocmai cînd mă ridicam, glasul încetă să mai vorbească. Tăcerea mă făcu să tresar. Pyle strigă poruncitor:
— Jos carabina!
Abia am avut timp să mă întreb dacă puşca-mitralieră era încărcată - nu mă uitasem înainte -, că omul şi zvîrli carabina pe podea.
M-am dus şi-am luat-o. Şi atunci glasul începu să vorbească din nou. îmi făcea impresia că repeta exact acelaşi lucru ca şi înainte. Poate că foloseau o placă de patefon. Mă întrebam cînd avea să expire ultimatumul.
— Şi acum ce se va întîmpla ? mă întrebă Pyle, ca un şcolar care asistă la o demonstraţie de fizică experimentală făcută în

laborstorul şcolii, de parcă pe el toată această afacere nu-l privea deloc.
— Poate se va trage cu arme antitanc, poate o să vină un partizan...
Pyle examina puşca-mitralieră.
— S-ar părea că mecanismul e foarte simplu. Să trag o salvă?
— Nu, lasă-i să se mai gîndească. Ei preferă să captureze postul fără luptă şi asta ne mai dă nouă timp. Ar fi mai bine să o ştergem cît mai repede.
— S-ar putea să ne aştepte jos.
— Da.
Cei doi oameni priveau cu atenţie. Scriu oameni, dar erau nişte băieţandri — nu ştiu dacă aveau la un loc patruzeci de ani.
150
— Şi cu ei ce facem? mă întrebă Pyle, adăugind cu o brutalitate făţişă: Să-i împuşc ?
Poate că voia să încerce cum funcţionează puşca-mitralieră.
— Dar n-au făcut nimic.
— Voiau să ne predea.
— Şi de ce nu ? am întrebat. Noi n-avem ce să căutăm pe-aici. E ţara lor.
Am descărcat carabina şi am aruncat-o pe podea.
— Doar nu vrei s-o laşi aici ? m-a întrebat Pyle.
— Sînt prea bătrîn ca să pot alerga cu o carabină în mînă. Şi apoi, ăsta nu-i războiul meu. Hai.
Nu era războiul meu, dar mi-ar fi părut bine ca şi cei de afară, din întuneric, să fi ştiut asta. Am stins lampa şi, punînd piciorul pe scară, m-am pregătit să cobor. îi auzeam pe cei doi şoptindu-şi ceva unul celuilalt, în graiul lor care suna ca un cîntec.
— Mergi drept înainte. Spre cîmpiile de orez, i-am spus lui Pyle. Aminteşte-ţi că acolo-i apă... nu ştiu cît de adîncă. Gata?
— Da.
— îţi mulţumesc pentru tovărăşie.
— Mi-a făcut plăcere, mi-a răspuns Pyle. Auzeam santinelele mişcîndu-se îndărătul
nostru. Mă întrebam dacă au cuţite. Glasul din megafon vorbea ritos, ca şi cum ar fi oferit o ultimă şansă. Ceva se mişcă uşurel în întunericul de sub noi, dar se putea să fi fost un şoarece.
— Tare-aş mai fi vrut să beau ceva, i-am şoptit eu lui Pyle.
— Să mergem.

Ceva se urca pe scară. Nu auzeam nimic, dar scara se clătina sub picioarele mele.
151
— Ce te-a apucat? m-a întrebat Pyle.
Nu ştiu de ce mă gîndeam că ceva se apropie pe furiş de noi. Numai un om se poate urca pe o scară şi, cu toate astea, nu mă puteam gîndi că e un om ca şi mine... mi se părea că vine spre noi o fiară, ca să ucidă fără zgomot şi cu nepăsarea unei alte specii de fiinţe. Scara se clătina întruna şi mie mi se părea că văd ochii strălucitori ai cuiva îndreptaţi spre noi. Deodată nu am mai putut îndura această aşteptare şi am sărit jos -şi nu am mai simţit nimic altceva decît pămîntul moale, care-mi răsuci glezna, aşa cum ar fi răsucit-o doar o mînă expertă. L-am auzit pe Pyle coborînd pe scară şi mi-am dat seama că, înnebunit de spaimă, nu recunoscusem pasul său, care o făcea să se clatine. Şi mai credeam că sînt insensibil şi lipsit de imaginaţie, aşa cum trebuie să fie un reporter sau un observator fidel al realităţii... M-am sculat în picioare şi aproape că m-am prăbuşit din nou la pămînt, din cauza durerii. Am luat-o apoi înspre lanul de orez, trăgînd piciorul, şi l-am auzit pe Pyle că mă urmează. Dar chiar atunci un proiectil antitanc se abătu asupra turnului şi eu m-am trîntit din nou cu faţa la pămînt.
— Eşti rănit? mă întrebă Pyle.
— M-a lovit ceva în picior. Nu-i nimic serios.
— Să mergem, mă îndemnă Pyle.
îl vedeam vag, deoarece părea a fi acoperit cu o pulbere fină, albă. Apoi chipul lui pieri pur şi simplu, asemeni unei imagini cinematografice de pe un ecran cînd aparatul de proiecţie se strică
152
şi auzi numai sunetele. M-am sculat încetişor, sprijinindu-mă pe genunchiul sănătos, şi am încercat să mă ridic fără să mă las pe glezna stîngă, care mă durea. Am căzut iar, sfîrşit de durere. Nu-mi era răsucită numai glezna. Se întîmplase ceva şi mai grav cu piciorul meu stîng. Nu mai puteam să mă necăjesc... durerea înlăturase orice altceva. Zăceam foarte liniştit pe pămînt, sperînd că durerea nu mă va apuca din nou, şi îmi ţineam respiraţia ca atunci cînd te dor dinţii. Nici nu mă mai gîndeam că partizanii vor porni în curînd să caute printre dărîmăturile turnului: încă un proiectil se abătuse asupra lui. Căutau să se

asigure înainte de a porni. Cum durerea începuse să cedeze, mă gîndeam cît de mulţi bani se risipesc pentru a ucide cîteva fiinţe umane. Caii pot fi ucişi mult mai ieftin. Probabil că nu eram pe deplin conştient, deoarece mi se părea că m-am rătăcit în curtea unui parlagiu care, în micul orăşel în care trăisem cînd eram copil, îmi aţîţa imaginaţia. Mi se părea că aud caii nechezînd de spaimă sau explozia unei substanţe ce ucidea fără dureri.

Durerea reveni după cîtva timp. Zăceam fără să fac nici o mişcare şi-mi ţineam respiraţia, ceea ce mi se părea foarte important. Mă întrebam cu toată luciditatea dacă trebuie totuşi să mă tîrăsc spre cîmp. Poate că partizanii n-or să aibă timp să caute atît de departe. între timp va fi trimisă o altă patrulă pentru a încerca să ia legătura cu echipajul primului tanc. îmi era însă mai multă teamă de durere decît de partizani şi stăteam nemişcat. Nu-l mai auzeam deloc pe Pyle - trebuia să fi ajuns deja în lan. Deodată am auzit plînsul cuiva. Sunetul venea din direcţia turnului sau a ceea ce fusese mai înainte turnul. Nu era plînsul unui om - parcă scîncea un copil care e speriat

din cauza întunericului şi totuşi îi e teamă să plîngă. Cred că era unul din cei doi băieţandri. Cine ştie, poate că tovarăşul lui fusese ucis. Speram ca partizanii să nu-l omoare. Războiul nu trebuie dus cu copii... şi deodată mi-am amintit de un trupuşor ghemuit într-un şanţ. Am închis ochii. Asta mă ajuta să-mi alung durerea şi să aştept. Un glas strigă ceva de neînţeles. Mi se părea că am să adorm curînd în întunericul, singurătatea şi lipsa aceea de durere.

Deodată l-am auzit pe Pyle şoptindu-mi:

— Thomas, Thomas.

învăţase foarte repede să meargă fără să fie simţit. Nu-l auzisem întorcîndu-se.

— Pleacă, i-am şoptit eu.

Se lungi la pămînt, pe burtă, lîngă mine.

— De ce n-ai venit? Eşti rănit?

— Piciorul. Cred că mi-am fracturat piciorul.

— Te-a nimerit cumva vreun glonte?

— Nu, nu. O bucată de lemn. Vreo piatră. Ceva din sfărîmăturile turnului. Nu sîngerează.

— Trebuie să încerci să te scoli.

— Lasă-mă, Pyle. Nu vreau să mă scol, mă doare prea tare.
— Care picior te doare?
— Stîngul.
Se apropie de mine şi-mi luă braţul după umărul său. Aş fi vrut să scîncesc ca băiatul din turn şi apoi m-am înfuriat, dar era foarte greu să-ţi poţi spune furia în şoaptă.
— Dracu' să te ia, Pyle, lasă-mă odată singur! Vreau să rămîn aici.
— Nu se poate.
Mă ţinea pe jumătate culcat pe umărul lui. Dar durerea devenise aproape insuportabilă.
— Nu mai face pe eroul. Nu vreau să plec de aici.

— Trebuie să mă ajuţi, îmi şopti el, altfel ne prind pe amîndoi.
— Ah...
— Taci, vezi că te-aud.
Plîngeam de frustrare. Nu-mi putea fi de folos nici un cuvînt mai tare. M-am ridicat, spriji-nindu-mă de el, şi mi-am lăsat piciorul stîng să atîrne. Eram asemenea unor nefericiţi concurenţi dintr-o cursă în care se aleargă numai cu trei picioare şi n-am fi avut mici o şansă să facem totuşi ceva dacă în momentul în care pornisem n-ar fi început să tragă în rafale scurte o puşcă-mitralieră, undeva în josul şoselei, dinspre turnul cel mai apropiat. Vreo patrulă îşi făcea poate drum încoace sau poate că-şi împlineau numărul de trei turnuri distruse. Zgomotul rafalelor acoperi zarva fugii noastre, greoaie şi stîngace.
Nu ştiu dacă am rămas conştient tot timpul. Cred că, pe ultimii douăzeci de yarzi, Pyle mi-a susţinut cu totul greutatea pe el. Apoi mi-a zis:
— Fii atent. Intrăm în apă.
Tulpinile orezului foşneau, iar noroiul ples-căia şi se ridica în jurul nostru. Cînd Pyle se opri, apa ne ajungea pînă la piept. Gîfîia şi respiraţia lui întretăiată se auzea asemeni unui orăcăit de broască.
— Iartă-mă, i-am spus.
— Nu puteam să te las aşa.
Prima mea senzaţie a fost aceea că mă simţeam mai bine: apa şi noroiul îmi ţineau piciorul ca un bandaj strîns, dar delicat. în curînd însă frigul ne făcu să dîrdîim. Nu ştiam dacă trecuse de miezul nopţii, dar trebuia să mai aşteptăm aşa încă şase ore, în

caz că nu ne descoperau partizanii.
— Poţi să stai singur în picioare numai o clipă ? mă întrebă Pyle.
155
Furia mea necugetată mă apucă din nou. Nu aveam nici o scuză, doar durerea care mă chinuia. Nu cerusem să fiu salvat, nici să-mi amîn moartea în modul acesta chinuitor. Mă gîndeam cu regret la clipele cînd eram culcat pe pămîntul tare. Stăteam ca un cocor, într-un picior, încercînd să nu mă mai sprijin cu toată greutatea de Pyle, dar, cînd mă mişcăm, tulpinile de orez mă gîdilau, mi se înfigeau în carne şi fîşîiau.
— Mi-ai salvat viaţa acolo, am zis eu (Pyle îşi drese glasul, pregătindu-se să-mi răspundă cum scrie la carte), ca să mor aici. Preferam să mor pe uscat.
— Nu vrei să nu mai vorbim ? mă rugă Pyle ca pe un bolnav. Trebuie să ne menajăm forţele.
— Cine dracu' te-a rugat să-mi slavezi viaţa ? Am venit în Orient ca să fiu ucis. Asta-i tot din pricina obrăzniciei voastre afurisite... Mă clătinai în noroi şi Pyle îmi luă braţul, trăgîndu-mi-l după umărul lui.
— Aşa, acum ţi-e mai uşor, nu?
— Ai văzut prea multe filme de război. Noi însă nu sîntem doi soldaţi din infanteria marină şi n-ai să capeţi nici o decoraţie.
— Şşt.
Dinspre capătul ogorului se apropiau de noi nişte paşi. Puşca-mitralieră de pe şosea încetase să mai tragă şi nu se auzea altceva decît zgomotul paşilor şi foşnetul frunzelor de orez, cînd respiram. Deodată paşii se opriră. Păreau să fie în faţa noastră, la vreo cîţiva metri. Am simţit cum mîna lui Pyle mă apasă uşurel pe umăr şi ne cufundarăm amîndoi în noroi, încet, încet, ca nu cumva tulpinile de orez să foşnească prea tare. Stăm îngenuncheat, cu capul dat pe spate, numai cu gura deasupra apei. Durerea începea să mă chinuie iar şi mă gîndeam „Dacă leşin acum, mă
156
înec". întotdeauna mă gîndeam cu silă şi cu spaimă că m-aş putea îneca vreodată. De ce oare nu-ţi poţi alege felul în care trebuie să mori? Nu se mai auzea nici un zgomot. Cine ştie, poate că, la douăzeci de paşi de noi, ei aşteptau să foşnească ceva, să tuşească sau să strănute cineva. „Doamne, să ştii că o să strănut." Dacă m-ar fi lăsat singur, aş fi răspuns numai de

viaţa mea, nu şi de-a lui, şi dorea şi el să trăiască. Mi-am apăsat cu degetele buza de sus, aşa cum învăţasem să fac cînd mă jucam de-a v-aţi ascunselea, dar strănutul întîrzie doar, gata-gata să izbucnească dintr-o clipă în alta. Tăcuţi, ceilalţi aşteptau în întuneric... şi strănutul venea, venea, izbucni...
Dar, exact în secunda în care am strănutat, partizanii au deschis brusc focul, trăgînd o salvă pe desupra tulpinilor de orez, aşa că strănutul meu s-a lăsat înghiţit de clănţănitul aspru al puştilor, asemănător cu cel al unei bormaşini găurind o placă de oţel. Am luat o gură de aer şi m-am scufundat, ascunzîndu-mă aşa cum te ascunzi instinctiv de ceea ce îndrăgeşti, cochetînd cu moartea, ca o femeie care aşteaptă să fie brutalizată de iubitul ei. Tulpinile de orez ne biciuiră creştetul şi furtuna trecu. în aceeaşi clipă am ieşit şi noi la suprafaţă ca să respirăm şi am auzit paşii care se îndepărtau, îndreptîndu-se spre turn.
— Am scăpat, spuse Pyle.
Cu toate că durerea mă tortura, mă întrebam la ce bun: pe mine mă aştepta bătrîneţea, postul de redactor-şef, singurătatea, cît despre el, acum o ştiu, se grăbea să anticipeze. Apoi ne-am apucat să aşteptăm. Pe drumul spre Tanyin se aprinse deodată un foc viu. Ardea vesel, ca la o serbare.
— Asta-i maşina mea, am spus.
— E o porcărie, Thomas. Mi-e silă să văd cum se face risipă.

— Probabil că mai era destulă benzină în rezervor cît să-i poată da foc. Ţi-e tot atît de frig ca şi mie, Pyle?
— Mi-e şi mie tot atît de frig.
— Ce-ar fi să ieşim să stăm pe şosea?
— Să mai aşteptăm încă vreo jumătate de
ceas.
— Dar tu mă ţii în spinare...
— Nu-i nimic, pot s-o fac, sînt tînăr. încercase să vorbească în glumă, dar am simţit
vorbele lui tot atît de reci ca şi noroiul în care ne aflam. Voisem să-i cer iertare pentru modul în care vorbisem cînd mă chinuia durerea, dar acum am început din nou:
— Dacă eşti tînăr, cu atît mai bine. Poţi să mai aştepţi, nu-i aşa?
— Nu înţeleg ce vrei să spui, Thomas. Fuseserăm împreună un timp egal cu nopţile
unei săptămîni puse laolaltă, dar nu mă înţelegea mai mult decît

ar fi înţeles dacă i s-ar fi vorbit în franceză. Am explicat cumva:
— Ai fi făcut mai bine să mă laşi singur.
— N-aş mai fi putut da ochii cu Phuong, mi-a răspuns el şi numele ei rămase suspendat în aer ca oferta unui bancher.
Am acceptat oferta.
— Aşadar ai făcut totul pentru ea.
Ceea ce făcea ca gelozia mea să apară şi mai absurdă şi mai umilitoare era faptul că trebuia să o exprim în şoaptă şi aşa nu avea nici un fel de forţă, căci gelozia se potriveşte cu declamaţia.
— Crezi că o s-o cîştigi cu fapte din astea eroice ? Cît de mult greşeşti! Dac-aş fi mort, ea
ar fi a ta.
— Nu asta voiam să spun, mă întrerupse Pyle. Cînd eşti îndrăgostit vrei să joci cinstit. Asta-i tot.

Asta era adevărat, m-am gîndit eu, dar nu chiar aşa. Cînd eşti îndrăgostit e ca şi cum te-ai vedea pe tine însuţi cu ochii altcuiva, e ca şi cum ai fi îndrăgostit de imaginea ta proprie, falsificată şi exagerată. în dragoste nu sîntem în stare să fim cinstiţi - actul de curaj nu e altceva decît un rol jucat în faţa unui public compus din două persoane. Poate că nu mai iubeam, dar de amintit îmi aminteam de toate aceste lucruri.
— Dac-aş fi fost în locul tău, te-aş fi lăsat singur, i-am răspuns eu lui Pyle.
— Nu-i adevărat. Sînt sigur că n-ai fi făcut-o. Şi adăugă, cu o insuportabilă mulţumire de
sine:
— Ştiu asta mai bine decît tine.
Furios, am încercat să mă depărtez de el şi să mă ţin cum oi putea pe picioare, dar durerea s-a năpustit asupră-mi, urlînd ca un tren într-un tunel, şi a trebuit să mă sprijin de el şi mai apăsat, ca să nu mă cufund în apă. Pyle mă cuprinse cu amîndouă braţele de mijloc şi mă ţinu strîns, după aceea începu să mă tragă spre marginea şanţului şi de acolo spre poteca dintre ogoare. Cînd ajunse, mă întinse deasupra noroiului din marginea şanţului, iar cînd durerea încetă şi am putut să deschid ochii fără să-mi ţin răsuflarea, am văzut doar desenul complicat al constelaţiilor de pe cer, un desen care-mi era străin şi pe care nu-l puteam desluşi: nu erau stelele de acasă. Faţa lui

s-a aplecat deasupra mea, acoperindu-le:
— Eu mă duc spre şosea, Thomas, să găsesc vreo patrulă.
— Ai înnebunit. Or să te împuşte înainte de a şti cine eşti, dacă n-au să te prindă cumva partizanii.
— E singura posibilitate de scăpare. Nu poţi să mai rămîi în apă încă şase ore de-acum înainte.
159
— Du-mă atunci pe şosea.
— Să-ţi las puşca-mitralieră ? mă întrebă el cu îndoială.
— Nu. Dacă vrei s-o faci pe eroul, strecoară-te măcar prin lanurile de orez.
— Ca să treacă patrula înainte să o pot striga ?
— Dar tu nu ştii să vorbeşti franţuzeşte.
— O să strig: *Je suiş Fronggais*[1]*.* N-avea grijă, Thomas. O să fiu foarte prudent.
Pînă să-i răspund, el se şi depărtase destul de mult ca să nu-i mai pot şopti nimic. Mergea cît putea mai încet, oprindu-se adesea. Il vedam clar în lumina flăcărilor maşinii care ardea, dar nimeni nu trase în el. Curînd trecu de maşină şi tăcerea se aşternu pe urmele lui. Da, era prudent, aşa cum fusese şi cînd coborîse pe fluviu, venind la Phat Diem. Avea precauţiile unui erou dintr-o povestire de aventuri pentru copii şi era mîndru de această precauţie ca de-o insignă de cercetaş, fiind pe deplin inconştient de absurditatea şi nesiguranţa aventurii sale.
Zăceam pe spate şi aşteptam, încercînd să desluşesc dacă nu se aud cumva împuşcăturile partizanilor sau ale unei patrule a Legiunii străine. Nu se auzea însă nimic. Avea să treacă probabil un ceas, dacă nu şi mai bine, pînă să ajungă la vreun turn, dacă avea să ajungă vreodată. Am întors capul şi am zărit ceea ce mai rămăsese din turn: un morman de lut, de trunchiuri de bambus şi de şipci, care se cufundă în întuneric cînd flăcările maşinii se stinseră treptat. Cînd mă lăsa durerea mă simţeam mai liniştit, ca într-un fel de armistiţiu al nervilor. îmi venea să
1. Sînt francez (fr.). Cuvîntul din urmă e transcris într-o pronunţie defectuoasă.
160
cînt. Mă gîndeam ce ciudat e că oameni de aceeaşi meserie ca a mea ar fi rezumat această noapte într-o ştire de numai două rînduri. Şi chiar era o noapte ca oricare alta. Numai eu eram singurul lucru neobişnuit în această noapte. Chiar în clipa aceea

am auzit pe cineva plîngînd încet. Sunetele veneau dinspre rămăşiţele turnului. Una dintre santinele era încă în viaţă.
Mă gîndeam: „Bietul băiat, dacă nu ne-am fi poticnit tocmai lîngă postul *lui,* ar fi putut să se predea aşa cum se predau aproape toţi sau ar fi fugit la prima chemare a megafonului. Dar eram şi noi acolo, doi albi cu o puşcă-mitralieră, aşa că nu au îndrăznit să facă nici o mişcare. Cînd am plecat era prea tîrziu". Eu eram răspunzător pentru acel glas care se tînguia în întuneric; mă lăudasem cu detaşarea mea totală şi că nu am nimic de-a face cu acest război, dar rănile soldatului fuseseră pricinuite de mine, ca şi cum m-aş fi folosit de puşca-mitralieră ca să fac ceea ce voise Pyle să facă.
M-am străduit să ajung de pe mal pe şosea. Voiam să fiu lîngă el. Era singurul lucru pe care-l puteam face: să iau parte la durerea soldatului. Dar durerea care mă chinuia mă ţintuia locului. Nu-l mai auzeam. Stăteam nemişcat şi nu auzeam altceva decît durerea mea, ce zvîcnea ca o inimă imensă. îmi ţineam răsuflarea şi mă rugam Dumnezeului în care nu credeam: „De-aş muri sau leşina o dată! Ajută-mă, Doamne, să mor sau să leşin!" După aceea cred că am leşinat şi n-am mai ştiut nimic. Visam că mi-au îngheţat pleoapele şi cineva încearcă să mi le desfacă cu o daltă şi voiam să-i spun să aibă grijă să nu-mi atingă globii oculari, dar nu puteam vorbi şi dalta pătrunse printre pleoape, iar în faţa mea era o lanternă care ardea.
161
— Thomas, am scăpat, spunea Pyle.
îmi amintesc că-mi spusese aceste cuvinte, dar nu-mi amintesc deloc ce s-a mai întîmplat apoi. Pyle povestea că, după aceea, am arătat cu mîna în altă parte şi le-am spus că în turn e un om. I-am trimis să se ducă să-l caute. în orice caz nu pot să fiu de acord cu aprecierea sentimentală pe care a făcut-o Pyle. Mă cunosc prea bine şi ştiu cît de puternic e propriul meu egoism. Nu pot să mă simt bine (şi ţinta cea mai de seamă a mea e să mă simt bine) dacă văd, aud sau simt că altcuiva i-e rău. Şi acest lucru e considerat uneori de către oamenii naivi ca o dovadă de altruism, cînd tot ce faci e să sacrifici o mică parte de bine - în acest caz, o amînare a îngrijirii rănii mele - de dragul unui bine mult mai mare, liniştirea conştiinţei, ceea ce mi-ar fi îngăduit să mă gîndesc numai la mine.

Se întoarseră şi-mi spuseră să băiatul a murit. Mă simţeam fericit. De altfel, nici nu mai sufeream prea mult după injecţia cu morfină pe care mi-o făcuseră în picior.

Capitolul III
1
Am urcat încet treptele care duceau spre apartamentul meu din rue Catinat. M-am oprit să mă odihnesc pe palier. Ca întotdeauna, babele stăteau în faţa closetului şi pălăvrăgeau. Pe faţa lor destinul săpase - ca altora în palmă - linii adînci. Cînd am trecut pe lîngă ele, au tăcut. Mă şi întrebam ce mi-ar fi putut spune, dacă aş fi înţeles limba lor, despre cele ce se mai întîmplaseră în timpul cît zăcusem internat, departe, pe drumul spre Tanyin, în spitalul Legiunii străine, îmi pierdusem cheile undeva pe cîmp sau în turn, dar îi trimisesem vorbă lui Phuong şi ea aflase, desigur, ce se întîmplase, asta dacă mai era acasă. în acest „dacă" era cuprinsă întreaga mea nesiguranţă. Nu primisem nici o ştire de la ea cît timp fusesem în spital. Nu prea ştia să scrie în franceză, iar eu nu ştiam vietnameza. Am bătut şi uşa s-a deschis imediat. Totul părea să fie la fel ca şi altădată. Am privit-o cu atenţie cînd m-a întrebat cum mă simt şi cînd mi-a atins piciorul rănit, oferindu-mi umărul ei să mă sprijin de el ca de o tulpină tînără.
— Ce fericit sînt că m-am întors acasă!
îmi spuse că i-am lipsit şi, desigur, doream să aud aşa ceva. îmi spunea întotdeauna ce voiam să aud, ca un hamal care răspunde la întrebările

care i se pun. Se mai întîmplau uneori şi accidente şi acum aşteptam accidentul.
— Cum te-ai mai distrat?
— A, m-am dus foarte des la sora mea. A găsit o slujbă la americani.
— Da, a găsit? Pyle a ajutat-o să găsească?
— Nu Pyle, Joe.
— Cine-i Joe ?
— Il ştii doar. Ataşatul economic.
— A, da, Joe.
Pe omul ăsta îl uitai foarte repede. Nici azi nu aş putea spune despre el decît că era un om gras, că avea obrajii raşi şi pudraţi

şi că rîdea zgomotos; încolo nu mai ştiam nimic, doar că i se spunea Joe. Există asemenea oameni al căror nume e întotdeauna prescurtat astfel.
M-am întins pe pat cu ajutorul lui Phuong.
— Ai văzut vreun film? am întrebat-o eu.
— Se dă unul foarte amuzant, aici la Catinat.
Şi imediat începu să-mi povestească amănunţit acţiunea, în timp ce eu mă uitam prin casă, cercetînd dacă nu se vede nicăieri vreun plic alb care ar putea fi o telegramă. Atîta vreme cît n-o întrebam, mai puteam crede că a uitat să-mi spună şi că, cine ştie, mesajul e undeva pe măsuţa maşinii de scris sau pe dulap sau poate 1-a pus, ca să nu se piardă, în sertarul în care-şi ţinea eşarfele.
— Dirigintele poştei - cred că era dirigintele poştei, dar se poate să fi fost primarul - îi urmăreşte şi împrumută o scară de la brutar şi intră pe fereastră la Corina, dar, ce să vezi, ea era în camera cealaltă cu Francois, dar el nu a auzit-o venind pe madame Bompierre. Ea intră şi-l vede în capul scării şi crede că...
— Dar cine era madame Bompierre ? am întrebat, întorcîndu-mi capul spre lavoar, unde punea ea cîteodată scrisorile, printre flacoanele cu loţiuni.

— Ţi-am spus doar. Era mama Corinei şi-şi căuta un bărbat, fiindcă rămăsese văduvă...
Se aşează pe pat şi-şi strecură mîna pe sub cămaşă.
— Era foarte amuzant.
— Sărută-mă, Phuong.
Nu era deloc cochetă. Făcu imediat ce-i cerusem şi continuă să-mi povestească acţiunea filmului pe care-l văzuse. S-ar fi culcat cu mine tot atît de supusă dacă i-aş fi spus s-o facă. Şi-ar fi scos imediat pantalonii, fără nici o ezitare, reluîndu-şi după aceea firul povestirii despre madame Bompierre şi despre situaţia în care se afla dirigintele poştei.
— Am primit vreo telegramă?
— Da.
— De ce nu mi-ai dat-o ?
— Ca să nu începi iar să lucrezi. Acuma trebuie să stai culcat şi să te odihneşti.
— S-ar putea să fie altceva.

Mi-o dădu. Am remarcat că fusese deschisă. Suna aşa: „Avem nevoie articol patru sute cuvinte situaţia după plecare de Lattre domeniul militar şi politic".
— Da. E vorba de lucru. De unde ai ştiut ? De ce-ai deschis-o?
— Credeam că e de la soţia ta. Speram să fie veşti bune.
— Cine ţi-a tradus-o ?
— Soră-mea.
— Dacă ştirile ar fi fost proaste, m-ai fi părăsit, Phuong?
îşi frecă mîna de pieptul meu ca să mă asigure că n-ar fi făcut aşa ceva, nedîndu-şi seama că de data aceasta aveam nevoie de vorbe, oricît de neadevărate ar fi fost.

— Nu vrei să fumezi o pipă? *Ai* o scrisoare. Cred că e de la ea.
— Şi pe asta ai deschis-o ?
— Scrisorile nu ţi le deschid. Telegramele sînt publice. Nu le citesc funcţionarii de la poştă ?
Plicul fusese pus bine, printre eşarfe. îl scoase cu delicateţe şi-1 puse pe pat. Am recunoscut scrisul.
— Dacă veştile sînt proaste, ce vei...? Ştiam însă că veştile nu pot fi decît proaste.
O telegramă ar fi însemnat o clipă de generozitate, o scrisoare nu putea conţine altceva decît explicaţii, justificări... aşa că m-am oprit, nefiind deloc cinstit din parte-mi să-i cer promisiuni care nu puteau fi respectate.
— De ce ţi-e teamă ? mă întrebă Phuong. Mă gîndeam: „Mi-e teamă de singurătate, de
Clubul Presei, de dormitor, mi-e teamă de Pyle".
— Dă-mi un brandy cu sifon.
M-am uitat cum începe scrisoarea cu: „Dragă Thomas", şi cum sfîrşeşte - „Cu afecţiune, Helen" -şi am aşteptat brandy-ul.
— E de la *ea* ?
— Da.
înainte de a începe să citesc, m-am întrebat ce o să-i spun lui Phuong. O s-o mint sau o să-i spun adevărul?
„Dragă Thomas,
N-am fost deloc surprinsă cînd am primit scrisoarea ta şi cînd am aflat că nu eşti singur. Doar nu eşti tu bărbatul care să rămînă prea multă vreme singur, nu-i aşa ? Se prind femeile de tine cum se prinde praful de haină. Poate că aş nutri mai multă simpatie pentru ceea ce ţi se întîmplă dacă n-aş şti că te vei

consola foarte repede cînd ai să te întorci la Londra.
166
Nu ştiu dacă ai să mă crezi, dar ceea ce mă face să stau pe gînduri şi să nu-ţi telegrafiez un simplu «Nu» e gîndul la biata fată. Noi sîntem mai sensibile ca tine în ceea ce priveşte consecinţele."
Am dat pe gît o înghiţitură de brandy. Nu-mi dădusem seama că jignirile de ordin sexual nu pot fi uitate, oricîţi ani ar trece. Din pricină că nu-mi dădusem prea multă ostenealâ - nu-mi alesesem cuvintele cu grijă —, o făcusem să sînge-reze din nou. Cine putea să-i ia în nume de rău că îmi zgîndărea, la rîndul ei, rănile ? Cînd sîntem nefericiţi, lovim în alţii.
— E prost, nu? mă întrebă Phuong.
— Puţin cam neplăcut. Dar are dreptate. Am continuat să citesc: „Am crezut întotdeauna că o iubeai pe Anne mai mult decît pe oricine, pînă ai împachetat totul şi ai plecat. Acum te pregăteşti să părăseşti o altă femeie şi din scrisoarea ta reiese limpede că, de fapt, nici nu te aştepţi la un răspuns «favorabil». «Am făcut tot ce s-a putut», nu gîndeşti aşa? Ce-ai face dacă aş răspunde «Da»? Chiar te-ai căsători cu ea? (N-am cum să scriu altfel - nu mi-ai spus cum o cheamă.) Poate că da. Cred că, asemeni nouă, celorlalţi, îmbătrîneşti şi tu şi n-ai vrea să rămîi singur. Cîteodată mă simt şi eu foarte singură. Cred că Anne şi-a găsit alt bărbat. Dar ai părăsit-o la vreme."
Ştia unde să mă lovească. Am mai tras o duşcă. O ţîşnitură de sînge - acestea au fost cuvintele care mi-au trecut prin minte.
— Să-ţi pregătesc o pipă ? mă întrebă Phuong.
— Orice, am zis eu, orice.
167
„Acesta-i unul din motivele pentru care ar trebui să spun «Nu». (Nu e necesar să mai vorbim şi despre motivele religioase, deoarece tu n-ai înţeles şi nici n-ai crezut vreodată în asta.) Căsătoria nu te poate împiedica pe tine să părăseşti o femeie. întîrzie doar procesul de despărţire şi în acest caz ar fi cu atît mai nedrept faţă de fată, dacă ai trăit cu ea cam tot atît cît ai trăit cu mine. O vei aduce în Anglia, unde se va simţi străină şi singură. Şi, cînd o vei abandona, va fi îngrozitor de părăsită. Nici nu ştiu dacă a învăţat să se folosească de cuţit şi de furculiţă. Sînt atît de necruţătoare pentru că mă gîndesc mai mult la binele ei şi nu la al tău. Dar, Thomas dragă, mă gîndesc şi la

binele tău."
Mă simţeam ca şi cum aş fi fost bolnav cu adevărat. De multă vreme nu mai primisem nici o scrisoare de la nevastă-mea. O silisem să-mi scrie şi-mi dădeam seama din fiecare cuvînt cît de mult suferise. Suferinţa ei lovea în suferinţa mea: reveniserăm la vechiul obicei de a ne răni unul pe celălalt. De-ar fi cu putinţă să iubeşti fără să fii rău! Fidelitatea nu e totul: o iubisem pe Anne şi totuşi îi făcusem rău. însuşi actul posesiunii înseamnă să răneşti. Sîntem prea mărunţi la trup şi la minte ca să posedăm o altă fiinţă fără a ne mîndri sau să fim posedaţi fără a fi umiliţi. într-un fel, eram bucuros că nevastă-mea mă lovea din nou - uitasem de durerea ei de prea multă vreme şi numai aşa puteam plăti pentru asta. Din nefericire, în asemenea întîmplări sînt amestecaţi întotdeauna şi oameni nevinovaţi, întotdeauna şi pretutindeni mai există şi un glas care să plîngă dintr-un turn. Phuong aprinse lampa.

— îţi dă voie să te căsătoreşti cu mine ?
— Nu ştiu încă.
— Nu o spune ?
— Dacă o spune cumva, o spune foarte încet. Mă gîndeam: „Te mîndreşti că eşti *degage*[1],
că eşti reporter şi nu scrii articole de fond, dar în ce încurcături te bagi între timp... Celălalt fel de a duce războiul e mai nevinovat. Cu un mortier se face mai puţin rău.
„Dacă aş spune, împotriva convingerilor mele cele mai puternice, «Da», ţi-ar fi totuşi mai bine ? îmi scrii că eşti rechemat în Anglia şi-mi dau seama cît de mult suferi la acest gînd şi că ai face orice ca să-ţi uşurezi situaţia. Mi te pot imagina căsătorindu-te după un chef prelungit. Prima oară am încercat cu adevărat — şi tu şi eu — şi n-am reuşit. Dar a doua oară, cînd nici nu mai eşti atît de hotărît... îmi scrii că a o pierde pe fata asta ar însemna să termini cu viaţa. Ai folosit exact aceeaşi frază şi faţă de mine — ţi-aş putea arăta scrisoarea, o mai păstrez încă - şi cred că i-ai scris la fel şi lui Anne. Mi-ai scris că noi am încercat întotdeauna să ne spunem adevărul unul celuilalt, dar, Thomas, adevărul tău e întotdeauna atît de trecător. La ce bun să-ţi mai dau atîtea argumente sau să încerc să te fac să vezi ce-ar fi mai bine? Mi-e mult mai uşor să acţionez -aşa cum crezi tu, în chip iraţional - şi să-ţi scriu pur şi

simplu: Nu cred în divorţ, religia mea mi-1 interzice, aşa că răspunsul meu, Thomas, este nu... Nu."
Urma încă o jumătate de pagină pe care n-am mai citit-o, după care încheia: „Cu afecţiune,
1. Liber (fr.).
169
Helen". Cred că era vorba despre vreme şi despre o bătrînă mătuşă de-a mea la care ţineam mult. N-aveam de ce să mă plîng. Mă aşteptasem la un asemenea răspuns. Cuprindea o mulţime de adevăruri. Aş fi vrut doar să nu gîndeasca cu voce tare atîta timp, mai ales că gîndurile acestea ne răneau deopotrivă, pe ea ca şi pe mine.
— Spune„nu"?
I-am răspuns aproape fără nici o ezitare:
— Nu s-a hotărît încă. Mai sînt speranţe. Phuong izbucni în rîs.
— Spui „speranţe" cu o figură atît de tristă! Stătea la picioarele mele ca un cîine pe mor-
mîntul unui cruciat şi-mi pregătea pipa, iar eu mă întrebam ce am să-i spun lui Pyle. După patru pipe, m-am simţit mai pregătit să înfrunt viitorul şi i-am spus lui Phuong că speranţele erau mari. Soţia mea dorea să consulte un avocat. Telegrama putea sosi dintr-o zi într-alta.
— Nu-i nimic. Poţi trece pe numele meu ce vrei, m-a liniştit ea şi în ce-mi spunea auzeam parcă glasul surorii sale.
— N-am nici un fel de economii. Nu mă pot măsura cu Pyle.
— Nu te necăji. Cine ştie ce se mai poate întîmpla. Sînt soluţii şi pentru asta. Sora mea spune că poţi face o asigurare pe viaţă.
Mă gîndeam de cît realism dă dovadă, mini-malizînd importanţa banilor şi nefăcînd declaraţii de dragoste răsunătoare sau care ar fi putut s-o angajeze. Mă întrebam cum avea să reziste Pyle de-a lungul anilor acestei inimi dure, el, care era un romantic. Dar, desigur, în cazul lui, pe numele ei ar fi fost depusă o sumă frumoasă şi duritatea s-ar fi înmuiat ca şi muşchii pe care nu-i întrebuinţezi, dacă nu ar fi fost nevoie de ea. Cei bogaţi o scot la capăt şi într-un fel şi într-altul.
170
în seara aceea, înainte ca prăvăliile de pe rue Catinat să se fi închis, Phuong îşi cumpără încă trei eşarfe. Şedea pe pat şi le desfăşura în faţa mea, arătîndu-mi ce culori vii au, spunînd tot felul de nimicuri cu vocea ei cîntată. După aceea le împături cu

grijă şi le aranja alături de o altă duzină de eşarfe, în sertarul ei, ca şi cum ar fi pus baza unei modeste averi. Iar eu am încercat nebuneşte să fac acelaşi lucru, scriindu-i chiar în acea seară lui Pyle, sub impulsul clarităţii şi previziunii înşelătoare a opiului. Şi iată ce i-am scris - am găsit scrisoarea ieri în cartea lui York Harding *Rolul Apusului.* O citea, probabil, cînd primise scrisoarea. Poate că o folosise ca semn de carte şi după aceea nu-şi mai reluase lectura.

„Dragă Pyle", începusem eu şi pentru prima şi singura dată fusesem ispitit să scriu „Dragă Alden", pentru că, la urma urmei, nu era vorba decît de o scrisoare obişnuită, de o oarecare importanţă şi puţin deosebită de oricare alta de acelaşi gen prin minciuna pe care o conţinea:

„Dragă Pyle,

Am vrut să-ţi scriu încă din spital ca să-ţi mulţumesc pentru ce-ai făcut pentru mine în noaptea aceea, cînd m-ai salvat, fără îndoială, de la un sfîrşit puţin plăcut. Pot umbla acum din nou cu ajutorul unui baston. Din cîte se pare, am căzut cum trebuie şi vîrsta nu mi-a muiat încă oasele, făcîndu-le fragile. Trebuie să ne vedem ca să sărbătorim..." (Tocul mi s-a oprit la acest cuvînt şi după aceea, asemeni unei furnici care întîlneşte un obstacol, l-am ocolit.) „Mai am şi altceva de sărbătorit şi ştiu că prilejul te va bucura, deoarece mi-ai spus întotdeauna că amîndoi dorim să veghem asupra

intereselor lui Phuong. Cînd m-am întors acasă, am găsit o scrisoare venită din partea soţiei mele, prin care-mi spune că, într-un fel, e de acord să divorţeze de mine. Aşa că nu trebuie să te mai necăjeşti din pricina lui Phuong."

Fraza era crudă, dar nu mi-am dat seama de cruzimea ei decît după ce am recitit întreaga scrisoare şi atunci era prea tîrziu ca să mai schimb ceva. Dacă mă apucam să şterg asta, aş fi făcut mai bine să rup scrisoarea cu totul.

— Care eşarfă îţi place mai mult? mă întrebă Phuong. Mie îmi place cea galbenă.

— Şi mie îmi place cea galbenă. Du-te la hotel şi expediază-mi, te rog, scrisoarea asta.

Se uită la adresă.

— Aş putea s-o duc la legaţie. N-ar mai fi nevoie să o timbrez.

— Aş prefera să o pui la poştă.

După aceea m-am întins pe spate şi, cu cugetul împăcat, m-am gîndit: „Acum n-o să mă părăsească, cel puţin pînă la plecare, şi - cine ştie -poate că mîine, după ce voi mai fuma cîteva pipe, voi găsi eu un mijloc ca să nu mai plec".

2

Viaţa de toate zilele merge înainte şi asta a salvat minţile multor oameni. Aşa cum în timpul bombardamentelor aeriene s-a dovedit că nu poţi fi în permanenţă înspăimîntat, tot astfel sub bombardamentul îndeletnicirilor de fiecare zi, al întîlnirilor întîmplătoare, al neliniştilor impersonale, temerile proprii dispăreau ore de-a rîndul. Gîndurile că a venit aprilie, că trebuie să plec

din Indochina, că viitorul îmi apare tulbure fără Phuong erau îndepărtate de telegramele zilnice, de buletinele agenţiei de presă vietnameze, de boala secretarului meu, un indian pe care-l chema Dominguez (familia lui venise din Goa, prin Bombay) şi care asista în locul meu la conferinţele de presă mai puţin importante, asculta cu o ureche atentă ce şi cum se vorbea sau se bîrfea şi ducea mesajele mele la telegraf sau la cenzură. Cu ajutorul negustorilor indieni, el organizase mai cu seamă în nord, în Haiphong, Nam Dinh şi Hanoi, un serviciu de informaţii de care mă puteam folosi şi care cred că ştia mult mai bine decît înaltul Comandament francez unde sînt grupate batalioanele Vietminh-ului din delta Tonkinului.

Şi, deoarece nu ne foloseam de informaţiile noastre decît cînd deveneau cunoscute şi nu le transmiteam niciodată spionajului francez, Dominguez se bucura de încrederea şi prietenia unora dintre agenţii Vietminh-ului, ascunşi în Saigon-Cholon. Faptul că era un asiatic, în ciuda numelui, îl ajuta în chip evident.

Mi-era drag Dominguez. în timp ce alţi oameni îşi purtau mîndria ca pe o boală de piele, la suprafaţă, sensibili la cea mai mică atingere, mîndria lui era ascunsă în adînc şi limitată la cele mai neînsemnate manifestări posibile la o fiinţă omenească. Ceea ce te izbea în contactul zilnic cu el era amabilitatea şi modestia, precum şi o dragoste absolută de adevăr; ar fi trebuit să fii căsătorit cu el ca să-i poţi descoperi mîndria. Probabil că adevărul şi modestia merg mînă în mînă, de aceea orgoliul ne face să spunem atîtea minciuni - în meseria mea orgoliul reporterului, dorinţa de a scrie un reportaj mai bun decît al

altora. Dominguez mă ajuta să nu am aceste
173
griji, să pot rezista tuturor telegramelor care veneau din Anglia şi te întrebau de ce nu ai scris despre cutare sau cutare istorie sau despre faptele povestite în reportajele altcuiva şi despre care ştiam prea bine că sînt neadevărate.
De cînd eram bolnav, îmi dădeam seama cît de mult îi datorez - ce să mai spun, avea grijă pînă şi ca maşina mea să aibă suficientă benzină - şi totuşi niciodată, măcar cu un cuvînt sau cu o privire, nu se amesteca în viaţa mea particulară. Era, mi se pare, romano-catolic, dar în afară de nume şi de locul în care se născuse nu aveam altă certitudine, deoarece din tot ce aflasem din convorbirile noastre se putea tot atît de bine să-l fi adorat pe Krishna sau să se ducă în pelerinaj anual, încins cu sîrmă ghimpată, la peşterile din Bătu. Boala lui însemna însă pentru mine o adevărată salvare, scutindu-mă de a fi măcinat de nelinişte. Asistam la conferinţe de presă plictisitoare, mă duceam şchiopătînd la Continental să mai schimb o vorbă cu colegii mei, dar eram mai puţin priceput ca Dominguez în a deosebi adevărul de minciună, aşa că am început să-l vizitez în fiecare seară ca să discutăm despre cele ce auzisem. Cîteodată venea şi un prieten de-al său, un indian, şi se aşeza lîngă patul de fier îngust al lui Dominguez. Locuinţa acestuia se afla pe una din uliţele ce se desprindeau din bulevardul Galbeni. Dominguez şedea în pat, cu spatele drept şi cu picioarele strînse sub el, aşa că-ţi făcea impresia că nu eşti în vizită la un bolnav, ci mai degrabă că eşti primit de vreun rajah sau de vreun preot. Uneori, cînd avea febră mare, sudoarea îi şiroia pe faţă, dar nu-şi pierdea niciodată firul gîndurilor, de parcă trupul altcuiva ar fi fost bolnav. Gazda îi punea întotdeauna
174
lîngă pat o cană cu limonada proaspătă, dar niciodată nu l-am văzut ducînd-o la gură - poate pentru că asta ar fi însemnat să admită că îi era *lui* sete şi că propriul lui trup era lovit de boală, îmi amintesc mai cu seamă de una din zilele în care l-am vizitat. Renunţasem de mult să-l mai întreb cum se simte, de teamă ca întrebarea mea să nu sune a reproş, şi acum mă întreba el întotdeauna, cu multă grijă, cum îmi mai merge cu sănătatea şi se scuza că mă face să urc atîtea scări. După aceea îmi spuse:
— Aş vrea să faceţi cunoştinţă cu unul dintre prietenii mei. Vrea

să vă spună o istorie care v-ar interesa.
— Da?
— I-am scris numele pe o hîrtie, pentru că ştiu că vă vine greu să ţineţi minte numele chinezeşti. Nu trebuie să-l folosim, fireşte. Are un depozit de fier vechi pe Quai Mytho.
— E o chestiune importantă?
— S-ar putea să fie.
— Cam despre ce e vorba ?
— Aş prefera să aflaţi asta de la el. Poate să pară ciudat, dar n-am înţeles despre ce e vorba.
Sudoarea îi şiroia pe faţă, dar o lăsa să curgă ca şi cum broboanele ar fi fost vii şi sfinte, deoarece el - asta venea de la hinduşi - n-ar fi primejduit nici viaţa unei muşte. Mă întrebă:
— Ce ştiţi despre prietenul dumneavoastră Pyle?
— Nu prea multe. Drumurile noastre s-au încrucişat o dată şi asta-i tot. Nu l-am mai văzut de cînd cu povestea de la Tanyin.
— Ce slujbă are la Misiune?
— Lucrează în cadrul Misiunii Economice, dar asta serveşte la acoperirea multor păcate. Văd că-l interesează industria locală - probabil în

legătură cu relaţiile de afaceri ale vreunui concern american. Nu-mi place că-i pun pe francezi să se bată şi între timp ei îşi fac afacerile.
— L-am auzit ieri vorbind la o recepţie pe care a dat-o legaţia în cinstea unor *congressmen*[1] care vizitează Indochina. II puseseră să-i informeze despre situaţia de aici.
— Dumnezeu să ajute Congresul. Pyle a venit aici abia de şase luni.
— Vorbea despre vechile puteri coloniale -Anglia şi Franţa - şi despre faptul că nici una nu se poate aştepta să cîştige încrederea asiaticilor, în problema asta, America ar avea mîinile curate.
— Hawaii, Puerto Rico, am zis eu, New Mexico...
— Şi atunci cineva i-a pus cîteva întrebări-tip despre şansele guvernului de aici de a înfrînge forţele Vietminh-ului, iar el i-a răspuns că numai o A Treia Forţă ar putea s-o facă. O A Treia Forţă ar fi ferită şi de influenţa comunismului, şi de aceea a colonialismului. Vorbea despre o democraţie naţională; trebuie numai să găseşti un conducător şi să-1 ţii departe de vechile

puteri
coloniale.
— Totul e scos din York Harding, l-am lămurit eu. A citit chestiile astea înainte de a veni aici. Mi-a vorbit despre ele încă din prima săptămînă cînd a sosit şi de atunci n-a mai învăţat nimic.
— Poate că a găsit conducătorul despre care vorbea, spuse Dominguez.
— Ce importanţă ar avea ?
— Nu ştiu. Nu ştiu ce face el. Dar duceţi-vă şi vorbiţi cu prietenul meu care stă pe Quai Mytho.
M-am dus acasă, în rue Catinat, ca să-i las un bilet lui Phuong şi apoi, cum asfinţea, m-am dus să hoinăresc prin port. Mesele şi scaunele stăteau
1. Membri ai Congresului S.U.A. 176
pe-afară, pe chei, alături de vapoarele mari, de vasele cenuşii şi de micile bucătării portabile în care focul ardea şi mîncarea fierbea în clocot. Pe Boulevard de la Somme, pe sub copaci, frizerii lucrau de zor, iar ghicitoarele pălăvrăgeau la umbra zidurilor, tot amestecînd cărţile lor de joc murdare. în Cholon erai ca într-un oraş în care lucrul părea abia să înceapă şi nu să se sfîrşească o dată cu lumina zilei. Parcă mergeai printr-un decor de pantomimă: flamurile chinezeşti lungi şi verticale, luminile sclipitoare şi grupurile de figuranţi te duceau spre culise, unde totul era dintr-o dată cu mult mai întunecat şi mai liniştit. Prin astfel de culise am trecut eu, îndreptîndu-mă spre cheiul unde erau ancorate o grămadă de şampane şi unde magaziile căscau la umbră şi nu se vedea nici ţipenie de om.
Am găsit locul indicat cu greutate şi aproape din întîmplare. Poarta era deschisă şi prin ea, la lumina unei lămpi vechi, se zăreau formele picassiene ale grămezilor de fier vechi în care se amestecau, unele peste altele, paturi, căzi de baie, scrumiere, carcase de automobile şi galoane din epoci trecute în ale căror culori şterse juca lumina. Am coborît pe o cărare îngustă care se deschidea în mijlocul acestor grămezi de fier vechi şi am strigat: „Domnule Chou, domnule Chou". Nu mi-a răspuns nimeni. La capătul scării, nişte trepte duceau undeva sus, unde era probabil locuinţa domnului Chou - fusesem îndreptat, după cît se părea, spre uşa din dos a casei. Dominguez avea, desigur, motivele lui să procedeze astfel. Şi treptele erau pline de bucăţi de fier de tot felul, care într-o bună zi aveau să fie probabil

folosite la ceva în vizuina asta ciudată. Pe palier era o cameră mare în care şedea o întreagă familie, într-o stare asemănătoare cu aceea a unei tabere gata
177
de a fi luată cu asalt în orice clipă: pretutindeni se vedeau împrăştiate ceşti de ceai sau cutii de carton pline cu lucruri greu de identificat sau valize din fibră, închise şi prinse în curele. Pe un pat mare şedeau o bătrînă, doi băieţi şi două fete, pe podea se tîra un copilaş, într-un colţ stăteau trei femei de vîrstă mijlocie îmbrăcate cu pantaloni ţărăneşti vechi şi cu bluze cafenii, iar doi bătrîni în haine de mandarini de mătase albastră jucau mah-jong. Nu dădeau nici cea mai mică atenţie venirii mele: jucau repede, identi-ficînd piesele după pipăit, iar zgomotul mutării pieselor suna asemeni pietricelelor care sînt răscolite pe plajă cînd valurile se retrag. Nici unul din ei nu-mi arătă mai multă atenţie, numai o pisică sări de pe o cutie de carton, iar un cîine jigărit mă adulmecă şi se retrase. — Domnul Chou ? am întrebat. Două dintre femeile din cameră clătinară din cap, dar nimeni nu se uită la mine. Una dintre femei clăti o ceşcuţă şi turnă ceai dintr-un ceainic care era păstrat cald, într-o cutie căptuşită cu mătase. M-am aşezat la celălalt capăt al patului, aproape de bătrînă, şi o fată îmi aduse ceaşca: era ca şi cum aş fi fost adoptat în acea comunitate o dată cu pisica şi cu cîinele - poate că şi ei nimeriseră aici prima oară tot atît de întîm-plător ca şi mine. Copilaşul se tîra pe podea şi mă trase de şireturi şi nimeni nu-l mustră: în Orient copiii nu sînt mustraţi. Pe pereţi erau atîrnate trei calendare comerciale, fiecare din ele cu poza unei fete cu obrajii roşii ca focul, îmbrăcată într-un costum chinezesc. Pe un perete se afla o oglindă mare pe care scria misterios: *Cafe de la Paix* - se vede că ajunsese cu totul întîmplător la fiare vechi. Şi eu mă simţeam picat acolo fără să ştiu de ce.
178
Am băut încet ceaiul verde şi amar, schim-bîndu-mi ceaşca fără toartă dintr-o mînă în alta, deoarece fierbinţeala lichidului îmi ardea palmele, şi m-am întrebat cît o să trebuiască să stau. Am încercat să le vorbesc în franţuzeşte, căutînd să aflu cînd se va întoarce domnul Chou, dar nu-mi răspunse nimeni — probabil că nu înţeleseseră nimic. Cînd ceaşca se goli, mi-o umplură din nou şi continuară fiecare să-şi vadă de treburile lui: o femeie călca,

una din fete cosea, cei doi băieţi îşi făceau lecţiile, bătrînă îşi contempla picioarele, picioarele acelea mici şi schiloade ale chinezoaicelor, iar cîinele o pîndea pe pisică, refugiată pe o cutie de carton.
Am început să-mi dau seama cît de greu muncea Dominguez ca să-şi asigure modesta lui existenţă.
Un chinez extrem de slab intră în cameră. Părea să nu ocupe deloc spaţiu, era ca o foiţă translucidă de învelit biscuiţii în cutii. Avea o oarecare grosime pentru că era îmbrăcat într-o pijama în dungi.
— Domnul Chou ? am întrebat.
Mă privi cu ochii indiferenţi ai fumătorului de opiu. Avea obrajii scofîlciţi, mîinile de copil, braţele unei fetite - mulţi ani şi multe pipe fuseseră necesare ca să-l facă să ajungă la aceste dimensiuni.
I-am spus:
— Prietenul meu, domnul Dominguez, mi-a spus că aveţi să-mi arătaţi ceva. Dumneavoastră *sînteţi* domnul Chou?
— A, da, mi-a răspuns el.
Desigur, el era domnul Chou şi mă invită politicos, cu un gest al mîinii, să iau loc. Puteam să jur că scopul venirii mele se pierduse undeva prin afumatele circumvoluţiuni ale craniului său.

Nu vreau să beau o ceaşcă de ceai? Era foarte onorat de vizita mea. O altă ceaşcă fu clătită şi pusă, ca un cărbune aprins, în mîinile mele, ca într-o probă de foc a ceaiului. I-am vorbit despre numărul mare al membrilor familiei.
S-a uitat de jur împrejur cu o surpriză domoală, ca şi cum n-ar fi văzut-o niciodată pînă atunci în această lumină. Mama, îmi explică el, soţia, sora, unchiul, fratele, copiii şi copiii mătuşii. Copilaşul se rostogolise şi şedea întins pe spate, dînd din picioare şi făcând gălăgie. Mă întrebam cui îi aparţinea. Nici unul din ei nu părea să fie atît de tînăr - sau de bătrîn - încît să-l fi zămislit.
Am început aşa:
— Domnul Dominguez mi-a spus că e vorba de ceva important.
— A, domnul Dominguez! Sper că domnul Dominguez e bine, sănătos.
— A avut friguri.

— E o vreme nesănătoasă acum.
Nu eram deloc convins că-şi aminteşte măcar cine era Dominguez. începu să tuşească şi sub bluza de pijama, căreia îi lipseau doi nasturi, pielea întinsă răsună ca o tobă.
— Şi dumneavoastră ar trebui să vă duceţi la un doctor, am zis eu.
In cameră intrase un nou venit. Nu-i auzisem paşii. Era un om tînăr, îmbrăcat elegant, în haine europene. îmi spuse în engleză:
— Domnul Chou are numai un plămîn.
— îmi pare rău...
— Fumează o sută cincizeci de pipe pe zi.
— E o cifră...
— Doctorul spune că asta nu-i face bine deloc, dar domnul Chou se simte mult mai bine cînd fumează.
Am mormăit aprobator, în cunoştinţă de cauză.

— Dacă-mi daţi voie să mă prezint: eu conduc prăvălia domnului Chou.
— Mă numesc Fowler. M-a trimis domnul Dominguez. îmi spunea că domnul Chou vrea să-mi vorbească.
— Memoria domnului Chou este foarte slăbită. Nu beţi o ceaşcă de ceai?
— Mulţumesc, am băut trei pînă acuma.
Convorbirea noastră suna asemeni unor întrebări şi răspunsuri dintr-o carte de conversaţii uzuale.
Directorul domnului Chou luă ceaşca din mîna mea şi i-o întinse uneia din fete, care, după ce vărsă resturile pe podea, o umplu din nou.
— Nu-i de ajuns de tare, spuse el, luînd ceaşca şi gustînd ceaiul, apoi clăti ceaşca cu grijă şi o umplu dintr-un al doilea ceainic. Acum nu e mult mai bun? mă întrebă.
— Da, mult mai bun.
Domnul Chou îşi drese glasul, dar numai pentru a expectora prelung într-o scuipătoare de tinichea, împodobită cu flori roz. Copilaşul se tăvălea printre resturile de ceai şi pisica sări de pe cutia de carton pe o valiză.
— Poate că ar fi mai bine dacă aţi vorbi cu mine, îmi spuse bărbatul cel tînăr. Mă numesc Heng.
— Dacă aţi vrea să-mi spuneţi...
— Să mergem jos în magazie, spuse Heng. E mai multă linişte

acolo.
I-am întins mîna domnului Chou, care-i îngădui, privindu-mă uluit, să se odihnească în palmele sale şi apoi se uită de jur împrejurul camerei ticsite, ca şi cum ar fi încercat să-mi găsească şi mie un locşor. în timp ce coboram, sunetul pietricelelor răscolite pe plajă nu se mai auzi.
181
Domnul Heng îmi spuse :
— Fiţi atent. Ultima treaptă lipseşte.
Şi aprinse o lanternă ca să mă călăuzească.
Eram din nou în mijlocul paturilor şi căzilor de baie şi domnul Heng mă conduse pe o cărare laterală. După ce am făcut vreo douăzeci de paşi, se opri şi proiectă lumina lanternei pe o cutiuţă rotundă de fier. Mă întrebă :
— Vedeţi asta?
— Şi ce-i cu ea ?
O întoarse şi-mi arătă marca fabricii.:
— Diolacton.
— Tot nu-mi spune nimic.
— Am avut aici două din cutiile astea. Au fost ridicate împreună cu alte bucăţi de fier vechi de la garajul domnului Phan-Van-Muoi. Il cunoaşteţi ?
— Nu, nu cred.
— Nevastă-sa e rudă cu generalul The.
— Totuşi nu văd ce...
— Ştiţi ce e asta ? mă întrebă domnul Heng, aplecîndu-se să ridice un obiect lung şi concav ca o tulpină de ţelină, care lucea a crom în lumina
lanternei.
— S-ar putea să fie o ţeava de baie.
— E un mulaj, îmi spuse domnul Heng. Era, hotărît lucru, un om care-şi făcea din
învăţatul altora o plictisitoare plăcere. Se opri din nou, ca pentru a-mi sublinia şi mai mult
neştiinţa.
— Ştiţi ce înseamnă un mulaj ? continuă el.
— Da, desigur, dar nu înţeleg.
— Mulajul acesta a fost făcut în S.U.A. Diolac-tonul este un produs american. Acum începeţi să înţelegeţi ?
— Să vă spun drept, nu.

— Mulajul are o crăpătură. De aceea a şi fost aruncat la fier vechi. Dar nu trebuia să fie aruncat,
182
nici el, nici cutia. A fost o greşeală. Directorul garajului domnului Muoi a venit personal aici. Nu am putut găsi mulajul, dar i-am dat înapoi cealaltă cutie. I-am spus că asta e tot ce-am găsit şi mi-a declarat că avea nevoie de ele pentru a păstra chimicale înăuntru. Desigur că nu m-a întrebat direct - asta ar fi fost prea mult -, dar a căutat peste tot. Mai tîrziu, domnul Muoi s-a dus la Legaţia americană ca să-l vadă pe domnul Pyle.
— Aveţi, după cum se vede, o întreagă reţea de informaţii. Şi totuşi încă nu-mi pot da seama despre ce e vorba.
— Eu i-am spus domnului Chou să intre în contact cu domnul Dominguez.
— Vreţi să spuneţi că aţi descoperit un fel de legături între Pyle şi general. Dar această legătură e foarte vagă. Şi, oricum, nu e material de ştiri. Toată lumea de pe aici se ocupă cu spionajul.
Domnul Heng lovi cu piciorul în cutia neagră de tinichea şi sunetul răsună printre paturile de fier.
— Domnule Fowler, îmi spuse el, sînteţi englez. Sînteţi neutru. V-aţi purtat corect cu noi toţi. Ne-aţi arătat multă simpatie, de orice parte am fi fost noi.
I-am răspuns:
— Dacă vreţi să spuneţi că sînteţi comunist sau faceţi parte din Vietminh, n-aveţi nici o grijă. Nu mă mir. Eu nu am opinii politice.
— Dacă se întîmplă ceva neplăcut aici, în Saigon, vina va fi aruncată asupra noastră. Comitetul din care fac parte ar dori ca dumneavoastră să cunoaşteţi situaţia în adevărata ei lumină. De aceea v-am arătat aceste lucruri.
— Dar ce e aia Diolacton ? Parc-ar fi vorba de lapte condensat.
— Are ceva comun şi cu laptele.
183
Domnul Heng băgă lanterna în interiorul cutiei. Pe fundul ei se zărea o pulbere albă.
— E unul din materialele plastice americane, zise el.
— Am auzit spunîndu-se că Pyle importă materiale plastice pentru jucării.
Am luat mulajul şi m-am uitat la el. Am încercat să ghicesc care-i era forma. Obiectul nu putea să arate aşa, asta era doar

imaginea lui văzută în oglindă, întoarsă.
— Nu-i pentru jucării, spuse domnul Heng.
— Parc-ar fi o vergea cilindrică.
— Forma e neobişnuită.
— Nu văd la ce-ar putea folosi.
Domnul Heng îşi întoarse privirile în altă parte.
— Aş dori să vă amintiţi numai ce aţi văzut, îmi spuse el, păşind înspre întunericul grămezilor de fier vechi. Poate că într-o bună zi veţi avea totate motivele să scrieţi despre asta. Dar să nu spuneţi că aţi văzut cutia aici.
— Şi nici mulajul? am întrebat eu.
— Mai ales mulajul.

3

Nu e deloc uşor să te întîlneşti din nou cu cineva care - aşa se spune de obicei - ţi-a salvat viaţa. Nu-l văzusem pe Pyle de cînd fusesem în spitalul Legiunii străine şi absenţa, ca şi tăcerea lui, uşor de înţeles (era mult mai încurcat în situaţii din astea decît mine), mă necăjeau uneori în chip nejustificat. Iar noaptea, cînd somniferul mă toropea, mi-l închipuiam urcînd scările care duceau la mine acasă, bătînd în uşă, dormind în patul meu. Fusesem nedrept faţă de el, aşa că la

celelalte obligaţii pe care le aveam se mai adăuga şi sentimentul acesta de vină. Şi după aceea mai era şi povestea cu scrisoarea şi sentimentul meu de vinovăţie. (Cine ştie ce îndepărtaţi strămoşi îmi dăruiseră această stupidă conştiinţă. Neîndoios, ei nu o aveau în timpurile în care violau şi ucideau în lumea lor paleolitică.)
Să-l invit pe salvatorul meu la masă, mă întrebam uneori, sau să-i propun să ne întîlnim să bem la bar la Continental? Aveam de rezolvat o problemă socială neobişnuită, depinzînd, fireşte, de preţul pe care-l acorzi vieţii. O masă, o sticlă de vin sau un whisky? Toate aceste întrebări m-au chinuit zile de-a rîndul, dar însuşi Pyle fu acela care rezolvă problema, venind la mine şi strigîndu-mă de după uşa închisă. Dormeam în după-amiaza aceea fierbinte, istovit de eforturile pe care le făcusem în cursul dimineţii ca să merg, aşa că nu am auzit bătaia lui în uşă.
— Thomas, Thomas!
Strigătul lui pătrunse în visul meu: mergeam pe un drum lung şi pustiu, căutînd o cotitură care nu se mai ivea. Drumul se

desfăşura ca o panglică de maşină de scris, cu o uniformitate care nu s-ar fi schimbat deloc dacă n-ar fi intervenit glasul - întîi şi întîi ca un glas care scînceşte de durere într-un turn şi apoi ca un glas care mi se adresa mie:
— Thomas, Thomas! Am şoptit:
— Pleacă, Pyle! Nu te apropia de mine! Nu vreau să fiu salvat!
— Thomas!
Bătea în uşă, eu însă stăteam nemişcat, ca şi cum aş fi fost din nou pe cîmpul de orez şi el ar fi fost duşmanul. Deodată mi-am dat seama că bătaia în uşă a încetat şi că afară cineva vorbea

cu voce scăzută şi altcineva îi răspundea. Şoaptele sînt periculoase. Nu ştiam cu cine vorbeşte. M-am sculat încet din pat şi, cu ajutorul bastonului, am ajuns pînă la uşa celeilalte camere. Mă miş-casem probabil cam în grabă şi mă auziseră. Afară se făcu tăcere. Ca şi plantele, tăcerea are cîrcei: mi se părea că se strecoară pe sub uşă şi se desfac în camera în care stăteam. Era o tăcere care nu-mi plăcea, de aceea am căutat să o alung, deschizînd larg uşa. Pe coridor o văzui pe Phuong. Pyle ţinea mîinile pe umerii ei: păreau să se fi sărutat.
— Intraţi, hai intraţi, i-am poftit.
— Nu mă auzeai deloc, îmi spuse Pyle.
— Mai întîi şi întîi dormeam şi apoi nu doream să fiu deranjat. Acuma tot *m-ai* deranjat, aşa că intră.
Apoi m-am dresat lui Phuong în franceză:
— Unde l-ai găsit ?
— Aici. Pe coridor, îmi răspunse ea. L-am auzit bătînd în uşă şi am urcat repede ca să-i dechid.
— Şezi, îl invitai pe Pyle. O cafea?
— Nu beau şi de altfel nici nu vreau să şed, Thomas.
— Eu însă trebuie să stau jos. Piciorul meu oboseşte repede. Ai primit scrisoarea mea?
— Da. Aş fi dorit să nu o fi scris.
— De ce?
— Pentru că e plină de minciuni. Am avut încredere în tine, Thomas.
— Nu trebuie să ai încredere în nimeni cînd e o femeie la mijloc.
— Atunci nici tu să nu mai ai încredere în mine. Am să vin aici cînd nu vei fi acasă şi am să scriu scrisori în plicuri cu adresa bătută la maşină. Cine ştie, Thomas, poate că am să capăt şi eu

minte.
186
în glasul lui însă tremurau lacrimile şi arăta mai tînăr decît arătase vreodată.
— Nu puteai cîştiga şi fără să minţi ? mă întrebă el.
— Nu. Asta-i duplicitatea europeană, Pyle. Trebuie să suplinim într-un fel lipsa noastră de posibilităţi. Trebuie să fi fost totuşi tare stîngaci. Cum ţi-ai dat seama că e vorba de o minciună?
— Prin sora ei. Lucrează acum cu Joe. Am văzut-o chiar de curînd. Ştie că ai fost rechemat în ţară.
—; Asta era ? am zis eu, cu un suspin de uşurare. Phuong ştie şi ea că am fost rechemat.
— Dar scrisoarea venită de la soţia ta ? Şi pe asta o ştie Phuong? Soră-sa a văzut-o.
— Cum?
— Da, a venit ieri aici, cînd tu ai fost plecat şi Phuong i-a arătat-o. Nu o mai poţi înşela. Soră-sa ştie englezeşte.
— Aşa.
Nu puteam fi supărat pe nimeni. Vinovatul eram eu, asta era limpede. Phuong îi arătase surorii sale scrisoarea nu din neîncredere faţă de mine, ci ca să se laude, probabil.
— Ştiai asta încă de aseară ? am întrebat-o pe Phuong.
— Da.
— Am observat eu că eşti mai liniştită ca de obicei, am zis, atingîndu-i braţul. Ce furioasă ai fi putut fi! Dar tu eşti Phuong - nu te înfurii.
— Trebuia să mă mai gîndesc, spuse ea şi mi-am amintit că, deşteptîndu-mă în timpul nopţii, îmi făcuse impresia, după respiraţia ei neregulată, că nu doarme.
întinsesem braţul spre ea şi o întrebasem: *„Le cauchemar ?"* Avusese adeseori, în prima perioadă a stabilirii ei pe rue Catinat, tot felul
187
de coşmaruri, dar azi-noapte, cînd o întrebasem, clătinase din cap. Dormea cu spatele la mine şi-mi apropiasem piciorul de al ei - era prima mişcare cînd voiam să mă culc cu ea. Dar nici atunci nu observasem nimic neobişnuit.
— Poţi să-mi explici, Thomas, de ce ai făcut
asta?
— Păi, nu vezi şi tu? E limpede. Vreau să o

păstrez.
— Cu orice risc pentru ea ?
— Desigur.
— Asta nu înseamnă că o iubeşti.
— Poate că nu în felul tău, Pyle.
— Eu vreau să o apăr.
— Eu nu. Nu are nevoie să fie apărată. Eu vreau să fie aici, o vreau în patul meu.
— împotriva voinţei sale ?
— Nu va rămîne împotriva voinţei sale.
— După povestea asta nu te mai poate iubi. Aşa erau ideile lui, simpliste. M-am întors
să o privesc. Se dusese în dormitor şi netezise macatul pe care dormisem, după aceea îşi luase una din cărţile ei ilustrate de pe etajeră şi se aşezase pe pat, ca şi cum discuţia noastră nu ar fi privit-o defel. Ştiam ce carte luase - un album fotografic înfăţişînd viaţa reginei. Vedeam chiar, de jos în sus, caleaşca cu care regina mergea la
Westminster.
— Dragostea e un cuvînt apusean. îl folosim din motive sentimentale sau pentru a ascunde faptul că sîntem obsedaţi de o singură femeie. Fiinţele acestea nu au obsesii. Vei suferi foarte mult, Pyle, dacă n-o să fii prudent.
— Dacă n-ar fi chestia asta cu piciorul, te-aş
bate.
— Ar trebui să-mi fii recunoscător mie şi... surorii lui Phuong, fireşte. Poţi acţiona de acum

înainte fără nici un scrupul... şi tu eşti foarte scrupulos în unele privinţe, nu-i aşa? în afară de cazul în care ar fi vorba de materiale plastice.
— Materiale plastice ?
— Sper că ştii, cel puţin, ce faci aici. O, da, ştiu că ai motive serioase, tu ai întotdeauna asemenea motive.
Mă privea încurcat şi bănuitor.
— Uneori aş vrea să ai motive mai puţin serioase, dar să înţelegi ceva mai mult din ce se întîmplă cu oamenii. Şi asta se potriveşte şi la ce se petrece în ţara ta.
— Vreau să-i asigur o viaţă onorabilă. Locul ăsta... miroase.
— Arzînd mirodenii, alungăm mirosul. Vrei, probabil, să-i oferi un

frigider, o maşină proprie, cel mai nou tip de televizor şi...
— Şi copii, spuse el.
— Nişte tineri şi veseli cetăţeni americani, gata să depună mărturie.
— Tu însă ce vrei să-i oferi ? Nu o vei lua cu tine acasă.
— Nu, nu sînt atît de crud. Numai în cazul în care i-aş putea asigura şi biletul de întoarcere.
— O s-o ţii la tine ca pe o distracţie, plăcută la pat, pînă o să pleci.
— E totuşi un om, Pyle. E capabilă să hotărască.
— Pe baza unor fapte măsluite. Şi e un copil.
— Nu-i un copil. E mai dură decît vei fi tu vreodată. Ai auzit de lacul care nu poate fi zgîriat ? Aşa-i Phuong. Poate supravieţui multor oameni ca mine şi ca tine. Va îmbătrîni şi asta-i tot. Va suferi din pricina naşterilor, de foame, de frig sau de reumatism, dar nu va suferi niciodată, ca noi, din cauza gîndurilor, obsesiilor... nu se va zgîria, se va ramoli.
189
Dar chiar în timp ce vorbeam şi o priveam cum întoarce paginile (un grup de familie cu prinţesa Anne), ştiam că născoceam şi eu un caracter, tot aşa cum născocea şi Pyle. Niciodată nu poţi cunoaşte o altă fiinţă omenească; tot ce puteam spune e că era tot atît de speriată ca şi noi, dar nu avea darul exprimării simtămintelor ei, asta era tot. Şi mi-am amintit de acel chinuitor prim an în care încercasem cu atîta pasiune să o înţeleg, cînd o rugam să-mi spună la ce se gîndeşte şi o speriam cu furiile mele nechibzuite cînd o vedeam tăcînd. Chiar şi dorinţa o folosisem ca pe o armă, ca atunci cînd înfigi sabia în pîntecul victimei ca să-şi piardă controlul şi să înceapă să vorbească.
— Ai vorbit de ajuns, Pyle. Acum ştii tot ce e de ştiut. Te rog să pleci.
— Phuong, o chemă el.
—*Monsieur* Pyle? întrebă ea, privind din înălţimea castelului din Windsor.
Tonul ei politicos sună şi comic, dar şi liniştitor.
— Te-a înşelat, Phuong.
— *Je ne comprends pas.*[1]
— Pleacă odată, pleacă! îi strigai lui Pyle. Du-te la York Harding al tău, la cea de A Treia Forţă a ta, la Rolul Democraţiei! Du-te şi joacă-te mai departe cu materialele plastice.

Mai tîrziu am fost nevoit să recunosc că îndeplinise punct cu punct tot ce-i spusesem să facă.
1. Nu înţeleg (fr.).
190
Capitolul I
1
După vreo două săptămîni de la moartea lui Pyle, l-am întîlnit din nou pe Vigot. Mă îndreptam spre Boulevard Charner, cînd m-am trezit strigat de cineva de la Club. Era Vigot. în acele zile restaurantul era frecventat cu deosebire de către membrii Siguranţei franceze, care, sfidîndu-şi într-un fel duşmanii, luau masa şi beau numai la parter, deşi în general se mînca sus, la adăpost de eventualele grenade ale partizanilor. M-am dus la el la masă şi el m-a întrebat dacă beau un *vermouth cassis.*
— îl punem miză ?
— Dacă vrei...
Şi am scos zarurile pentru jocul ritual: *Quatre cent vingt-et-un.* Cifrele acestea şi vederea zarurilor îmi aduc aminte întotdeauna de anii războiului din Indochina. Oriunde aş fi, cînd văd doi oameni jucînd zaruri, mă întorc iar în gînd pe străzile din Hanoi sau din Saigon sau printre casele dărîmate de explozii din Phat Diem, îi văd din nou pe paraşutiştii camuflaţi ca nişte omizi, patrulînd de-a lungul canalelor, aud bubuitul mortierelor şi văd, poate, un copilaş mort.
— *Sans vaseline,* îmi spuse Vigot, dînd patru-doi-unu.
împinse spre mine ultimul chibrit. Terminologia sexuală a jocului era folosită de către toţi membrii
193
Ţ
Siguranţei franceze; poate că fusese inventată de Vigot şi fusese preluată de către subalternii săi care nu-l studiaseră însă pe Pascal.
— *Sous-lieutenant.*
Cu fiecare partidă pierdută urcai un grad — se juca pînă ce unul dintre parteneri devenea căpitan sau maior. Cîştigă şi a doua partidă şi, în timp ce făcea socoteala chibriturilor, îmi spuse:
— Am găsit cîinele lui Pyle.
— Da?
— Cred că nu a vrut să plece de lîngă trupul stăpînului său. In orice caz, i-au tăiat beregata. Zăcea în mîl, la o distanţă de

cincizeci de yarzi. Poate că s-a tîrît pînă acolo.
— Te mai interesează afacerea asta ?
— Trimisul Statelor Unite ne tot sîcîie să-i spunem ce am mai aflat. Slavă Domnului, cînd e ucis vreun francez nu avem atîta bătaie de cap. Asemenea cazuri nu mai sînt o raritate.
Am jucat apoi pentru împărţirea chibriturilor şi abia atunci a început jocul adevărat. De necrezut cît de repede a dat Vigot un patru-doi-unu. îşi reduse numărul de chibrituri la trei, iar eu am dat cel mai mic număr de puncte posibil.
— *Nanette,* spuse Vigot, dîndu-mi două beţe. Cînd scăpă şi de ultimul chibrit, spuse
„Capitaine" şi chemă chelnerul să ne aducă băuturile.
— Te bate oare cineva pe dumneata? l-am întrebat.
— Prea des nu. Vrei să-ţi iei revanşa ?
— Altă dată. Ce jucător ai putea fi, Vigot! Mai joci şi alte jocuri de noroc?
Zîmbi nefericit şi nu ştiu de ce m-am gîndit atunci la blonda lui soţie, despre care se spunea că-l înşală cu subalternii săi.
— A, desigur! Şi joc întotdeauna jocul cel mare.

— Jocul cel mare?
— Să cîntărim care ar fi cîştigul sau pierderea, spuse el citînd: „Dacă am paria că Dumnezeu există, să ţinem seama de aceste două posibilităţi. Dacă cîştigi, cîştigi totul, dacă pierzi, nu pierzi nimic".
I-am răspuns şi eu tot cu un citat din Pascal -singurul de care îmi aminteam:
— „Şi acela care alege capul şi acela care alege pajura greşeşte. Amîndoi greşesc. Adevărata cale e să nu joci deloc."
— Da, dar trebuie totuşi să joci. Nu-i după cum vrei. Eşti tîrît. Nu-ţi respecţi propriile dumi-tale principii, Fowler. Eşti *engage,* ca noi toţi.
— Nu şi în ceea ce priveşte religia.
— Nu vorbeam despre religie. De fapt, mă gîndeam la cîinele lui Pyle.
— Iţi aduci aminte ce mi-ai spus... despre urmele care pot fi găsite cercetîndu-i-se ghearele, analizîndu-se praful şi aşa mai departe?
— Da, şi dumneata mi-ai răspuns că nu eşti Maigret sau Lecoq.
— La urma urmei, să ştii că nu am făcut un lucru chiar atît de

prost, remarcă Vigot. Pyle mergea de obicei cu cîinele oriunde se ducea, nu-i aşa?
— Mi se pare că da.
— De ce, era chiar atît de scump încît nu voia să-l piardă ?
— Dacă l-ar fi lăsat să vagabondeze, n-ar fi fost în siguranţă. Oamenii de pe aici mănîncă specia asta de cîini, nu-i aşa?
Luă zarurile şi le puse în buzunar.
— Zarurile mele, Vigot...
— Oh, iartă-mă. Mă gîndeam...
— De ce ai spus că sînt *engage* ?

— Fowler, spune-mi, cînd ai văzut cîinele lui Pyle pentru ultima oară?
— Ştiu şi eu? N-am o agendă unde să-mi înscriu întîlnirile cu cîinii.
— Cînd trebuie să pleci acasă ?
— Nu ştiu precis. Niciodată nu mi-a plăcut să dau informaţii poliţiei. O scuteşte de multă osteneală.
— Aş vrea... astă-seară... să vin să te văd. La zece? Dacă o să fii singur.
— O s-o trimit pe Phuong la cinema.
— S-au aranjat din nou lucrurile între dumneata şi ea?
— Da.
— Ciudat. Aveam impresia că eşti... cum să spun... nefericit.
— Desigur că există o mulţime de motive posibile pentru asta, Vigot, am zis, apoi am adăugat cu duritate: Cred c-o ştii şi tu.
— Eu?
— Da, nici dumneata nu eşti un om prea fericit.
— O, eu n-am de ce să mă plîng. „O casă distrusă nu e o casă în care domneşte nefericirea."
— Ce-i asta ?
— Din nou un citat din Pascal. E un argument în sprijinul nefericirii. „Un copac nu e nefericit."
— Ce te-a făcut să devii poliţist, Vigot?
— O mulţime de factori. Nevoia de a-mi cîştiga existenţa, curiozitatea de a afla cît mai multe despre oameni şi... da, da, chiar şi asta, dragostea pentru Gaboriau.
— Poate că ar fi fost mai bine să te faci preot.
— N-am citit pe atunci autorii pe care ar fi trebuit să-i citesc pentru asta.

— Va să zică mă bănuieşti totuşi că sînt amestecat?
196
Se ridică şi bău ce mai rămăsese în pahar din vermutul lui.
— Aş vrea să-ţi vorbesc, asta-i tot.
După ce s-a întors şi a plecat, m-am gîndit că mă privise cu compătimire, ca şi cum s-ar fi uitat la un condamnat care-şi ispăşea osînda pe viaţă şi care fusese prins din cauza lui.

2

Fusesem într-adevăr pedepsit. Cînd plecase de la mine, Pyle mă condamnase la cine ştie cîte săptămîni de nesiguranţă. De fiecare dată cînd mă întorceam acasă, mă aşteptam ca dezastrul să se fi produs. Cîteodată nu o găseam pe Phuong şi-mi era imposibil să mă apuc de ceva pînă nu se întorcea, fiindcă nu eram sigur dacă mai revine. O întrebam unde a fost (încercînd să nu-mi trădez neliniştea) şi-mi răspundea: la piaţă, la cumpărături... îmi dădea şi dovezi (chiar faptul că era întotdeauna gata să-mi argumenteze ce spune îmi părea în acea vreme nefiresc); alteori fusese la cinema şi-mi întindea biletul ca să-mi dovedească, alteori la soră-sa... acolo mi se părea mie că se întîlneşte cu Pyle. In zilele acelea mă culcam cu ea cu furie, ca şi cum aş fi urît-o, dar ceea ce uram era viitorul. Singurătatea zăcea la mine în pat şi noaptea strîngeam în braţe singurătatea. Phuong nu se schimbase deloc: gătea, îmi pregătea pipele, îşi dăruia trupul cu gingăşie ca să-mi facă plăcere (de mult încetase asta să mai fie o plăcere) şi, aşa cum în primele zile dorisem să fiu stăpîn pe gîndurile ei, acum voiam să ghicesc ce se petrece în mintea ei, dar gîndurile îi erau bine ascunse şi nu avem cum să le aflu
197
taina. Nu voiam să o întreb nimic, pentru că nu doream să o silesc să mintă (atîta vreme cît nu fusese rostită nici o minciună sfruntată, puteam pretinde că între noi totul era ca şi mai înainte), dar neliniştea mea vorbi singură. Aşa se face că am întrebat-o:
— Cînd l-ai văzut ultima oară pe Pyle ? Ezită... sau se gîndea cu adevărat cînd fusese
asta.
— Cînd a fost aici.
Am început - aproape fără să-mi dau seama -şi să vorbesc de rău tot ce era american. Discutam mereu despre sărăcia

literaturii americane, despre scandalurile politice din America, despre cinismul copiilor americani. Parcă Phuong mi-ar fi fost răpită de o naţiune şi nu de un om. Nimic din ce-ar fi făcut America nu era bine. Cum auzeam de americani, cum mă dezlănţuiam şi începeam să-i plictisesc chiar şi pe prietenii mei francezi care, oricum, erau de ajuns de dispuşi să-mi împărtăşească antipatiile. Era ca şi cum aş fi fost trădat, dar nu poţi să fii trădat de un duşman.

Tot în acea vreme se petrecu şi incidentul cu bombele montate pe biciclete. întorcîndu-mă de la Imperial Bar ca să dau de pustiu (Phuong era la cinema sau era la sora ei ?) am găsit un bilet care fusese vîrît sub uşă. Biletul era de la Dominguez. Se scuza că mai e bolnav şi mă ruga să fiu a doua zi de dimineaţă, cam pe la ora zece treizeci, lîngă marele magazin de la colţul bulevardului Charner... îmi scria la cererea domnului Chou, dar bănuiam că de fapt domnul Heng avea nevoie de mine acolo.

întreaga poveste, aşa cum se dovedi, nu merita mai mult de un paragraf, şi încă unul scris cu umor. N-avea nici o legătură cu greul şi

întunecatul război din nord, cu acele canale de lîngă Phat Diem, pline de leşuri, cu bubuitul mortierelor, cu flăcările orbitoare ale napalmului. Aşteptam cam de vreun sfert de ceas lîngă un chioşc cu flori, cînd văzui un camion plin de poliţişti că vine, în uruit de frîne şi scîrţîit de cauciucuri, din direcţia sediului Siguranţei franceze spre rue Catinat. Poliţiştii săriră din camion şi se repeziră spre magazin, ca şi cum ar fi şarjat mulţimea, dar obiectul atacului lor se dovedi ar fi nu mulţimea, ci un rastel pentru biciclete, în faţa fiecărei clădiri mari din Saigon se aflau asemenea rasteluri - în nici unul din oraşele universitare din Apus nu vei găsi atîţia posesori de biciclete ca la Saigon. înainte de a avea timp să-mi pun la punct aparatul de fotografiat, acţiunea aceea inexplicabilă şi caraghioasă fusese săvîrşită. Poliţiştii îşi făcură drum printre biciclete, luînd vreo trei din ele pe care le purtară deasupra capetelor pînă la bulevard şi apoi le aruncară în havuzul din mijlocul străzii. înainte de a putea sta de vorbă cu vreunul din ei, poliţiştii se urcară din nou în camion şi o luară în goană spre Boulevard Bonnard.

— Operaţiunea *Bicyclette,* spuse cineva lîngă mine.

Era domnul Heng.

— Ce-i asta ? l-am întrebat. Un exerciţiu ? Pentru ce?
— Aşteptaţi puţin, m-a îndemnat domnul Heng. Cîţiva trecători se apropiară de havuz, din
care ieşea afară o roată, ca o geamandură care ar semnaliza vaselor să se îndepărteze de un loc primejdios. Un poliţist trecu strada strigînd şi agitîndu-şi braţele.
— Hai să vedem despre ce-i vorba, i-am zis eu domnului Heng.

— Mai bine nu, mi-a răspuns el, uitîndu-se la ceas.
Arătătoarele indicau ora unsprezece şi patru
minute.
— E înainte, am observat.
— Aşa merge întotdeauna.
Şi în acel moment havuzul sări în aer deasupra pavajului. O bucată din vîrful havuzului izbi un geam care se sparse şi ţăndările ţîşniră ca un şuvoi. Nimeni nu fusese rănit. Ne scuturarăm de apă şi de ţăndări. Roata unei biciclete zbîrnîi, rostogolindu-se pe drum, apoi se împletici şi căzu.
— Trebuie să fie exact unsprezece, spuse domnul Heng.
— Dar ce dracu'...?
— Ştiam eu că o să vă intereseze, îmi spuse domnul Heng. *Speram* să vă intereseze.
— Să mergem să bem ceva.
— îmi pare rău, dar nu pot. Trebuie să mă întorc la prăvălia domnului Chou. înainte de a pleca, aş vrea totuşi să vă arăt ceva.
Mă conduse la locul de parcare a bicicletelor. Dezlegîndu-şi bicicleta, mi-o şi arătă.
— E un Raleigh, i-am zis.
— Nu, uitaţi-vă la pompă. Nu vă aminteşte de nimic?
îmi zîmbi încurajator şi plecă, dar se mai întoarse o dată şi-mi făcu semn cu mîna, pedalînd spre Cholon şi spre magazia de fier vechi. Am înţeles ce a vrut să-mi spună cînd m-am dus la Siguranţa franceză să cer informaţii. Mulajul pe care-1 văzusem în magazia lui era modelat ca o jumătate de secţiune dintr-o pompă de bicicletă, în ziua aceea, în tot Saigonul, inofensive pompe de bicicletă se dovediră a fi bombe cu materiale plastice şi explodară la ora unsprezece, în afară de locurile în care poliţia, acţionînd pe baza unor

informaţii pe care le bănuiam a veni din partea domnului Heng, fusese în stare să prevină exploziile. Era vorba de ceva cu totul neînsemnat - zece explozii, şase oameni uşor răniţi şi Dumnezeu ştie cîte biciclete distruse. Colegii mei — cu excepţia corespondentului de la *Extreme Orient,* care calificase fapta drept o „infamie" — ştiau că ar putea căpăta loc pentru această ştire numai în cazul în care ar fi redat-o într-o formă umoristică. „Bombele de pe biciclete" se dovedi totuşi un titlu bun. Toţi corespondenţii aruncară vina asupra comuniştilor. Am fost singurul dintre ei care a scris că explozia bombelor fusese o demonstraţie a generalului The, dar reportajul meu a fost modificat la redacţie. Din punct de vedere gazetăresc, generalul nu însemna nimic. N-avea rost să cheltuieşti spaţiu ca să-1 denunţi. Am trimis, prin Dominguez, un mesaj domnului Heng în care-mi exprimam regretul... încercasem tot ce-mi fusese cu putinţă. Domnul Heng îmi trimise verbal un răspuns politicos. Mi s-a părut că el - sau comitetul lui vietminh-ez — fusese prea sensibil: nimeni nu le reproşa în mod serios comuniştilor afacerea asta. într-adevăr, dacă s-ar fi putut face aşa ceva, povestea asta le-ar fi dăruit o reputaţie de oameni care ştiu de glumă.

— Ce-o să mai născocească acum ? se întrebau oamenii la reuniuni, şi absurditatea întregii afaceri îmi apărea a fi simbolizată de către roata aceea de bicicletă care o pornise razna prin mijlocul bulevardului.

Nu i-am pomenit niciodată lui Pyle ce auzisem despre legăturile sale cu generalul The. îl lăsam să se joace paşnic cu materialele lui plastice: preocuparea aceasta îl ţinea departe de Phuong. în acelaşi timp însă, fiindcă se întîmpla să fie

aproape de mine, m-am dus într-o seară, cînd nu aveam nimic mai bun de făcut, să vizitez garajul

lui Muoi.

Era un garaj mic şi murdar - nu prea deosebit de magazia de fier vechi —, situat pe Boulevard de la Somme. Un automobil părăsit zăcea în mijlocul unei camere. Capota îi era deschisă, căscată ca botul vreunui animal preistoric dintr-un muzeu de provincie pe care nu-l vizitează nimeni. Cred că nu mai ştia nimeni că se afla acolo. Podeaua era acoperită de bucăţi de fier şi de cutii vechi. Vietnamezilor nu le place să arunce la gunoi nimic, tot

aşa cum bucătarul chinez, care împarte o raţă astfel încît să-i ajungă să gătească şapte feluri din ea, nu va renunţa nici măcar la o gheară. Mă întrebam chiar cum fusese posibilă această risipă de neînchipuit: aruncarea cutiilor goale şi a mulajului greşit. Probabil că unul dintre angajaţii domnului Muoi le furase ca să mai cîştige cîţiva piaştri sau fusese mituit de către priceputul domn Heng.
în garaj nu părea să fie nimeni, aşa că am intrat. M-am gîndit că oamenii de aici se ascundeau probabil de teama poliţiei. Era posibil ca domnul Heng să aibă unele legături cu Siguranţa, dar - chiar şi aşa - părea puţin probabil ca poliţia să intervină. Din punctul lor de vedere, era mai bine să lase lumea să creadă că bombele fuseseră puse de comunişti.
în afară de automobil şi de fierul vechi împrăştiat pe pardoseala de ciment, nu era nimic de văzut. Era greu să-ţi închipui cum s-ar fi putut fabrica bombele în garaj. Nu prea aveam nici o idee cam cum se poate transforma pulberea din cutie în material plastic, dar desigur că procesul era prea complicat ca să poată fi efectuat aici, unde pînă şi cele două pompe de benzină din stradă

păreau să fie în suferinţă din cauza neîngrijirii. Stăteam la intrare şi priveam înspre stradă. Sub copacii din centrul bulevardului, frizerii lucrau de zor: într-o bucată de oglindă agăţată de trunchiul unui copac sclipea, orbindu-te, o rază de soare. O fată cu pălărie ţuguiată trecu cu paşi grăbiţi, purtînd pe umeri o cobiliţă cu două coşuri. Ghicitoarele care pălăvrăgeau rezemate de zidul magazinului Simon Freres găsiră un client, un bătrîn cu o barbă rară ca a lui Ho-Şi-Min, care privea nepăsător cum sînt amestecate şi întoarse cărţile de joc soioase. Ce viitor i se prezisese oare încît să merite un piastru ? în Boulevard de la Somme se trăia în aer liber: toată lumea de aici îl cunoştea pe domnul Muoi, dar poliţia nu avea nici o cheie cu care să le poată desfereca neîncrederea. Acesta era nivelul la care totul se ştie, dar sub acest nivel nu puteai coborî cum puteai coborî în stradă. îmi aduceam aminte de bătrînele care pălăvrăgeau pe palierul nostru, în faţa closetului comun. Şi ele auzeau totul, eu însă nu ştiam ce ştiu ele.
M-am întors în garaj şi am intrat într-un mic birou din fund. Am găsit, ca peste tot, obişnuitul calendar comercial chinezesc şi un

birou plin de lucruri - liste de preţuri, o sticluţă de gumă arabică, o maşină de calculat, cîteva agrafe, un ceainic şi trei ceşcuţe, o grămadă de creioane neascuţite şi o carte poştală ilustrată, rămasă neîntrebuinţată, cu imaginea turnului Eiffel, care nu ştiu cum se rătăcise pe-acolo. York Harding putea scrie tot felul de lucruri abstracte despre cea de A Treia Forţă, dar asta era totul - pînă la urmă, *asta* era. în peretele din fund se vedea o uşă. Era închisă, dar cheia era aruncată pe birou, lîngă creioane. Am descuiat uşa şi am intrat.
203
Mă aflam într-o magazie micuţă, cam de mărimea garajului. înăuntru era o maşină care, la prima vedere, arăta ca o cuşcă făcută din vergele şi sîrme, cu numeroase prăjini menite parcă a folosi unor păsări mari, fără aripi. Iţi făcea impresia că totul e cîrpit cu zdrenţe, dar zdrenţele fuseseră folosite probabil la curăţatul maşinii, cînd domnul Muoi şi ajutoarele sale fuseseră chemate undeva. Am găsit numele fabricantului — cineva din Lyon şi un număr de brevet - care breveta ce? Cînd am dat drumul la curent, maşina aceea prăpădită a prins a se mişca, vergelele se învîrteau într-un anume fel... Maşinăria era ca un om bătrîn care-şi adună ultimele lui puteri, pompînd, bătînd... şi totuşi aveam în faţa mea o presă care trebuia să fi fost de aceeaşi vîrstă cu *nickelodeon-ul,* dar mă gîn-deam că în ţara asta unde nimic nu se pierde şi în care te poţi aştepta ca orice să-şi găsească obştescul sfîrşit (mi-am adus aminte că văzusem aici străvechiul film *Marele jaf al trenului,* într-un cinematograf periferic din Nam Dinh, amuzînd încă lumea) şi presa aceasta mai putea fi încă întrebuinţată.
Am examinat maşina mai de aproape: ici şi colo se vedeau urme de praf alb. Diolactonul, iată-l, avînd ceva comun cu laptele. Nici pomeneală de vreo cutie sau de vreun mulaj. M-am întors la birou şi de aici în garaj. îmi venea să mîngîi vechiul automobil: mai avea multă vreme de aşteptat, dar poate, cine ştie, într-o bună zi... Domnul Muoi şi ajutoarele lui erau probabil la vremea asta undeva prin ogoarele de orez, pe drumul care ducea spre muntele sfînt, acolo unde generalul The îşi avea cartierul general. Cînd, ridicînd glasul, am strigat „Monsieur Muoi!", mi-am închipuit că eram departe, nu aici în garaj
204
şi nici pe bulevard şi nici lîngă aceşti frizeri, ci undeva pe acele

cîmpii în care mă adăpostisem pe drumul dinspre Tanyin. — Monsieur Muoi!
Puteam vedea un om care îşi întoarce capul printre tulpinile de orez.
Cum mă întorceam acasă, trecînd pe palier, le-am auzit pe bătrînele mele vecine cum spo-rovăiesc ca nişte vrăbii gureşe, dar nu mi-am dat seama ce spun, aşa cum nu înţelegeam nici graiul păsărilor. Phuong nu era acasă... Am găsit un bilet prin care-mi spunea că e la soră-sa. M-am întins pe pat - oboseam încă foarte repede - şi am adormit. Cînd m-am trezit, cadranul luminos al ceasului arăta ora unu şi douăzeci şi cinci. Am întors capul, aşteptîndu-mă să o văd pe Phuong adormită alături de mine. Dar perna era neatinsă. Probabil schimbase cearşaful în ziua aceea - se mai simţea încă răcoarea rufei proaspăt spălate. M-am sculat şi am tras sertarul scrinului în care-şi ţinea eşarfele... nu mai erau acolo. M-am dus la raftul cu cărţi... Viaţa familiei regale cu ilustraţii nu mai era nici ea. îşi luase zestrea cu ea.
în clipa în care eşti lovit, durerea este mai mică. Ea a început abia cam pe la trei dimineaţa, cînd am încercat să-mi imaginez cum avea să se desfăşoare viaţa pe care o mai aveam de trăit şi cînd mi-am rememorat diverse scene ca să le pot uita. Amintirile fericite sînt cele mai rele, aşa că am încercat să-mi amintesc de clipele nefericite. Aveam o oarecare practică. Mai trăisem şi altă dată momente din acestea. Ştiam că voi putea face ceea ce trebuia să fac, dar eram cu atîţia ani mai bătrîn... Simţeam că am prea puţină energie ca să mai reconstruiesc ceva.

3
M-am dus la legaţia americană şi am întrebat de Pyle. Ca să intri, trebuia să completezi un formular şi să-l dai unui poliţist militar. îmi spuse:
— N-aţi indicat scopul vizitei.
— Ştie el despre ce e vorba.
— Aţi aranjat atunci cu el?
— Dacă vrei dumneata aşa, da, am aranjat.
— Controlul vi se pare stupid, dar trebuie să fim foarte atenţi. Vin uneori pe-aici ţipi foarte ciudaţi.
— Am auzit.
Poliţistul îşi mută guma de mestecat din gură de pe o parte pe

alta şi intră în lift. Aşteptam. Habar n-aveam ce o să-i spun lui Pyle. Era o scenă pe care nu mi-o închipuisem niciodată pînă atunci. Poliţistul se întoarse. Spuse printre dinţi:
— Puteţi urca. Camera 12 A. Primul etaj. Cum am deschis uşa, am văzut că Pyle nu era
acolo. Joe şedea după biroul lui de ataşat economic. Cum s-o mai fi numit afară de Joe, nu mi-am amintit nici atunci. De după o măsuţă pentru maşina de scris mă privea cu atenţie sora lui Phuong. Ceea ce mi se părea că desluşesc în ochii aceia cafenii şi răi era, desigur, o lucire de triumf.
— Intră, Tom, intră, mă pofti Joe zgomotos. Mă bucur că te văd. Cum îţi mai merge cu piciorul ? Nu prea avem cinstea să te vedem mai des pe la noi. Ia-ţi un scaun. Spune-mi ce părere ai despre felul în care se desfăşoară ofensiva ? L-am văzut pe Granger aseară la Continental. A plecat în nord, din nou. E tare băiatul ăsta. Unde se întîm-plă ceva, hop şi Granger. O ţigară ? Serveşte-te.
206
O cunoşti pe domnişoara Hei ? Nu pot ţine minte toate numele astea... e cam prea greu pentru un om bătrîn ca mine. îi spun „Hei, tu" şi-i place aşa. Fără nici o rigiditate colonialistă. Ce se mai vorbeşte prin oraş ? Tom, voi trebuie să ştiţi totul. Mi-a părut rău cînd am auzit ce-ai păţit cu piciorul. Alden mi-a spus...
— Unde-i Pyle ?
— A, în dimineaţa asta Alden nu-i la birou. Cred că-i acasă. Are o mulţime de lucru acasă.
— Las' că ştiu eu ce face acasă. -^Băiatul ăsta e tare. Ce spuneai?
— Că ştiu cel puţin unul din lucrurile pe care le face acasă.
— Nu înţeleg ce vrei să spui, Tom. Mă ştii doar, eu-s Joe cel greoi. Aşa am fost. Aşa am să rămîn.
— Se culcă cu fata mea - cu sora dactilografei.
— Nu înţeleg ce vrei să spui.
— întreab-o pe dactilografă. Ea a aranjat totul. Pyle mi-a luat fata.
— Ascultă-mă, Fowler, credeam că ai venit aici cu o treabă anume. La noi nu se fac scene la birou, ştii asta?
— Am venit să-l văd pe Pyle, am impresia însă că se ascunde.
— Fowler, cred că ar trebui să fii ultimul om care să spui aşa ceva. După ce-a făcut Alden pentru tine...

— Da, ştiu, desigur. Mi-a salvat viaţa, nu-i aşa ? Dar niciodată nu i-am cerut să o facă!
— Punîndu-se în mare pericol pe el însuşi. Băiatul ăsta e foarte curajos. Are vînă.
— Ce-mi pasă mie de vîna lui ? Acuma e vorba despre cu totul alte părţi ale corpului.
— Fowler, nu poţi face asemenea aluzii de faţă cu o doamnă.
207
— Doamna şi cu mine ne cunoaştem foarte bine. De la mine n-a reuşit să obţină nimic, a obţinut în schimb de la Pyle tot ce-a vrut. Bine. Ştiu că mă port urît şi am să continuu să mă port urît. în asemenea situaţii oamenii se poartă urît.
— Avem foarte mult de lucru. Trebuie să fac un raport despre producţia de cauciuc...
— N-avea nici o grijă, plec imediat... Dar să-i spui lui Pyle, dacă telefonează, că am fost pe-aici. Aş socoti că e politicos să-mi întoarcă vizita.
I-am spus apoi surorii lui Phuong:
— Sper să fi legalizat tîrgul în faţa notarului public, a Consulatului american şi a Bisericii lui Hristos Savantul.
Am ieşit pe coridor. în faţa mea se vedea o uşă pe care scria „Bărbaţi". Am intrat, am închis uşa şi, cu capul rezemat de peretele rece, am plîns. Pînă atunci nu plînsesem niciodată. Dar pînă şi toaletele lor erau prevăzute cu aer condiţionat, aşa că aerul uscat îmi usca lacrimile aşa cum îţi usucă saliva în gură şi sămînţa în trup.
Am lăsat totul în seama secretarului meu, Dominguez, şi am plecat în nord. La Haiphong aveam cîţiva prieteni în escadrila de aviaţie *Gascogne* şi-mi puteam petrece vremea fie bînd în barul de pe aeroport, fie jucînd popice pe o alee prunduită. Oficial, însemna că mă aflu chiar pe front: puteam rivaliza în curaj cu Granger, dar pentru ziarul meu asta nu avea mai multă valoare decît excursia pe care o făcusem la Phat Diem. Dar cînd scrii despre război, respectul faţă
208
de tine însuţi cere să-i împărtăşeşti măcar, aşa, ocazional, riscurile.
Nu era prea uşor, fie chiar şi pentru un răstimp mai limitat, deoarece se primise ordin din Hanoi să nu mi se dea voie să-i însoţesc pe aviatori decît în raidurile orizontale - raiduri tot atît

de sigure în acest război ca şi călătoriile cu autobuzul, fiindcă se zbura dincolo de plafonul de bătaie al mitralierelor grele. Eram la adăpost de orice primejdie, în afară de cazul în care pilotul ar fi greşit sau am fi avut vreo pană la motor. Plecam la oră fixă şi ne întorceam la oră fixă; încărcătura de bombe zbura în diagonală spre pămînt, norii de fum urcau în trombă la intersecţiile drumurilor sau pe unde era vreun pod şi apoi ne întorceam la ora aperitivului şi jucam popice pe aleea prunduită.
într-o dimineaţă, pe cînd mă aflam la popota din oraş şi beam brandy cu sifon împreună cu un tînăr ofiţer care-şi mărturisise dorinţa pasionată de a vedea Southend Pier, sosiră nişte ordine de plecare în misiune.
— Vrei să vii cu noi?
Voiam. Chiar şi un raid orizontal însemna o posibilitate de a-ţi mai omorî vremea şi de a nu te mai gîndi. în drum spre aeroport, ofiţerul mi-a zis:
— E vorba de un raid vertical.
— Credeam că e interzis să...
— Atîta vreme cît nu scrii nimic despre asta... O să vezi un colţ de ţară, pe lîngă frontiera chineză, pe care nu l-ai mai văzut pînă acum. E aproape de Lai Chau.
— Ştiam că pe acolo e linişte şi că francezii sînt stăpîni pe situaţie.
— Aşa a fost. Am recucerit regiunea acum două zile. Paraşutiştii au plecat doar de cîteva ore. Trebuie să împiedicăm Vietminh-ul să ridice

capul pînă ce ai noştri au să recucerească postul. Asta înseamnă picaj şi mitralieri. Nu avem decît două avioane pentru afacerea asta... unu-i la treabă. Ai mai zburat în picaj pînă acuma?
— Nu.
— Nu-i prea agreabil dacă nu eşti obişnuit. Escadrila *Gascogne* avea cîteva bombardiere
mici, de tipul B-26. Francezii le numiseră „prostituatele", deoarece, din cauza anvergurii lor reduse, nu aveau un mijloc vizibil de sprijin în aer. M-am ghemuit pe o şa de metal de mărimea aceleia de bicicletă, cu genunchii proptiţi în spatele navigatorului. Am zburat deasupra Fluviului Roşu, urcînd încet, încet. La ora aceea Fluviul Roşu era cu adevărat roşu. Parcă ne întorseserăm cu ani şi ani în urmă şi-l vedeam cu ochii

geografului care-l numise aşa pentru prima oară, la acea oră cînd strălucirea purpurie a soarelui se reflecta în unde, de la un mal la celălalt. Apoi ne-am îndreptat, zburînd la o înălţime de 9.000 de picioare, spre Fluviul Negru, cu adevărat negru şi acoperit de o umbră întunecată, care nu lăsa lumina să se reflecte prea mult. Uriaşa panoramă maiestuoasă a defileului, a stîncilor şi a junglei se rotea şi se ridica drept în faţa noastră. O întreagă escadrilă s-ar fi putut pierde în imensitatea acestor întinderi verzi-cenuşii, fără să lase altă urmă decît aceea a cîtorva bănuţi de aur, risipiţi într-un cîmp de grîne. Departe, înaintea noastră, se zărea un avion nu mai mare decît o muscă.
Am trecut peste rîu, ne-am învîrtit de două ori deasupra turnului şi a satului înconjurat de zone largi de verdeaţă şi apoi am ţîşnit în văzduh, sus, sus de tot. Pilotul - pe care-l chema Trouin -s-a întors spre mine şi mi-a făcut semn cu ochiul: pe volanul lui erau butoanele care controlau tirul mitralierei şi camera bombelor. Cînd ne-am

îndreptat poziţia pentru a coborî în picaj, mi s-a făcut un gol în stomac, aşa cum ţi se întîmplă întotdeauna cînd încerci o nouă experienţă... primul dans, primul dineu, prima iubire. Mi-a amintit de mersul în *montagne russe* la expoziţia din Wembley, cînd ajungeai sus pe culme şi nu mai puteai coborî sau pleca - erai prins acolo în capcana propriei tale experienţe. Am apucat să zăresc pe cadran, înainte de a coborî, altitudinea : 3.000 de metri. Nu mai vedeam nimic, nu mai eram altceva decît simţuri. M-am trezit azvîrlit în spatele navigatorului; mi se părea că mă apasă pe piept o greutate enormă. Nu mi-am dat seama cînd au fost lansate bombele. Am auzit după aceea mitraliera ţăcănind şi carlinga s-a umplut cu miros de cordită. Ne-am ridicat şi greutatea care mă apăsa pe piept pieri, în schimb stomacul îmi cădea parcă în jos, învîrtindu-se, atras spre pămîntul pe care-l părăsisem. Timp de patruzeci de secunde nu mai existaseră nici Pyle şi nici singurătatea. Am urcat, descriind un arc imens şi prin ferestruica din dreapta am zărit norii de fum care se ridicau spre mine. înaintea celui de-al doilea picaj m-a cuprins teama - teama că mă voi umili, că voi vomita peste navigator, teama că plămînii meu îmbătrîniţi nu vor mai rezista presiunii. După al zecelea picaj, nu mai simţeam altceva decît că eram iritat - povestea durase prea mult, era vremea să ne întoarcem acasă.

Şi iar ne-am înălţat în afara bătăii mitralierelor, am cotit şi fumul s-a ridicat iar în văzduh. Satul era înconjurat de munţi. De fiecare dată trebuia să luăm acelaşi drum şi să revenim în acelaşi loc pentru a ne lăsa în picaj. Şi, pe cînd coboram în picaj pentru a paisprezecea oară, acum - că mă eliberasem cu totul de teama de a mă umili - mă gîndeam: „N-ar avea decît să fixeze o mitralieră

în poziţie şi să tragă...". Ne-am ridicat din nou în văzduh, în siguranţă... cei de jos probabil că nu aveau nici măcar o puşcă. Cele patruzeci de minute de patrulare îmi păruseră fără sfîrşit, dar mă eliberaseră de neplăcerea de a gîndi. Soarele asfinţea cînd ne-am întors, ora geografului trecuse: Fluviul Negru nu mai era negru, iar Fluviul Roşu era numai auriu.
Am coborît din nou spre rîu, depărtîndu-ne de pădurile cu copaci răsuciţi şi rari, trecînd razant peste întinderile părăsite ale ogoarelor de orez şi năpustindu-ne spre o şampană care aluneca pe apele galben-aurii. Mitraliera ţăcăni o sigură dată şi şampana se făcu fărîme, într-o ţîşnitură de scîntei. Nici n-am aşteptat să ne vedem victimele luptînd pentru a supravieţui, ci am urcat şi ne-am îndreptat spre casă. M-am gîndit din nou, cum mă gîndeam cînd văzusem copilul mort la Phat Diem: „Urăsc războiul". Fusese ceva atît de profund neplăcut în întîmplătoarea şi subita noastră alegere a prăzii -trecuserăm din întîmplare tocmai pe acolo, fusese necesară doar o singură rafală, nimeni nu trăsese în noi şi plecaserăm iar nesupăraţi, adăugind cota noastră numărului morţilor de pe această lume. Mi-am pus casca, deoarece căpitanul Trouin voia să-mi vorbească. îmi spuse:
— O să facem un mic ocol. Apusul soarelui e minunat în munţii ăştia calcaroşi. Nu se poate să scapi aşa ceva, a adăugat el cu amabilitate, ca o gazdă care-şi arată domeniul şi frumuseţile lui, aşa că zburarăm pe o distanţă de o sută de mile de-a lungul asfinţitului de soare din Baie d'Along. Gînditor, capul cu cască al marţianului se uita în jos, la poienile aurii, pierdute printre vîrfurile şi tancurile de piatră poroasă, iar rana pricinuită de crimă încetă să mai sîngereze.

Căpitanul Trouin stărui să mă însoţească în noaptea aceea la taverna de opiu, deşi nu fuma. Ii plăcea mirosul opiului, spunea

el, îi plăceau clipele de linişte de la sfîrşitul zilei, dar în meseria lui destinderea nu putea merge mai departe. Erau acolo ofiţeri care fumau, dar din armatele terestre; el trebuia să doarmă în fiecare noapte. Şedeam într-o boxă strimtă, dintr-un şir de boxe înşirate de-a lungul pereţilor ca într-un dormitor de internat. Proprietarul casei, un chinez, îmi pregătea pipele. Nu mai fumasem de cînd mă părăsise Phuong. In boxa din faţa mea, o metisă cu picioare lungi şi frumoase se odihnea după ce fumase şi citea o revistă pentru femei, întorcînd filele lucioase, iar în boxa alăturată doi chinezi de vîrstă mijlocie tratau nişte afaceri, sorbind ceai. Lîngă ei aşteptau pipele. L-am întrebat:
— Şampana aceea - de aseară - ce rău putea face oare?
Trouin îmi răspunse:
— Cine ştie ? Avem ordin ca în acea parte a fluviului să tragem în orice vas.
Mi-am fumat prima pipă. încercam să nu mă mai gîndesc deloc la pipele pe care le fumam acasă. Trouin îmi spunea:
— Raidul de azi nu a fost cel mai rău lucru pe care-l poate face un tip ca mine... Deasupra satului puteau să ne doboare. Riscul nostru era tot atît de mare ca şi al lor. De ceea ce-mi este însă silă e bombardamentul cu napalm. De la 3.000 de picioare, în deplină siguranţă (schiţă cu mîna un gest de neputinţă)... Din aer vezi cum ia pădurea

foc. Dumnezeu ştie ce ai putea vedea de pe pămînt.
Nenorociţii ăia sînt arşi de vii, flăcările îi stropesc
ca şi apa. Sînt pătrunşi de foc ca de umezeală. Şi deodată izbucni furios, împotriva unei lumi
pe care nu o înţelegea:
— Să ştii însă că eu nu lupt într-un război colonial. Crezi că aş putea face asta pentru plantatorii din Terre Rouge ? Aş prefera să fiu trimis mai degrabă în faţa Curţii Marţiale. Noi ne batem în toate războaiele voastre, dar vina o lăsaţi să cadă asupra noastră.
— Dar şampana aceea?
— Da, şi şampana aceea. Mă privea cum întindeam braţul să iau a
doua pipă.
— Te invidiez pentru mijloacele de evaziune
pe care le ai la îndemînă.

— Dar nu ştii de ce aş vrea să scap? Nu de război. Nu mă interesează. Nu sînt amestecat cu nimic în treaba asta.
— Vei fi într-o bună zi.
— Nu eu.
— De ce şchiopătezi încă ?
— Ar fi putut trage în mine, dar n-au făcut-o. Au aruncat în aer un turn de pază. Trebuie să te fereşti de echipele de dărîmare. Chiar şi în
piaţa Picadilly.
— într-o bună zi se va întîmpla ceva. Vei fi nevoit să te situezi de o parte sau alta.
— Nu, mă voi întoarce în Anglia.
— Dar ce-i cu fotografia pe care mi-ai arătat-o
cîndva ?
— Eh, am rupt-o. M-a părăsit.
— îmi pare rău.
— Asta-i viaţa. îi părăseşti pe alţii şi deodată îţi vine şi ţie rîndul să fii părăsit. Aproape că-mi vine să cred în dreptate.
214
- Eu cred. Cînd am bombardat pentru prima oară cu napalm un sat, m-am gîndit: „Iată, ăsta-i satul în care m-am născut. Uite, aici locuieşte domnul Dubois, vechiul prieten al tatălui meu. Iar brutarul - îl îndrăgisem pe brutar cînd eram copil - aleargă acolo, jos, în flăcările pe care le-am abătut asupra satului". Cei din Vichy nu-şi bombardau propria lor ţară. M-am simţit mai ticălos ca ei.
— Cu toate astea, continuai să faci aceeaşi treabă.
— Da, asta te-apucă numai cînd lucrezi cu bombe de napalm. în restul timpului mă gîndesc că apăr Europa. Să ştii însă că şi ceilalţi comit fapte monstruoase. Cînd au fost izgoniţi din Hanoi, în 1946, au lăsat în urmă cadavre mutilate în chip îngrozitor... ale celor bănuiţi că au colaborat cu noi. Era o fată la morgă... nu-i tăiaseră numai sînii, ci-i mutilaseră şi iubitul, şi-i umpluseră...
— Vezi, de asta nu vreau să m-amestec.
— Bine, dar asta nu e o problemă de raţiune sau de dreptate. Cu toţii luăm o poziţie oarecare într-un moment, cînd sîntem mişcaţi, şi după aceea nu mai putem scăpa. Războiul şi Dragostea -întotdeauna au fost puse în balanţă.
Privi trist spre boxa în care metisa se lungise, cufundată în

marea şi trecătoarea ei pace, şi-mi spuse:
— Nici eu nu m-aş fi amestecat altfel. Trăieşte însă pe-aici o fată care a fost împinsă de părinţii ei în mijlocul acestor fapte... Care va fi viitorul ei cînd portul acesta va fi pierdut? Franţa e patria ei numai pe jumătate...
— Va fi pierdut?
— Eşti ziarist. Ştii mai bine ca mine că nu putem cîştiga. Ştii că şoseaua spre Hanoi e tăiată şi minată în fiecare noapte. Ştii că pe cîmpul de

luptă piere în fiecare an o întreagă promoţie de la St. Cyr. Am fost aproape înfrînţi în 1950. De Lattre ne-a mai acordat încă doi ani de graţie, asta e tot. Noi însă sîntem nişte simpli executanţi — trebuie să continuăm lupta pînă cînd politicienii ne vor spune să încetăm. Cine ştie, poate că se vor aduna şi vor cădea de acord asupra aceloraşi condiţii de pace pe care le-ar fi putut stabili încă de la început şi vor face ca aceşti ani de război să nu fi avut nici un rost. Faţa lui urîtă şi ochii care-mi aruncaseră o privire încurajatoare înainte de a coborî în picaj se acoperiseră acuma cu o mască de brutalitate profesională, asemenea unei măşti de Crăciun prin găurile căreia te privesc jucăuş ochii unui copil.
— Nu poţi înţelege toate astea, Fowler, nu faci parte din tagma noastră.
— Mai sînt şi alte lucruri în viaţa unui om care o pot face fără sens.
îmi puse mîna pe genunchi cu un gest stîn-gaci, protector, ca şi cum ar fi fost mai bătrîn decît mine.
— Ia-o acasă. E mai bună decît o pipă.
— De unde ştii că o să vină ?
— M-am culcat cu ea, eu şi locotenentul Perrin. Cinci sute de piaştri.
— E scumpă.
— Ar accepta şi trei sute, dar în aceste împrejurări cine mai stă să se tîrguiască?
Sfatul lui nu se dovedi însă a fi prea bun. Acţiunile pe care le poate înfăptui trupul omenesc sînt totuşi limitate, iar trupul meu era înţepenit de amintiri. Trupul pe care l-am mîn-gîiat în noaptea aceea era probabil mai frumos decît acela cu care eram obişnuit, dar nu numai frumuseţea ne poate atrage. Folosea

acelaşi
216
parfum, dar, chiar în clipa cînd m-am apropiat de ea, viziunea femeii pe care o pierdusem se dovedi mai prezentă decît trupul de lîngă mine. M-am tras deoparte şi m-am întors pe spate. Mă părăsise orice dorinţă.
— îmi pare rău, i-am zis fetei, minţind-o, nu ştiu ce mi se întîmplă.
Cu multă blîndeţe şi cu o totală lipsă de înţelegere, mă consolă:
— Nu te necăji. Se întîmplă adesea, din cauza opiului.
— Da, i-am răspuns eu, e din cauza opiului. Şi tare-aş fi vrut să fie aşa.

217
Capitolul II
1
Ciudată a fost şi această primă întoarcere a mea la Saigon, cînd nimeni nu mă aştepta. Aş fi vrut să-i dau şoferului maşinii pe care o luasem la aeroport orice altă adresă decît rue Catinat. M-am întrebat: „Durerea mi-e oare mai mică decît atunci cînd am plecat?" şi am încercat să mă conving că e aşa. Cînd am ajuns pe palier, am văzut că uşa e deschisă şi o speranţă necugetată a făcut să mi se taie răsuflarea. M-am îndreptat cu paşi foarte înceţi spre uşă. Pînă ajungeam acolo mai puteam spera. Am auzit apoi scîrţîitul unui scaun şi, cînd am ajuns la uşă, am zărit nişte pantofi, dar nu erau nişte pantofi de damă. Am intrat repede înăuntru şi l-am văzut pe Pyle, care se ridică greoi din scaunul pe care obişnuia să şadă Phuong.
— Salutare, Thomas, zise el.
— Salutare, Pyle. Cum ai intrat?
— L-am întîlnit pe Dominguez. îţi aducea corespondenţa. L-am rugat să mă lase să rămîn aici.
— A uitat cumva Phuong ceva ?
— O, nu, dar mi-a spus Joe că ai fost la legaţie. Mă gîndeam că aici ne va fi mai la îndemînă să stăm de vorbă.
— Despre ce ?

218
Făcu un gest rătăcit, ca un elev pus să vorbească la şcoală cu oamenii mari şi care nu-şi găseşte cuvintele.
— Ai fost plecat? -Da. Şi tu?
— Şi eu am călătorit prin ţară.
— Tot de materiale plastice te ţii. Rînji cu un aer nefericit şi-mi spuse:
— Scrisorile tale sînt acolo.
Mi-am dat seama dintr-o privire că nu era nimic care să mă fi interesat acuma: o scrisoare de la biroul nostru din Londra şi alte cîteva care păreau a fi note de plată, apoi o scrisoare de la bancă.
L-am întrebat:
— Ce face Phuong ?
Faţa i se lumină dintr-o dată, ca la o jucărie electrică, una care răspunde la un anumit sunet.
— O, foarte bine! zise şi imediat îşi încleşta buzele, ca şi cum ar fi mers prea departe.
— Şezi, Pyle. Iartă-mă o clipă, vreau să văd ce e cu scrisoarea aceasta. E de la redacţie.
Cît de nepotrivit poate interveni un lucru neaşteptat! Redactorul-şef îmi scria că primise ultima mea scrisoare şi că, ţinînd seama de situaţia tulbure care s-a creat în Indochina prin moartea generalului de Lattre şi prin retragerea din Hoa Binh, era de acord cu sugestia pe care i-o făcusem. Numise provizoriu alt şef al rubricii externe şi era de acord să mai rămîn un an în Indochina. „O să-ţi păstrăm locul", mă asigura el, cu totală lipsă de înţelegere. Credea că-mi păsa de slujbă şi de ziar. Şedeam în faţa lui Pyle şi reciteam scrisoarea, care venise prea tîrziu. Pentru o clipă încercasem acea senzaţie de bucurie care te pătrunde cînd te trezeşti şi uiţi pentru o clipă de tot ce-a fost înainte.
219
— Veşti proaste?
— Nu.
îmi spuneam că acum nu mai are, oricum, nici o importanţă: o amînare de un an nu se poate măsura cu o căsătorie.
— Te-ai căsătorit? l-am întrebat eu.
— Nu.
Roşise - roşea foarte repede.

— De fapt, cred că am să capăt un concediu special, a adăugat imediat. Şi atunci o să ne putem căsători la mine acasă, aşa cum se cuvine.
— Cînd se face acasă e mai potrivit?
— La drept vorbind, mă gîndeam ca să... e greu să-ţi explic asta tocmai ţie, Thomas, tu care eşti atît de îngrozitor de cinic... să le arăt alor mei că-i respect. Tatăl şi mama ar fi de faţă şi ea ar intra în felul ăsta în familie. E important, ţinînd seama de trecut.
— De trecut ?
— Ştii ce vreau să spun. N-aş vrea să fie însemnată cu un stigmat acolo, acasă.
— Ai s-o laşi acasă?
— Cred că da. Mama mea e o femeie adorabilă. O s-o ia cu ea, o s-o prezinte, ştii cum vine asta, o să se obişnuiască. O s-o ajute să-şi pregătească un cămin.
Nu ştiam dacă să mă necăjesc sau nu pentru ce avea să i se întîmple lui Phuong. Dorise atît de mult să vadă zgîrie-norii şi Statuia Libertăţii, dar îşi dădea seama atît de puţin ce însemna asta: domnul şi doamna profesor Pyle, cluburile feminine. Or s-o înveţe şi canastă ? Mă gîndeam la ea aşa cum o văzusem în acea primă seară la Grande Monde, în rochia ei albă, mişcîndu-se atît de delicat, cu graţia celor optsprezece ani ai săi, şi apoi m-am gîndit cum o văzusem acum o lună, tîrguindu-se la măcelar, pe Boulevard de

la Somme. Aveau să-i placă băcăniile mici, curate şi strălucitoare din Noua Anglie, în care pînă şi ţelina se vinde împachetată în celofan ? Poate că da. Nu puteam şti. Şi, ciudat, iată, m-am pomenit spunîndu-i lui Pyle ce mi-ar fi spus el acum o lună:
— Fii atent cu ea, Pyle. Nu o lua prea repede. Şi ea poate să fie jignită, ca şi mine, ca şi tine.
— Desigur, Thomas, desigur.
— Pare atît de delicată şi de fragilă... Seamănă atît de puţin cu femeile noastre, dar să nu te gîndeşti la ea... chiar ca la o podoabă.
— E ciudat, Thomas, cît de deosebite pot să fie lucrurile pînă la urmă. Mă temeam de această convorbire. Credeam că ai să fii grosolan.
— Am avut timp să mă gîndesc cît am fost în nord. Era acolo o

femeie... poate că am văzut ce-ai văzut şi tu la bordelul acela. E bine că Phuong e cu tine. într-o zi, aş fi plecat şi aş fi lăsat-o cu vreunul ca Granger. O damă.
— Aşadar rămînem prieteni, nu-i aşa, Thomas ?
— Desigur. Numai că n-aş vrea să o mai văd pe Phuong. Şi aşa a rămas prea mult din ea în jurul meu. Trebuie să-mi găsesc altă casă... cînd o să am timp.
îşi trase picioarele încolăcite în jurul scaunului şi se ridică.
— Sînt atît de bucuros, Thomas. Nici nu-ţi pot spune cît sînt de bucuros. Ţi-am mai spus-o şi altă dată, ştiu, dar aş fi dorit cu adevărat să nu fi fost tu.
— Eu sînt însă bucuros că eşti tu, Pyle.
Convorbirea nu se desfăşurase aşa cum prevăzusem : dincolo de intenţiile mele, undeva, la un nivel mai profund, trebuie să se fi format adevăratul plan de acţiune. în tot timpul în care inocenţa lui mă înfuriase, un judecător dinlăuntrul

conştiinţei mele cîntărise lucrurile în favoarea lui, comparase închipuirile lui, ideile lui necoapte -formate după operele lui York Harding - cu cinismul meu. Da, eu aveam dreptate în ceea ce priveşte faptele, dar oare el nu avea dreptate să fie tînăr şi să greşească şi nu era oare un om mai potrivit decît mine pentru o fată care să-şi petreacă viaţa cu el?
Ne-am strîns mîna cu răceală, dar nu ştiu ce teamă pe jumătate conştientă m-a făcut să-l urmez şi să strig după el din capul scării. Probabil că la acele tribunale inferioare la care se iau adevăratele noastre hotărîri se află şi un profet, nu numai un judecător.
— Pyle, să nu ai prea mare încredere în York
Harding.
— York?
De pe primul palier, Pyle mă privea uimit.
— Noi sîntem vechi colonialişti, Pyle, dar am învăţat să cunoaştem puţin realitatea. Am învăţat să nu ne jucăm cu focul. Forţa asta A Treia... e o ficţiune scoasă dintr-o carte, asta e. Generalul The e un bandit care dispune de cîteva mii de soldaţi, dar nu reprezintă o democraţie naţională.
Parcă mă privea printr-o vizetă dindărătul unei uşi, ca să vadă cine e afară, şi acuma, lăsînd capacul să cadă, îl lăsase pe nepoftit închis afară. Nu-i vedeam ochii.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, Thomas.
— Povestea aia cu bombele montate pe biciclete. A fost o glumă bună, chiar dacă un om a rămas fără un picior. Dar, Pyle, nu poţi să ai încredere în oameni ca The. Ei nu vor salva Orientul de comunism. Noi îi ştim ce fel de oameni sînt.
— Noi?
— Vechii colonişti.
— Credeam că nu eşti de nici o parte.
222
— Nu sînt, Pyle, dar dacă totuşi cineva de la voi trebuie să facă o asemenea treabă, lasă-l pe Joe s-o facă. Pleacă acasă cu Phuong. Uită de A Treia Forţă.
— Poţi să fii sigur că am să ţin seama de sfatul pe care mi l-ai dat, Thomas, spuse el, de formă. O să ne mai vedem.
— Cred că da.
2

Săptămînile treceau, dar nu-mi găsisem încă o nouă locuinţă. Şi nu din pricină că nu aveam vreme să caut. Criza anuală a războiului trecuse iar. In nord vremea umedă şi fierbinte revenise. Francezii fuseseră scoşi din Hoa Binh, campania culesului de orez se terminase în Tonkin, la fel şi campania opiului în Laos. Dominguez putea să se ocupe şi singur de tot ce se petrecea în sud. în cele din urmă, m-am dus într-o zi să văd un apartament situat într-o aşa-zisă clădire modernă (în stilul Expoziţiei de la Paris din anul 1934 ?), aflată tocmai la celălalt capăt al străzii Catinat, dincolo de Hotel Continental. Era locuinţa din Saigon a unui plantator de cauciuc, care acum se întorcea acasă. Voia să o vîndă, cu mobilă şi cu tot ce se afla în ea. Pe pereţi erau atîrnate numeroase gravuri provenite de la diverse saloane organizate la Paris între anii 1880 şi 1900. In mai toate se putea vedea cîte o femeie cu sîni enormi şi o coafură extraordinară, precum şi nişte draperii care lăsau descoperite nişte fese mari, frumos despicate, dar ascundeau tocmai cîmpul de luptă. în baie, plantatorul fusese mai îndrăzneţ şi atîrnase pe pereţi reproduceri din Felicien Rops.
V
223
— Vă plac artele ? l-am întrebat şi el îmi zîmbi, sclifosindu-se, ca şi cum am fi fost doi conspiratori.
Era gras, avea o mustaţă mică, neagră, şi părul rar.

— Tablourile mele cele mai de preţ sînt la Paris.
în salon era o scrumieră de dimensiuni nemaipomenit de mari, înfăţişînd trupul unei femei goale cu un vas pe cap. împrăştiate peste tot, se remarcau diverse bibelouri înfăţişînd fete goale care strîngeau în braţe tigri, dar şi unul foarte ciudat, reprezentînd o fată despuiată pînă la brîu, mergînd cu bicicleta. în dormitor, în faţa patului enorm, se afla o pictură în ulei: două fete care dormeau îmbrăţişate. L-am întrebat care e preţul apartamentului fără colecţia de obiecte de artă, dar nu se arăta deloc dispus să le vîndă separat.
— Nu sînteţi colecţionar de artă ? m-a întrebat el.
— Cum să vă spun? Nu prea...
— Am şi cărţi, pe care le las, deşi voiam să le iau cu mine în Franţa.
Descuie o bibliotecă cu uşi de sticlă şi-mi arătă cărţile: ediţii scumpe, ilustrate, din *Aphrodite* şi *Nana,* apoi *La Garqonne* şi mai multe volume de Paul de Kock. Eram ispitit să-l întreb dacă se vinde şi el însuşi o dată cu colecţiile fiindcă şi el era datat; făcea parte dintr-o anumită epocă. Mi-a şi zis:
— Cînd eşti singur la tropice, colecţiile astea îţi ţin tovărăşie.
M-am gîndit la Phuong, tocmai pentru că nu o mai simţeam în preajmă. Aşa-i întotdeauna cînd eşti în pustiu - tăcerea îţi ţiuie-n urechi.
— Nu ştiu dacă ziarul îmi va da voie să cumpăr o colecţie de artă.
— N-o să fie trecută pe chitanţă, fiţi fără grijă.

M-am bucurat că Pyle nu-l cunoscuse pe plantator: omul acesta i-ar fi putut furniza trăsăturile imaginarului personaj denumit de Pyle „vechiul colonialist", de ajuns de dezgustător şi aşa. Cînd am ieşit, era aproape unsprezece şi jumătate. Am coborît pînă la Pavilion ca să beau un pahar de bere la gheaţă. Pavilion era un local frecventat de europence şi americance şi eram sigur că acolo n-o s-o întîlnesc pe Phuong. Da, ştiam foarte precis unde poate fi la ora aceea... Nu era fiinţa care să-şi schimbe obiceiurile şi de aceea, venind de la plantator, traversasem strada pentru a evita lăptăria în care la acea oră îşi lua ciocolata cu malţ. Două tinere americance şedeau la masa învecinată, curate şi elegante cu toată arşiţa de-afară, şi mîncau delicat, cu linguriţa, îngheţată. Pe umărul stîng al fiecăreia

atîrna o poşetă de acelaşi model, cu insigne de alamă reprezentînd un vultur. Şi picioarele lor erau asemănătoare, lungi şi subţiri, ca şi nasurile de altfel, uşor cîrne. îşi mîncau îngheţata cu un aer concentrat, de parc-ar fi făcut o experienţă în laboratorul colegiului. M-am întrebat dacă nu sînt cumva colege cu Pyle: erau drăguţe şi voiam să le trimit şi pe ele acasă. Şi-au terminat îngheţata şi una dintre ele s-a uitat la ceas.
— Ar trebui să plecăm, spuse ea, ca să ajungem la timp.
M-am întrebat aşa, într-o doară, cam ce întîlnire or fi avînd.
— Warren spunea să nu întîrziem după ora unsprezece şi douăzeci şi cinci.
— Oricum am întîrziat.
— Ar fi incitant să mai stăm. Habar n-am ce o să se întîmple. Tu ştii?
— Prea precis nu, dar Warren spunea că e mai bine să nu rămînem.
225
— Crezi că e vorba de vreo demonstraţie ?
— Am văzut atîtea demonstraţii, spuse una din ele cu glasul plictisit al unui turist care s-a săturat să tot viziteze mereu alte biserici.
înainte de a pleca, ea privi de jur împrejur şi oglinzile îi reflectară din toate unghiurile profilul puţin pistruiat. Rămăseserăm doar eu şi o franţuzoaică dolofană, cam trecută, care se farda inutil, dar cu o deosebită grijă. Cele două fete aproape că nici n-aveau nevoie să se fardeze - ar fi fost de ajuns să-şi dea cu ruj pe buze şi să se pieptene. O clipă, privirea fetei se opri asupra mea. Nu semăna deloc cu privirea unei femei, ci mai degrabă cu cea a unui bărbat: foarte precisă, avînd în vedere parcă o anumită desfăşurare a lucrurilor. Apoi se întoarse repede către prietena sa: — Să mergem...
Le-am privit cum merg una lîngă cealaltă pe strada înecată în soare. Era imposibil să ţi le închipui pradă unor pasiuni nelalocul lor. Nu le puteam vedea zvîrcolindu-se în aşternuturi mototolite sau acoperite de sudoarea împerecherii. îşi luau oare deodorantele cu ele în pat? O clipă m-am surprins că le invidiez pentru lumea lor sterilizată, atît de deosebită de cea în care trăiam... şi care dintr-o dată, în chip inexplicabil, se fărîmă în ţăndări. Două dintre oglinzile de pe pereţi se repeziră spre mine,

dar la mijlocul drumului căzură la pămînt. Franţuzoaica dolofană stătea în genunchi în mijlocul unei grămezi de mese şi scaune sfărîmate. Pudriera ei zăcea deschisă şi intactă pe genunchii mei şi, ceea ce era de ajuns de ciudat, eu însumi eram exact în acelaşi loc în care fusesem şi înainte, deşi masa mea se făcuse praf şi ajunsese în mormanul de sfărîmături îngrămădit în jurul franţuzoaicei. Se auzea un
226
fîşîit ciudat, de parcă aş fi fost într-o grădină, semănînd cu susurul egal al unui izvor. Privind spre bar, am văzut rînduri-rînduri de sticle sparte din care curgeau izvoraşe multicolore - *porto* roşu, *cointreau* portocaliu, *chartreuse* verde, *pastis* galben întunecat - de-a lungul pardoselii. Franţuzoaica se ridicase şi-şi căuta calmă pudriera. I-am dat-o şi-mi mulţumi foarte politicos, aşa cum stătea pe podea. Eu mi-am dat seama că nu o auzisem prea bine. Explozia fusese atît de apropiată, încît timpanele mele, din cauza presiunii, nu-şi reveniseră încă la normal.
Mă gîndeam aproape cu bucurie: „O altă glumă cu mase plastice. Oare ce crede domnul Heng că o să scriu acum?" Cînd am ajuns însă în Place Garnier, mi-am dat seama după norii groşi de fum că nu fusese deloc o glumă. Fumul venea de la automobilele care ardeau în locul rezervat pentru parcare din faţa Teatrului Naţional. Pe toată suprafaţa pieţei se zăreau risipite piese de motoare, volane sau roţi, iar pe trotuarul dinspre grădinile ornamentale se zbătea un om ale cărui picioare fuseseră smulse de explozie. Lumea se îmbulzea dinspre rue Catinat şi dinspre Boulevard Bonnard. Şi dintr-o dată îmi răsunară în urechile pînă atunci înfundate sirenele automobilelor poliţiei, clopotul ambulanţelor şi cel al maşinilor de stins incendiile. Pentru o clipă uitasem că Phuong trebuia să fi fost în lăptăria de peste drum de piaţă. Fumul acoperea totul. Nu se putea vedea nimic prin el.
Am intrat în piaţă şi am oprit un poliţist. Formaseră un cordon ca să împiedice mulţimea să se adune înjur şi începuseră să apară brancardele.
L-am implorat pe poliţistul din faţa mea:
— Lasă-mă să traversez. Un prieten...
227
— Stai acolo! mi-a zis poliţistul. Fiecare dintre noi are prieteni pe-aici.

Se dădu la o parte ca să-i facă loc să treacă unui preot. Am încercat să-l urmez, dar poliţistul m-a împins înapoi.
I-am zis atunci:
— Fac parte din presă.
Dar în zadar m-am căutat prin buzunare să-mi găsesc permisul. Nu era. Plecasem oare în ziua aceea fără să-l iau?
— Spune-mi măcar ce s-a întîmplat cu lăptăria de peste drum, am insistat eu.
Fumul se risipea şi am încercat să văd ceva, dar mulţimea care se adunase îmi împiedica vederea. Poliţistul mi-a spus ceva, dar nu l-am
auzit:
— Ce-ai spus ? Mi-a repetat:
— Nu ştiu. Stai locului! Nu vezi că împiedici trecerea brancardierilor?
Pierdusem oare portofelul la Pavilion? M-am întors cu intenţia de a mă duce acolo, cînd m-am ciocnit de Pyle.
— Thomas ! exclamă el.
— Pyle, pentru numele lui Dumnezeu, unde ţi-e permisul de trecere de la legaţie ? Trebuie să traversăm! Phuong e la lăptărie.
— Nu, nu-i acolo.
— Ascultă-mă, Pyle, e acolo! întotdeauna se duce acolo pe la unsprezece şi treizeci. Trebuie s-o găsim.
— Nu-i acolo, Thomas.
— De unde ştii? Unde ţi-e permisul?
— Am avertizat-o să nu se ducă.
M-am întors spre poliţist cu gîndul să-l dau deoparte şi să traversez piaţa în fugă. Ar fi putut trage, dar ce importanţă avea? Dar chiar atunci

cuvintele „Am avertizat-o" răsunară limpede în mintea mea. L-am apucat pe Pyle de braţ.
— Ai avertizat-o? l-am întrebat atunci. Ce înţelegi tu prin cuvintele acestea, „am avertizat-o" ?
— I-am spus că în dimineaţa asta să nu se ducă pe-acolo.
Piesele izolate începeau să se unească în mintea mea.
— Şi Warren ? Şi el le-a avertizat pe fetele acelea ?
— Nu înţeleg.
-7 Printre americani nu trebuia să fie victime, nu-i aşa?

Un automobil-ambulanţă se îndrepta dinspre rue Catinat spre piaţă, iar poliţistul care mă oprise se dădu la o parte ca să-i lase trecerea liberă. Poliţistul de lîngă el era prins într-o discuţie. L-am împins pe Pyle înaintea mea şi am intrat în piaţă, fără să mai putem fi opriţi.
Ne-am trezit deodată în mijlocul unei mulţimi care jelea. Poliţia putea opri pe alţii să intre în piaţă, dar în faţa supravieţuitorilor şi a primilor veniţi fusese neputincioasă. Doctorii erau prea ocupaţi ca să se mai uite şi la morţi, aşa că aceştia fuseseră lăsaţi în seama stăpînilor lor, deoarece poţi fi stăpînul unui mort, tot aşa cum poţi fi stăpînul unui scaun. O femeie şedea de-a dreptul pe pămînt, ţinînd în poale ce-i mai rămăsese din copilul ei, şi-l acoperise cuviincios cu pălăria ei ţărănească de paie. Şedea liniştită şi tăcută şi, într-adevăr, ceea ce mă izbea cel mai mult în piaţă era tăcerea. Mă simţeam ca într-o biserică pe care o vizitasem în timpul slujbei religioase. Singurele sunete care se auzeau veneau de la cei care oficiau serviciul divin. Ici şi colo, cîţiva europeni plîngeau şi se jeleau şi apoi tăceau din nou, ca şi cum s-ar fi ruşinat de simplitatea,

răbdarea şi cuminţenia Orientului. Torsul fără picioare dinspre marginea grădinilor se mai zbătea încă, asemeni unui pui căruia i-a fost tăiat capul. După bluza omului, se părea că e un conducător de trishaw. Pyle spuse:
— E îngrozitor. Apoi privi spre băltoaca în care intrase cu pantofii şi mă întrebă cu un glas slab:
— Ce-i asta ?
— Sînge, i-am răspuns. N-ai mai văzut niciodată aşa ceva?
îmi spuse:
— Trebuie să-mi lustruiesc pantofii înainte de a mă duce la ministru.
Cred că nici nu-şi dădea seama ce spune. Pentru prima dată i se întîmpla şi lui să vadă ce-i un război adevărat. Ajunsese la Phat Diem aşa, într-o exaltare băieţească şi, oricum, în ochii lui soldaţii nu aveau nici cea mai mică importanţă.
— Vezi ce poate face Diolactonul în alte mîini? Apăsîndu-l cu mîna pe umeri, l-am obligat să privească de jur împrejur.
— La ora asta piaţa era plină de femei şi copii, e ora cumpărăturilor. De ce, dintre toate orele, aţi ales-o tocmai pe asta?

Vorbi cu glasul slab :
— Pe aici trebuia să treacă parada.
— Şi sperai să dobori cîţiva colonei. Parada a fost amînată încă de ieri, Pyle.
— Nu ştiam.
— Nu ştiai. L-am împins într-o băltoacă de sînge, lăsată de o brancardă în urma ei, şi i-am spus:
— Ar trebui să fii mai bine informat.
— Am lipsit din oraş, îmi zise el, şi se uită din nou la pantofi. *Ei* ar fi trebuit să amîne totul.

— Şi să se lipsească de această distracţie ? Crezi oare că generalul The ar fi renunţat la această demonstraţie ? Păi, asta-i mai bună decît orice paradă. Femei şi copii ucişi - asta înseamnă ştiri într-un război, nu soldaţii. Asta o să ajungă la cunoştinţa ziarelor din întreaga lume. L-ai făcut celebru pe generalul The aşa cum se cuvenea, Pyle. Ai reuşit acuma s-o scoţi la capăt şi cu A Treia Forţă, şi cu Democraţia Naţională. Du-te acasă şi povesteşte-i lui Phuong ce faptă eroică ai săvîrşit... Nu mai trebuie să te necăjeşti de soarta cîtorva duzini dintre compatrioţii ei.
Un preot mic şi gras trecu în fugă, purtînd ceva pe o tavă acoperită cu un şerveţel. Pyle tăcuse, iar eu nu mai aveam ce să-i mai spus. Ce-i drept, îi spusesem destule. Faţa îi era albă şi trasă şi părea că e gata să leşine. Mă gîndeam : „La ce bun? Va rămîne întotdeauna un inocent, nu-i poţi certa pe inocenţi, ei sînt întotdeauna fără prihană. Inocenţa se aseamănă cu nebunia".
Şi l-am auzit:
— The n-ar fi făcut asta. Sînt sigur că n-ar fi făcut-o. Cineva 1-a indus în eroare. Comuniştii...
Era cu neputinţă de ajuns la mintea lui, blindată cum era în bune intenţii şi ignoranţă. L-am lăsat acolo, în piaţă, şi m-am îndreptat prin rue Catinat spre catedrala aceea oribilă şi roză care stătea proţăpită în drum. Lumea începuse să se adune. îi consola, probabil, faptul că se puteau ruga morţilor pentru cei morţi.
Spre deosebire de ei însă, eu aveam pentru ce mulţumi Domnului. Nu era oare Phuong în viaţă ? Nu fusese Phuong „avertizată"? îmi aminteam însă mereu de ciotul acela fără

picioare din piaţă, de copilul din poala ţărancei. Ei nu fuseseră avertizaţi. Ei nu erau îndeajuns de importanţi. Şi dacă parada ar fi avut loc, ei nu ar fi fost
231
acolo, din curiozitate, să vadă soldaţii, să-i audă pe cei care aveau să vorbească, să arunce flori? O bombă de două sute de livre nu face discriminări. Cit de mulţi colonei morţi pot justifica moartea unui copil sau a unui conducător de trishaw cînd vrei să constitui un Front Democratic Naţional ? Am oprit un trishaw cu motor şi i-am spus conducătorului să mă ducă spre Quai Mytho.

232
T
PARTEA A PATRA

Capitolul 1
îi dădusem nişte bani lui Phuong ca să se ducă la cinema împreună cu sora sa. Eram astfel sigur că n-o să mă deranjeze. M-am dus să iau masa în oraş cu Dominguez şi la ora zece fix, cînd veni Vigot, eram acasă şi-l aşteptam. Se scuză că nu poate să bea - era foarte obosit şi, dacă s-ar apuca de băut, ar trebui să se ducă să se culce. Avusese o zi foarte grea.
— Crimă şi moarte subită ?
— Nu. Furturi mărunte. Şi cîteva sinucideri. Oamenilor le place să parieze şi, cînd au pierdut totul, se sinucid. Nu m-aş fi făcut poliţist dacă aş fi ştiut cît de multă vreme trebuie să-mi pierd la morgă. Nu-mi place mirosul de amoniac. Dar, la urma urmei, ce-ar fi să beau o bere?
— îmi pare rău, dar n-am frigider.
— Ei, nu-i ca la morgă. Atunci dă-mi un pic de whisky englezesc.
Mi-am amintit de noaptea în care coborîsem cu el la morgă şi scosese din frigider trupul lui Pyle, ca pe o tavă cu cuburi de gheaţă.
— Aşadar nu mai pleci acasă ? mă întrebă el.
— Ai verificat deja?
— Da.
I-am întins paharul cu whisky, ca să-şi poată da seama cît de calm sînt.

— Vigot, aş vrea să-mi spui de ce crezi că am fost amestecat în moartea lui Pyle ? Crezi că am vreun motiv? Că o voiam înapoi pe Phuong?
235
Sau îţi închipui cumva că m-am răzbunat din cauză că o pierdusem?
— Nu. Nu sînt atît de prost. Nu iei cartea duşmanului tău ca amintire. Iat-o pe raftul dumi-tale. *Rolul Apusului.* Cine-i York Harding ăsta?
— E omul pe care-l cauţi, Vigot. El 1-a ucis pe Pyle... de la distanţă.
— Nu înţeleg.
— E un fel de gazetar de tip superior - li se spune corespondenţi diplomatici. Descoperă o idee şi după aceea falsifică orice situaţie ca să se potrivească cu această idee. Pyle a venit aici cu capul plin de ideile lui York Harding. Acesta a fost o dată pe aici, a stat doar o săptămînă, în drumul lui de la Bangkok spre Tokyo. Pyle a făcut greşeala de a-i pune ideea în practică. Harding a scris despre A Treia Forţă. Pyle a creat o asemenea forţă - un nenorocit de tîlhar cu o armată de două mii de oameni şi cu o pereche de tigri îmblînziţi. S-a amestecat.
— Dumneata nu te amesteci niciodată, nu-i
aşa?
— Am încercat să nu mă amestec.
— Dar ai dat greş, nu-i aşa, Fowler?
Din nu ştiu ce motive, în minte mi-a răsărit imaginea căpitanului Trouin şi a acelei nopţi din taverna de opiu din Haiphong. Parcă toate s-ar fi petrecut cu ani în urmă. Ce-mi spunea el atunci ? Ceva despre faptul că, mai devreme sau mai tîrziu, sub impusul unei emoţii, cu toţii ne amestecăm.
I-am spus:
— Ai fi fost bun de preot, Vigot. Nu ştiu ce calităţi ai că faci oamenii să ţi se spovedească foarte uşor... dacă au ceva de mărturisit.
— N-am cerut nimănui să mi se spovedească.
— Dar ai ascultat spovedaniile altora.
— Din cînd în cînd.
236
— Probabil din pricină că, asemeni preotului, treaba dumitale este să nu fii uimit, ci să-ţi manifeşti simpatia faţă de cel ce se

spovedeşte. „Monsieur Flic"[1], ţi se adresează acesta, „stai să-ţi explic exact de ce am ciocănit-o pe bătrîna doamnă pe scăfîrlie". „Bine, Gustave, hai, spune-mi pe îndelete cum s-a întîmplat."
— Ai o imaginaţie cam ciudată. Nu cumva bei, Fowler?
— Criminalul ar face desigur o mare prostie dacă ar bea cu poliţistul.
— N-am spus niciodată că eşti un criminal.
— Dar să presupunem că băutura m-a făcut şi pe mine să fiu gata de mărturisiri. în profesia dumitale nu există secretul spovedaniei.
— Secretul e rareori important pentru un om care se spovedeşte, chiar dacă o face în faţa unui preot. Dar motivele lui sînt cu totul altele.
— Ca să se elibereze?
— Nu întotdeauna. Uneori vrea să vadă mai limpede cum e în realitate. Alteori e obosit de atîtea dezamăgiri. Nu eşti un criminal, Fowler, dar aş vrea să ştiu de ce m-ai minţit. Te-ai văzut cu Pyle în noaptea în care a murit.
— De unde ai scos-o şi pe asta?
— Pentru moment, nu cred că l-ai ucis. Nu cred că ai folosit pentru aşa ceva o baionetă ruginită.
— Ruginită ?
— Aşa rezultă din autopsia cadavrului. Ţi-am spus însă că nu asta i-a cauzat moartea. Mîlul de la Dakow.
îmi întinse paharul ca să-i torn whisky.
— Să vedem. La şase şi zece ai fost la Continental să bei ceva.
— Da.
1. Poreclă dată în Franţa agenţilor de poliţie.

— Şi la şase patruzeci vorbeai cu un alt gazetar în poartă la Majestic?
— Da, cu Wilkins. Ţi-am mai spus o dată toate astea, Vigot. în noaptea aceea.
— Da. De atunci am verificat spusele dumi-tale. E extraordinar cum ţii minte dumneata asemenea lucruri mărunte.
— Sînt reporter, Vigot.
— Probabil că datele pe care mi le-ai dat nu sînt dintre cele mai exacte, dar nimeni nu ţi-ar putea reproşa nimic — şi cine ar avea dreptul s-o facă? - că ai fost un sfert de ceas aici şi zece

minute dincolo. N-aveai nici un motiv să crezi că ar avea vreo importanţă. Şi, într-adevăr, cît de suspect ar fi fost dacă datele acestea ar fi fost foarte exacte.
— Nu au fost aşa?
— Nu chiar. Cu Wilkins ai vorbit la şapte şi
cinci ?
— După zece minute.
— Desigur. Aşa cum am spus. Şi era exact şase cînd ai ajuns la Continental.
— Ceasul meu merge întotdeauna puţin înainte. Cît e acuma?
— Opt şi zece.
— La mine e opt şi optsprezece. Uite! Nu se obosi să se uite la ceas.
— Aşadar ai vorbit cu Wilkins timp de douăzeci şi cinci de minute, după ceasul dumitale. Asta chiar e o greşeală, nu-i aşa?
— Poate că am recalculat în gînd timpul pe care mi l-am petrecut cu el. Poate că mi-am reglat ceasul în ziua aceea. Mi se întîmplă
uneori.
— Ce mă interesează - îmi spuse Vigot - (vrei să-mi mai pui niţel sifon, e puţin cam prea tare) e să nu te superi chiar de tot pe mine. Nu prea-i frumos să te supun chiar unui interogatoriu.

— Mi se pare interesant. Parc-ar fi o poveste cu detectivi. Şi, la urma urmei, ştii bine că nu l-am ucis pe Pyle, ai şi spus-o.
Vigot preciza:
— Ştiu că nu ai fost de faţă la uciderea lui.
— Nu înţeleg ce speri să dovedeşti arătînd că am fost zece minute aici şi cinci minute dincolo.
— Rămîne un oarecare gol, un mic gol în folosirea timpului.
— Folosit în ce scop ?
— Ca Pyle să vină să te vadă.
— Şi de ce ţii atît de mult să dovedeşti asta ?
— Din cauza cîinelui, mi-a răspuns Vigot.
— Şi noroiul de pe ghearele lui ?
— Nu era noroi, era ciment. Vezi, în noaptea aceea, urmîndu-l pe Pyle, cîinele a călcat undeva pe ciment ud. Mi-am amintit că aici, la parter, lucrează nişte zidari - lucrează şi acuma. Am trecut pe lîngă ei cînd am intrat. în ţara asta se lucrează multe ore pe zi.

— Mă întreb la cît de multe case ori fi lucrînd zidarii acuma... şi în cîte o fi cimentul umed. Şi-a adus aminte vreunul din ei de cîine?
— Desigur că i-am întrebat. Dar, chiar dacă şi-ar fi amintit, tot nu mi-ar fi spus. Eu reprezint poliţia.
Tăcu şi, sprijinindu-se pe spătarul scaunului, se uită la paharul pe care-l ţinea în mînă. Am avut impresia că-i venise în minte o asociaţie oarecare de idei şi că era acum undeva departe. O muscă mergea pe podul palmei sale, dar n-o alungă - aşa cum ar fi procedat şi Dominguez. îmi făcea impresia unei forţe imobile şi profunde. Ştiu eu - poate că se ruga.
Eu m-am ridicat şi, dînd la o parte draperia, am intrat în dormitor. Nu voiam nimic de acolo. Voiam doar să mă îndepărtez o clipă de tăcerea care şedea pe scaun. Cărţile ilustrate ale lui
239
Phuong erau din nou la locul lor, pe raft. Printre borcanele şi preparatele cosmetice îmi pusese o telegramă - vreun mesaj de la birou, de la Londra. N-aveam chef să o deschid. Totul era la fel cum fusese înainte de venirea lui Pyle. Camerele nu se schimbă, podoabele stau acolo unde le aranjezi; numai inimile decad...
M-am întors în odaia de primire. Vigot îşi ducea paharul la gură. I-am spus:
— N-am nimic de zis, chiar nimic.
— Atunci voi pleca. Cred că n-o să te mai
deranjez.
Ajuns în prag, se întoarse, ca şi cum n-ar fi vrut să renunţe la orice speranţă - speranţa lui
sau a mea...
— Ciudat mi se pare faptul că te-ai dus să vezi un asemenea film în noaptea aceea. N-aş fi crezut că-ţi plac dramele de epocă. Ce era? *Robin*
Hoodl
— Cred că *Scaramouche.* Trebuia să fac ceva ca să-mi treacă timpul. Voiam să mă distrez.
— Să te distrezi ?
— Avem cu toţii necazurile noastre, Vigot, i-am
explicat eu precaut.
După ce plecă, a trebuit să mai aştept încă un ceas pînă să vină

Phuong, ca să am pe cineva în preajmă. Era ciudat cît de mult mă tulburase vizita lui Vigot. Mi se părea că un poet îmi adusese opera să i-o apreciez, iar eu o distrusesem din cauza nepăsării mele. Eram un om lipsit de vreo vocaţie anume - gazetăria nu se poate considera în chip serios ca o vocaţie —, dar eram în stare să apreciez vocaţia altora. Acum că Vigot plecase ca să-şi închidă dosarul necompletat, aş fi vrut să am curajul să-l chem înapoi şi să-i spun:
— Ai dreptate. L-am văzut pe Pyle în noaptea în care a murit.
240
Capitolul II 1
In drum spre Quai Mytho, am văzut cîteva ambulanţe care treceau în viteză dinspre Cholon spre Place Garnier. îţi puteai da seama cît de departe ajunsese ştirea după expresia oamenilor de pe stradă. La început, cei ce vedeau că vin din direcţia pieţei îmi aruncau priviri întrebătoare şi curioase. Dar, cînd am intrat în Cholon, lăsasem deja în urmă ştirea, viaţa se desfăşura într-un ritm normal, agitat şi neîntrerupt. Nimeni nu ştia încă nimic.
Am găsit depozitul domnului Chou şi am intrat în locuinţa sa. Nimic nu se schimbase de la ultima mea vizită. Pisica şi cîinele se mutau din loc în loc, tolănindu-se cînd pe podea, cînd pe cutiile de carton, cînd pe cufăr, ca o pereche de nebuni de pe tabla de şah, care nu se întîlnesc niciodată. Copilul se tîra pe jos, iar cei doi bătrîni jucau întruna mah-jong. Tinerii însă lipseau. Cum am intrat pe uşă, una dintre femei a început să toarne ceai într-o ceaşcă. Bătrîna zăcea în pat şi-şi privea picioarele.
— Domnul Heng? am întrebat eu.
Apoi am clătinat din cap în semn că nu vreau să beau ceai. Nu eram deloc dispus să încep a sorbi din acea băutură amară.
241
— *Il faut absolument que je voie M. Heng.*[1] Mi s-a părut că-mi va fi imposibil să-i fac să înţeleagă urgenţa cererii mele, dar refuzul meu net de a bea ceai pricinuise totuşi o oarecare nelinişte. Sau poate că, asemeni lui Pyle, aveam pete de sînge pe pantofi. Oricum va fi fost, după o scurtă ezitare, una dintre femei mă conduse afară şi apoi în jos pe scări şi după aceea de-a lungul a două străzi pline de lume, de zarvă şi de flamuri de mătase, lăsîndu-mă singur în faţa a ceea ce s-ar fi numit în ţara lui Pyle „o întreprindere de pompe funebre", plină de urne în care sînt

păstrate osemintele chinezilor morţi. — Cu domnul Heng, i-am zis unui bătrîn chinez care stătea în uşă. Cu domnul Heng, am repetat. Nimerisem într-un loc foarte potrivit pentru acea zi care începuse cu colecţia erotică a plantatorului şi continuase cu oamenii ucişi în piaţă. Cineva dintr-o cameră dinlăuntru strigă ceva şi chinezul se dădu la o parte ca să mă lase să intru, însuşi domnul Heng mă întîmpină cu cordialitate şi mă conduse într-o cameră plină cu scaune de lemn negru, sculptat, pe care le găseai în orice anticameră chinezească, nefolosite şi cu totul neprimitoare. Am bănuit că de data asta fuseseră totuşi folosite, deoarece pe masă se mai aflau cinci ceşcuţe de ceai, iar două dintre ele
erau încă pline.
— V-am întrerupt dintr-o convorbire, m-am
scuzat eu.
— O chestiune de afaceri, spuse domnul Heng evaziv, ceva fără importanţă. Sînt întotdeauna încîntat să vă văd, Mr. Fowler.
— Vin din Place Garnier. -Bănuiam că asta trebuie să fie.
1. Trebuie să-l văd neapărat pe dl Heng (fr.). 242
— Aţi auzit...
— Mi s-a telefonat. S-a considerat că e mai bine să plec pentru cîtva timp de la domnul Chou. Poliţia va fi foarte activă astăzi.
— Dar nu sînteţi amestecat cu nimic.
— Treaba poliţiei e să găsească un vinovat.
— Tot Pyle a fost.
— Ştiu.
— A fost ceva îngrozitor.
— Generalul The nu prea cunoaşte măsura.
— Şi masele plastice nu sînt deloc potrivite pentru băiatul acela din Boston. Cine-i şeful lui Pyle, domnule Heng?
— Am impresia că domnul Pyle e chiar propriul său stăpîn.
— Din ce organizaţie face parte, O.S.S.[1] ?
— Iniţialele acestea sau altele, n-are prea mare importanţă.
— Ce se poate face, Heng? Trebuie să fie oprit.
— Puteţi scrie care-i adevărul. Sau nu puteţi ?
— Generalul The nu mai e un personaj interesant pentru ziarul meu. Pe ei îi interesează poporul vostru, Heng.
— Mr. Fowler, vreţi cu adevărat ca Mr. Pyle să fie oprit?
— Dacă l-ai fi văzut, Heng... Stătea acolo şi spunea că totul e o greşală regretabilă, că urma să aibă loc o paradă. Spunea că

trebuie să-şi cureţe pantofii înainte de a se duce la ministru.
— Aţi putea, fără îndoială, să povestiţi poliţiei ceea ce ştiţi.
— Nici pe ei nu-i interesează The. Şi crezi că or să îndrăznească să se atingă de un american? Are imunitate diplomatică. E absolvent
1. Iniţialele unuia dintre serviciile de spionaj americane (Office of Strategic Services).

al Universităţii din Harvard. Ministrul ţine la Pyle. Heng, era o femeie acolo şi copilul ei... îl acoperise cu pălăria ei de paie. Asta nu poate să-mi iasă din minte. Şi în Phat Diem era un alt copil.
— Fiţi calm, Mr. Fowler, încercaţi să fiţi calm.
— Cine ştie ce o să mai facă încă, Heng ?
— Sînteţi hotărît să ne ajutaţi, Mr. Fowler?
— El greşeşte şi oamenii trebuie să moară din cauza asta. Aş fi vrut ca oamenii voştri să-l fi prins pe fluviu, cînd plecase de la Nam Dinh. Alta ar fi fost soarta multor vieţi omeneşti.
— Sînt de acord cu dumneavoastră, Mr. Fowler. Trebuia să fie împiedicat. Aş vrea să vă fac o
sugestie.
Cineva din camera cealaltă tuşi delicat, apoi
scuipă zgomotos. Heng îmi spuse:
— Ce-ar fi dacă l-aţi invita astă-seară la masă, la Vieux Moulin? între opt treizeci şi nouă
treizeci ?
— Şi la ce-ar... folosi asta?
— Am putea vorbi cu el pe drum.
— Şi dacă e ocupat?
— Poate că ar fi mai bine să-l invitaţi la dumneavoastră... la şase treizeci. Atunci va fi liber şi va veni cu siguranţă. Dacă poate lua masa cu dumneavoastră, veniţi cu o carte în mînă la fereastră, ca şi cum aţi dori să vedeţi mai bine.
— De ce la Vieux Moulin ?
— E aproape de podul spre Dakow... Cred că pe-acolo vom găsi un loc unde să putem vorbi în
linişte.
— Ce vreţi să faceţi?
— Mr. Fowler, de fapt nu doriţi să ştiţi asta. Vă promit însă că vom acţiona cît mai prevenitor cu putinţă.

Prietenii nevăzuţi ai lui Heng se mişcau dincolo de perete asemeni unor şoareci.
— Veţi face asta pentru noi, Mr. Fowler?
— Nu ştiu, nu ştiu.
— Mai devreme sau mai tîrziu trebuie să iei o poziţie, spuse Heng, iar eu mi-am amintit de căpitanul Trouin vorbind în taverna de opiu. Asta dacă vrei să rămîi om.
4?
I-am lăsat un bilet lui Pyle la legaţie, chemîndu-l la mine, şi apoi m-am dus la Continental să beau ceva. Totul fusese curăţat, iar pompierii spălaseră piaţa cu furtunul. Nu ştiam atunci cîtă importanţă urmau să capete timpul şi locul în care mă aflam.
La un moment dat, m-am gîndit chiar să rămîn la Continental toată noaptea şi să nu mă mai duc la întîlnire. După aceea m-am gîndit că poate voi reuşi, înspăimîntîndu-l şi spunîndu-i ce primejdie îl aşteaptă - în măsura în care era vorba de vreo primejdie -, să-l determin pe Pyle să nu mai întreprindă nimic. Şi aşa mi-am terminat berea şi m-am dus acasă, iar cînd am ajuns acasă am început să nădăjduiesc că Pyle nu va veni. Am încercat să citesc, dar nu aveam în rafturi nimic care să-mi ţină atenţia încordată. Aş fi fumat, dar nu era nimeni care să-mi pregătească pipa. Fără să vreau, am început să trag cu urechea dacă nu se aud cumva paşi. în cele din urmă, i-am auzit. Cineva bătea în uşă. Am deschis, dar era Dominguez.
— Ce doreşti, Dominguez ? l-am întrebat.
M-a privit cu un aer de surprindere pe faţă:

V
— Ce doresc? a zis şi s-a uitat la ceas. La vremea asta vin de obicei la dumneavoastră. Sînt ceva ştiri de transmis?
— Iartă-mă... Am uitat. N-am nimic de transmis.
— Nici ca urmare la explozia bombei din piaţă ?
N-ar trebui scris ceva?
— Te rog, Dominguez, să aranjezi dumneata ceva. Nu ştiu ce se petrece cu mine. Poate că, fiind la faţa locului, am fost oarecum şocat. Nu pot să mă gîndesc la lucrul ăsta în termenii în care aş scrie o ştire.
Am strivit un ţînţar care-mi bîzîia în urechi şi am observat că

Dominguez a tresărit instinctiv cînd a auzit plesnitura.
— Nu te necăji, Dominguez, nu l-am nimerit,
i-am zis.
Zîmbi jalnic. N-avea cum să-şi justifice sila asta de a lua viaţa oricărei fiinţe, oricît de măruntă ar fi fost ea, deşi era creştin - unul dintre aceia care învăţaseră de la Nero cum să transforme trupurile omeneşti în torţe.
— Pot să vă ajut cu ceva? mă întrebă el. Dominguez nu bea, nu mînca mîncăruri cu
carne, nu omora. L-am invidiat pentru blîndeţea
lui spirituală.
— Nu, Dominguez. Aş vrea să rămîn singur
în seara asta.
L-am privit pe fereastră cum se îndepărta, traversînd rue Catinat. Un conducător de trishaw se oprise pe trotuarul din faţa casei mele, tocmai lîngă fereastră. Dominguez vru să plece cu el, dar omul clătină din cap: nu mergea. Poate că aştepta un client care coborîse la vreo prăvălie. De obicei conducătorii de trishaw nu stăteau acolo. Cînd m-am uitat la ceas, am observat cu surprindere că nu aşteptam de mai mult de zece

minute şi, cînd Pyle a bătut la uşă, mi-am dat seama că nici nu-i auzisem paşii.
— Intră!
Dar, ca de obicei, primul fu cîinele lui cel negru.
— M-am bucurat că mi-ai lăsat biletul acela, Thomas. Azi-dimineaţă credeam că eşti peste măsură de furios pe mine.
— Poate că şi eram. Nu aveam în faţa ochilor o privelişte prea agreabilă.
— Ştii atît de multe acuma, încît n-ar fi rău să-ţi mai spun încă ceva. Azi după-amiază l-am văzut pe generalul The.
— L-ai văzut ? E în Saigon ? O fi venit să-şi dea seama ce ispravă a făcut cu bomba.
— Iţi spun asta în chip confidenţial. L-am muştruluit rău.
Vorbea de parcă ar fi fost căpitanul unei echipe sportive şcolare, care 1-a surprins pe unul dintre băieţi că nu-şi face antrenamentul. Cu toate acestea, l-am întrebat cu oarecare speranţă.
— Şi l-ai dat cumva dracului ?
— I-am spus că, în cazul în care va mai face vreo demonstraţie

necontrolată, n-o să mai avem nimic în comun cu el!
— Dar n-ai rupt-o complet cu el, Pyle ? Am dat nerăbdător deoparte cîinele care mă
adulmeca pe la glezne.
— Nu pot. (Jos, Duke!) La urma urmei, e singura speranţă pe care o avem. Dacă ar prelua puterea cu ajutorul nostru, am putea să ne bazăm pe el...
— Cît de mulţi oameni trebuie să moară pînă o să-ţi dai seama...
Dar acesta era un argument lipsit de orice şansă.
— Să-mi dau seama de ce, Thomas ?

— Că nu există recunoştinţă în materie de
politică.
— Cel puţin n-or să ne urască, aşa cum îi
urăsc pe francezi.
— Eşti sigur? Uneori nutrim faţă de duşmanii noştri un fel de dragoste, iar alteori ne urîm
prietenii.
— Vorbeşti ca un european, Thomas. Oamenii ăştia nu-s deloc complicaţi.
— Asta-i tot ce-ai învăţat în cîteva luni ? Acuma ai să spui că sînt nişte copii.
— Păi... într-un fel...
— Găseşte-mi, te rog, Pyle, un copil fără complicaţii. Cînd sîntem tineri sîntem o junglă de complicaţii. Devenim mai simpli pe măsură ce îmbătrînim.
Dar la ce bun să-i mai fi vorbit? Atît în argumentele mele, cît şi în ale lui stăruia irealitatea. Devenisem un gazetar de articole de fond înainte de a fi fost efectiv aşa ceva. M-am ridicat şi m-am dus la raftul cu cărţi.
— Ce cauţi, Thomas?
— O pagină dintr-o carte pe care-mi place s-o citesc. Nu iei masa cu mine, Pyle?
— Aş vrea, Thomas. Sînt atît de bucuros că nu mai eşti furios! Ştiu că nu eşti de acord cu mine, dar putem avea păreri diferite şi să rămî-nem prieteni, nu-i aşa?
— Nu ştiu. Nu cred.
— La urma urmei, Phuong a fost ceva mai important decît asta.
— Crezi cu adevărat, Pyle?
— Păi cum, nu e ea cel mai important lucru ? Pentru mine. Şi

pentru tine, Thomas.
— Pentru mine nu mai e.
— Ştiu că ai avut azi un şoc teribil. Dar ai să vezi, Thomas, că într-o săptămînă ai să uiţi totul. Vom avea grijă de rude.
248
— Vom?
— Da. Am telegrafiat la Washington. Vom căpăta autorizaţia de a folosi unele din fondurile noastre.
L-am întrerupt:
— Atunci ne vedem la Vieux Moulin? între nouă şi nouă treizeci?
— Unde vrei tu, Thomas.
M-am îndreptat spre fereastră. Soarele cobo-rîse dincolo de acoperişuri. Conducătorul de trishaw îşi aştepta clientul care nu mai venea. L-am privit şi el şi-a ridicat faţa spre mine.
— Aştepţi pe cineva, Thomas?
— Nu. Căutam numai ceva.
Pentru a-mi ascunde intenţiile, am citit cu glas tare, ţinînd cartea în lumina care se stingea:
„Alerg cu maşina pe străzi şi de nimic nu-mi
pasă. Oamenii privesc uimiţi şi se-ntreabă cine-oi
fi de-acasă Şi, de-oi călca vreo tîrfă, mai ştii? Oricît de grav ar fi, am de unde plăti. Ce plăcut e să ai bani, hei-ho! Ce plăcut e să ai bani."
— E un poem cam ciudat, spuse Pyle cu o nuanţă de dezaprobare în glas.
— Autorul e un poet format în veacul al nouăsprezecelea. N-au fost prea mulţi ca el.
M-am uitat din nou jos, pe stradă. Conducătorul trishaw-ului plecase.
— Nu mai ai nimic de băut ? mă întrebă Pyle.
— Nu, dar mă gîndeam că tu nu...
— Probabil că am început să mă schimb, spuse Pyle. Sub influenţa ta. Cred, Thomas, că mă influenţezi în bine.
249
Am adus sticla şi paharele. Mai întîi am uitat unul şi după aceea a trebuit să mă întorc ca să iau apă. Tot ce făceam în seara aceea mergea
greu.
Pyle îmi spuse:
— Ştii, familia mea e o familie grozavă, dar poate că e şi puţin

cam severă. Trăim într-una din acele case vechi de pe Chestnut Street, cum urci dealul, pe partea dreaptă. Maică-mea colecţionează obiecte de sticlă, iar tata - cînd nu studiază eroziunea falezelor - se ocupă cu cercetarea tuturor manuscriselor lui Darwin şi a copiilor care-i stau la îndemînă. După cum vezi, amîndoi trăiesc în trecut. Poate că din cauza asta York a avut asupră-mi o atît de mare influenţă. Mi s-a părut că-mi deschide calea către viaţa modernă, viaţa de azi. Tatăl meu e un izolaţionist.
— Cred că tatăl tău mi-ar plăcea, i-am răspuns. Şi eu sînt izolaţionist.
Pentru un ins tăcut cum era Pyle de obicei, în seara aceea avea o poftă de vorbă grozavă. Nu auzeam tot ce-mi spune, pentru că gîndurile mi-erau în altă parte. încercam să mă conving că domnul Heng avea la dispoziţie şi alte mijloace decît acela rudimentar şi evident. Dar într-un război ca acesta nu aveai timpul să şovăi. Te foloseşti de armele care-ţi stau la îndemînă: francezii de bombe cu napalm, domnul Heng de pistol sau cuţit. Mi-am spus, dar prea tîrziu, că nu eram făcut să fiu judecător - îl voi lăsa să vorbească şi după aceea îl voi avertiza. Putea să-şi petreacă noaptea la mine. N-o să îndrăznească ei să vină şi-aici.
Cred că vorbea despre bătrîna lui doică: — A însemnat pentru mine mai mult chiar decît mama mea. Şi ce plăcinte grozave făcea! L-am întrerupt:

— Din noaptea aceea... porţi la tine revolverul ?
— Nu. Avem ordin de la legaţie să...
— Dar tu ai o misiune specială.
— Nu mi-ar fi de nici un folos. Dacă ar vrea să mă cureţe, ar putea oricînd. Sînt chior de-a binelea. La colegiu mă porecliseră Liliacul, fiindcă în întuneric văd tot atît de bine ca şi un liliac. O dată, cînd ne hărţuiam în jurul...
Iar o luase razna. M-am întors la fereastră.
Lîngă trotuarul din faţă aştepta un conducător de trishaw, cred însă că era altul. Poate îşi aştepta cu adevărat clientul. M-am gîndit că Pyle ar fi fost în cea mai deplină siguranţă la legaţie. Planurile trebuie să fi fost deja făcute de cînd dădusem semnalul cuvenit, pentru diseară, dar pentru ceva mai tîrziu, şi ele trebuie să fi prevăzut ceva care avea legătură şi cu podul de la Dakow. Nu puteam înţelege de ce şi cum anume. Fără îndoială că nu era

chiar atît de nebun încît să treacă peste pod după apusul soarelui, şi apoi de partea noastră podul era întotdeauna păzit de poliţişti înarmaţi.
— Văd că numai eu vorbesc, spuse Pyle. Nu ştiu cum se face dar în seara asta este ceva...
— Vorbeşte, te rog. Sînt cam taciturn şi atîta tot. Poate că ar fi mai bine să renunţăm la masa aia.
— Nu, te rog, nu. M-am simţit departe de tine de cînd... ştii...
— De cînd mi-ai salvat viaţa, l-am completat eu, fără să-mi pot ascunde durerea acestei răni pe care singur mi-o pricinuisem.
— Nu asta voiam să spun. Totuşi, Doamne, cum am vorbit noi în noaptea aceea? Ca şi cum avea să fie ultima noastră noapte. Atunci am aflat o mulţime de lucruri despre tine, Thomas. Nu sînt deloc de acord cu poziţia ta. Poate pentru

tine ea e justă - doreşti să nu te amesteci. Oricum, ţi-ai păstrat-o şi ai rămas tot neutru chiar şi după ce ţi-ai frînt piciorul.
— Vine întotdeauna însă şi un moment cînd te schimbi. într-o clipă de emoţie.
— Tu nu ai trecut încă prin asta. Şi mă îndoiesc că vrei trece vreodată. Nici eu nu mă voi schimba niciodată... Numai moartea m-ar putea schimba, adăugă el zîmbind.
— Nici măcar dimineaţa de azi ? Nici asta nu poate schimba opiniile unui om?
— Aşa se întîmplă în război. A fost păcat, dar nu poţi lovi întotdeauna în ţinta Fixată. Oricum, au murit pentru o cauză dreaptă.
— Ai fi spus la fel dacă ar fi murit şi bătrîna ta doică, cea care-ţi făcea nişte plăcinte grozave ?
Nici nu-mi luă în considerare acest argument
ieftin.
— într-un fel, se poate spune că ei au murit pentru Democraţie, mi-a argumentat el.
— Nu ştiu cum s-ar putea traduce asta în
vietnameză.
M-am simţit dintr-o dată foarte obosit. Voiam să plece cît mai repede şi să moară. Abia atunci aş fi ştiut să-mi reiau viaţa de la început... de acolo de unde rămăsese înainte ca el să fi venit
aici.
— Nu prea mă iei în serios, Thomas, aşa mi se pare, mi-a

reproşat el cu veselia aceea băieţească pe care părea să o fi păstrat special pentru această noapte dintre toate nopţile. Ştii ce ? Phuong e la cinema. Ce-ar fi să ne petrecem toată seara împreună? Acum n-am nimic de făcut.
Parcă-l învăţa cineva cum să-şi aleagă cuvintele, în aşa fel încît să nu mai lase nici o scuză posibilă. Apoi a continuat:
252
— De ce să nu mergem la Chalet ? N-am mai fost acolo din noaptea aceea. Mîncarea e tot atît de bună ca şi la Vieux Moulin şi, de altfel, şi muzica.
— N-aş vrea să-mi mai amintesc de noaptea aceea.
— Iartă-mă, Thomas. Mă port cîteodată ca un dobitoc. Ce spui de o masă chinezească în Cholon ?
— Ca să fie mai bună, trebuie s-o comanzi dinainte. Ţi-e teamă de Vieux Moulin, Pyle? E bine împrejmuit cu sîrmă ghimpată şi poliţia patrulează întotdeauna pe pod. Şi doar nu eşti nebun ca să treci peste podul de la Dakow?
— Nu de asta. Mă gîndeam cît de plăcut ar fi fost să ne petrecem acolo toată seara.
Se mişcă şi-mi răsturnă paharul, care se făcu fărîme pe podea.
— Noroc, spuse el mecanic. Iartă-mă, Thomas. Eu am început să adun cioburile şi să le pun
într-o scrumieră.
— Ce zici, Thomas ?
Cioburile îmi aminteau de sticlele care se spărseseră în barul Pavilion.
— Am avertizat-o pe Phuong că o să ies probabil cu tine.
Cît de rău fusese ales cuvîntul „avertizat". Am ridicat ultimul ciob de pe jos.
— Am o întîlnire cu cineva la Majestic, i-am răspuns, şi n-o să te pot vedea înainte de nouă.
— Bine, atunci va trebui să mă întorc la birou. Numai că mi-e teamă să nu fiu reţinut de cine ştie ce.
Nu era nici un pericol de a i se mai acorda această singură şansă.
— Nu te necăji dacă trebuie să întîrzii, i-am spus. Dacă eşti reţinut, caută-mă mai tîrziu acasă.
253
Mă voi întoarce la ora zece dacă n-o să poţi veni la masă şi o să te aştept aici.

— O să te înştiinţez...
— Nu e nevoie. Vino la Vieux Moulin, sau
aici.
Lăsam dreptul de a hotărî în mîinile cuiva în care nu credeam. Dacă voia, putea interveni: o telegramă găsită pe birou, un mesaj din partea ministrului. Dacă nu aveai măcar puterea de a schimba viitorul nici nu existai.
— Acum pleacă, Pyle. Mai am o mulţime de
treburi.
M-am simţit cuprins de o ciudată sfîrşeală cînd l-am auzit că se îndepărtează, urmat de tîrşîitul labelor cîinelui său.

3

Cînd am plecat, am găsit un trishaw abia pe Quai d'Ormay. Am coborît la Majestic şi am rămas o vreme să privesc bombardierele americane. Soarele asfinţise şi oamenii lucrau la lumina reflectorului. Nu voiam să-mi creez un alibi, dar îi spusesem lui Pyle că mă voi duce la Majestic şi simţeam o silă inexplicabilă să spun mai multe minciuni decît era nevoie.
— Bună, Fowler.
— Bună.
— Cum îţi mai merge cu piciorul ?
— Acum e-n regulă.
— Ţi-ai scris articolul?
— L-am pus pe Dominguez să-l scrie.
— Dar mi s-a spus că ai fost la faţa locului.
— Da, am fost. Dar nu prea au mult spaţiu acuma. N-au nevoie de un articol prea mare.

— Ehei, s-au dus acele vremuri frumoase, spuse Wilkins. Trebuia să fi trăit pe vremea lui Russel şi a vechiului *Times.* Telegramele erau trimise cu balonul.
— Puteai scrie o coloană măcar despre asta. Un hotel de lux, bombardiere, lăsarea întunericului. Astăzi însă nu se mai lasă niciodată întunericul cînd fiecare cuvînt costă atîţia piaştri.
De undeva de sus se auziră hohote de rîs. Cineva sparse un pahar, cum făcuse şi Pyle. Zgomotele căzură peste noi asemeni unor ţurţuri de gheaţă.
— Lumina strălucea pe faţa femeilor frumoase şi a vitejilor bărbaţi, cită cu maliţiozitate Wilkins. Ce intenţii ai? Te duci undeva să mănînci?

— Da, am să mă duc la Vieux Moulin.
— îţi urez să te distrezi bine. O să fie şi Granger. Ar trebui să se anunţe seri speciale cu Granger. Pentru cei cărora le place un fond sonor zgomotos.
I-am spus bună seara şi am intrat la cinematograful din apropiere. Errol Flynn sau Tyrone Power (nu pot să-i deosebesc cînd sînt îmbrăcaţi ca nişte acrobaţi) se căţăra pe o funie, sărea de pe balcon şi călărea fără şa, în zori, într-o revărsare de culori. Salva o fată, îşi omora duşmanul şi viaţa lui era apărată ca prin farmec. Era ceea ce se numeşte un film pentru tineret, dar vederea lui Oedip ieşind din palatul de la Teba cu orbitele ochilor sîngerînd i-ar fi pregătit cu mult mai bine pentru viaţa de azi. Nu exista o viaţă apărată de farmece. Norocul fusese de partea lui Pyle la Phat Diem şi pe şoseaua de la Tanyin, dar norocul nu ţinuse prea mult şi peste două ore avea să vadă că nici o vrajă nu e de folos. Lîngă mine, un soldat francez şedea cu mîna în poala unei fete şi-l invidiam pentru simplitatea fericirii sau

nefericirii sale, nu ştiu cum o fi fost. Am ieşit înainte ca filmul să se termine, am luat un trishaw şi m-am dus la Vieux Moulin.
Restaurantul era înconjurat de sîrmă, ca să fie la adăpost de exploziile grenadelor, şi doi poliţişti patrulau la marginea podului. Patronul, care se îngrăşase singur de la mîncarea lui gătită ca în Bourgogne, îmi făcu loc să trec. In aerul greu şi fierbinte al serii mirosea a friptură de clapon şi a unt topit.
— Cinaţi cu împreună cu domnul Granjair[1]?
— Nu.
— O masă pentru o singură persoană ? Abia atunci m-am gîndit pentru prima oară
la viitor şi la întrebările cărora aveam, poate, să
le răspund.
— Pentru o persoană, i-am răspuns patronului, şi mi s-a părut că aş fi spus cu glas tare că Pyle
a murit.
în sala mare, grupul lui Granger ocupa o masă mare în fund. Patronul îmi făcu loc la o masă mai aproape de sîrma ghimpată. La ferestre nu mai erau geamuri, de teama cioburilor de sticlă. Ii cunoşteam pe unii dintre oamenii cu care chefuia Granger, aşa că i-am salutat înainte de a mă aşeza. Granger întoarse capul.

Nu-l mai văzusem de cîteva luni decît o dată... din noaptea în care Pyle se îndrăgostise. Cine ştie ce remarcă jignitoare pe care o făcusem atunci pătrunsese prin ceaţa lui alcoolică, fiindcă şedea cu o faţă posomorită în capul mesei, în timp ce doamna Desprez, soţia unui ofiţer însărcinat cu relaţiile publice, şi căpitanul Duparc, de la serviciul relaţiilor cu presa, îmi răspunseră dînd din cap. Mai erau la masă un bărbat masiv, hotelier, mi se
1. Pronunţare franţuzească a numelui Granger. 256
pare, în Pnom Penh, o tînără franţuzoaică pe oare n-o mai văzusem pînă atunci şi alte două sau trei figuri pe care le întîlneam numai prin baruri. Păreau a fi un grup de ajuns de liniştit.
Comandai *xmpastis,* deoarece voiam să-i dau timp lui Pyle să vină. Planurile pot da greş şi, atîta vreme cît nu începusem să mănînc, aveam impresia că mai pot spera. Şi apoi am început să mă întreb ce sper. Ca omul din O.S.S. - sau cum s-o fi mai chemat banda din care făcea parte — să aibă noroc? Ca bombele cu explozibil plastic şi generalul The să-şi continue nesupăraţi acţiunile ? Sau speram cumva, tocmai eu, că se va produce un miracol, o metodă de a discuta inventată de domnul Heng şi care să nu fie pur şi simplu moartea? Ce simplu ar fi fost dacă am fi fost ucişi amîndoi pe şoseaua dinspre Tanyin! Am aşteptat, cu acel pastis în faţă, încă vreo douăzeci de minute. Apoi am comandat masa. Curînd avea să fie nouă şi jumătate - acum nu mai putea veni.
împotriva voinţei mele, ciuleam urechea să aud. Dar ce? Un strigăt, o împuşcătură? Vreo mişcare a poliţiei pe-afară ? în orice caz, probabil că nu aveam să aud nimic, deoarece oamenii de la masa lui Granger se încălziseră. Hotelierul, care avea o voce plăcută, dar necultivată, începu să cînte şi, cînd dopul unei sticle de şampanie sări în aer, ceilalţi îi urmară exemplul. Granger însă nu cînta. Şedea şi mă privea cu ochi răi. Mă întrebam dacă n-o să ne luăm cumva la bătaie; nu prea eram un adversar potrivit pentru el.
Cîntau o romanţă sentimentală şi eu aveam în faţă claponul *ă la duc Charles* pe care-l comandasem fără să am nici cea mai mică poftă de mîncare, gîndindu-mă, pentru prima dată de cînd ştiam că nu păţise nimic, la Phuong. îmi părea
257

rău pentru clapon. Atunci mi-am amintit ce spunea Pyle atunci, pe şosea, cînd ne aşteptam să fim atacaţi de Vietminh: „E tot atît de proaspătă ca şi o floare". I-am răspuns în gînd, dezinvolt: „Sărmana floare". Nu va mai vedea niciodată Noua Anglie şi nu va mai cunoaşte secretele canastei. Poate că nu avea să ştie niciodată ce-i aceea siguranţa. Ce drept aveam să o consider mai puţin importantă decît cadavrele din piaţă ? Suferinţa nu creşte prin multiplicare - o singură făptură poate îndura întreaga suferinţă umană. Judecasem ca un ziarist, ţinînd seama numai de cantitate, şi-mi trădasem propriile mele principii: devenisem tot atît de *engage* ca şi Pyle. M-am gîndit că, de-acum înainte, luarea oricărei hotărîri nu va mai fi un lucru atît de simplu ca pînă acum. M-am uitat la ceas - era aproape zece fără un sfert. Poate că pînă la urmă fusese reţinut şi poate că un anume „cineva", în care el credea, acţionase în favoarea lui şi acum Pyle şedea la birou, la legaţie, agitîndu-se să descifreze o telegramă. Curînd avea să bocănească pe scările care duceau la mine, în rue Catinat. „Dacă va fi aşa, îi voi spune totul."
Granger se ridică deodată de la masă şi se îndreptă spre mine. Un scaun îi stătea în drum. Se împiedică de el şi se apucă de marginea mesei.
— Fowler, hai cu mine afară.
Eu am lăsat banii pe masă şi l-am urmat. Nu eram dispus să mă bat, dar în clipa aceea n-aş fi spus nimic chiar dacă m-ar fi bătut măr. Sînt atît de puţine căi prin care ne putem linişti sentimentul de vinovăţie!
S-a rezemat de parapetul podului. Poliţiştii îl priveau din depărtare, iar Granger zise:
— Aş vrea să-ţi vorbesc, Fowler.

M-am apropiat suficient ca să mă poată lovi şi am aşteptat. Nu se clintea. Stătea ca o statuie, înfăţişînd tot ceea ce credeam că urăsc în America - era tot atît de prost croit ca şi Statuia Libertăţii şi tot atît de lipsit de sens. îmi spuse:
— Crezi că m-am făcut ? Greşeşti.
— Ce s-a întîmplat, Granger?
— Trebuie să-ţi vorbesc, Fowler. Nu vreau să mai stau astă-seară cu franţujii ăia. Nu te simpatizez, dar oricum, vorbeşti englezeşte. Un fel de engleză.
- Se rezemă de parapet, îndesat şi diform. în bezna serii, părea

asemeni unui continent neexplorat.
— Ce vrei ?
— Nu-mi plac englezii, spuse Granger. Nu ştiu de ce ţine Pyle la tine. Poate pentru că-i din Boston. Eu sînt însă din Pittsburgh şi sînt mîndru de asta.
— De ce n-ai fi ?
— Ăsta eşti tu.
încerca, fără să reuşească, să-şi bată joc de accentul meu.
— Toţi vorbiţi atît de moale. Şi sînteţi atît de afurisit de încrezuţi. Credeţi că ştiţi totul.
— Noapte bună, Granger. Mă duc. Am o întîlnire.
— Nu pleca, Fowler. N-ai deloc inimă ? Nu pot să stau de vorbă cu franţujii ăia.
— Eşti beat.
— Am băut două pahare de şampanie, asta-i tot. Nu te-ai fi îmbătat şi tu în locul meu ? Trebuie să plec în nord.
— Şi ce, e rău ?
— A, nu ţi-am spus încă? Am primit azi-dimineaţă o telegramă de la soţia mea.
259
— Da, şi?
— Băieţaşul meu s-a îmbolnăvit de poliomielită. E grav.
— îmi pare rău.
— N-ai de ce. Nu-i fiul tău.
— Nu poţi pleca acasă cu avionul ?
— Nu. Vor să le scriu nu ştiu ce poveste afurisită despre o operaţie de curăţire de lîngă Hanoi - şi Conolly e bolnav. (Conolly era secretarul lui.)
— îmi pare rău, Granger. Aş vrea să te pot ajuta cu ceva.
— Astă-seară e ziua lui de naştere. împlineşte opt ani la zece şi jumătate, după ora noastră. Iată de ce am făcut un chef cu şampanie înainte de a afla vreo veste. Trebuia să spun asta cuiva, Fowler, şi nu puteam să le-o spun franţujilor ăia.
— Dar azi se pot face multe lucruri pentru tratarea poliomielitei.
— Nu m-aş supăra dacă ar rămîne infirm, Fowler. Nu. Numai să trăiască. Eu n-aş putea face nimic dacă aş fi infirm. El însă e un copil inteligent. Ştii ce făceam cînd blestematul ăla cînta? Mă rugam. Mă gîndeam că, dacă Dumnezeu vrea să ia viaţa cuiva, s-o ia pe a mea.
— Aşadar, crezi în Dumnezeu?

— Aş vrea să cred, spuse Granger.
îşi trecu mîna peste faţă ca şi cum l-ar fi durut capul, în realitate însă voia să nu se vadă că-şi şterge lacrimile.
— în locul tău m-aş îmbăta.
— Nu, trebuie să fiu treaz. N-aş vrea să mă gîndesc după aceea că m-am îmbătat ca un porc în noaptea în care mi-a murit băiatul. Soţia mea nu se poate îmbăta, aşa că...
— Nu poţi scrie la ziar?
260
— Conolly nu-i chiar bolnav. S-a dus după o damă la Singapore. Trebuie să scriu şi pentru el. Ar fi concediat dacă s-ar şti.
Se mişcă greoi.
— Iartă-mă dacă te-am reţinut, Fowler. Trebuia să vorbesc cu cineva. Şi acum o să mă întorc ca să încep toasturile. Ciudat e că ai fost aici tocmai tu, care mă urăşti.
— Trimit eu articolul în locul tău. Aş putea pretinde că sînt Conolly.
— N-o să-i poţi imita accentul.
— Nu-mi displaci, Granger. Ce orb am putut fi pînă acum...
— Eh, tu şi cu mine eram ca pisica cu cîinele. îţi mulţumesc în orice caz pentru simpatia pe care mi-o arăţi.
Mă deosebeam chiar atît de mult de Pyle? Trebuia şi eu să mă bag în toate încurcăturile astea înainte de a şti ce înseamnă durerea ? Granger intrase în restaurant. Se auzeau glasurile celor de la masă, care-l salutau zgomotos. Eu am găsit un trishaw şi m-am dus acasă. La mine nu era nimeni. Am coborît apoi în stradă, fără să mai am vreo nădejde că o să vină cineva, şi acolo am dat de Phuong.
261
Capitolul III
— Pe tine voia să te vadă domnul Vigot ? mă întrebă Phuong.
— Da, a plecat acum un sfert de ceas. A fost
bun filmul ?
Se şi aplecase să pregătească tava şi acum
aprindea lampa.
— A fost foarte trist, dar avea culori frumoase. Ce-a vrut domnul Vigot?
— Voia să-mi pună cîteva întrebări.
— Despre ce?
— Despre diverse lucruri. Nu cred că o să mă mai plictisească

de acum înainte.
— Cel mai mult îmi plac filmele cu sfîrşit fericit, îmi spuse Phuong. Vrei să fumezi?
— Da.
M-am lungit în pat iar Phuong începu să mînuiască acul. Am auzit-o zicîndu-mi:
— I-au tăiat capul fetei.
— Ce lucru ciudat!
— Acţiunea se petrece în timpul Revoluţiei
franceze.
—A! Un film istoric. Acum înţeleg.
— Cu toate astea, era foarte trist.
— Nu ştiu cum se face, dar nu mă prea interesează soarta oamenilor din istorie.
— Şi iubitul ei... s-a întors în mansarda lui şi era nefericit şi a scris un cîntec... ştii, era poet, şi foarte curînd toţi oamenii care-i tăiaseră capul fetei cîntau acest cîntec. Era Marsilieza.

— Istoria nu pare să fi fost respectată prea mult.
— Stătea acolo, la marginea mulţimii, în timp ce toţi cîntau, şi avea un aer foarte amărît şi, cînd zîmbea, ştiai că era şi mai amărît şi că se gîndea la ea. Am plîns o mulţime. Şi soră-mea a plîns.
— E foarte emotivă.
— Era şi bărbatul acela îngrozitor, Granger. Era beat şi rîdea într-una. Dar nu era distractiv. Era trist.
— Nu pot să-i fac nici un reproş. Avea ce să sărbătorească. Fiul lui e în afară de orice pericol. Am auzit ieri ştirea la Continental. Şi mie îmi plac sfîrşiturile fericite.
După ce am fumat două pipe, m-am întins pe pat, cu capul pe perna de piele şi cu mîna în poala lui Phuong.
— Eşti fericită ?
— Desigur, mi-a zis ea, nepăsătoare. Nu meritam un răspuns mai respectuos.
— E la fel ca acum un an, am minţit eu.
— Da.
— Nu ţi-am mai cumpărat o eşarfă de multă vreme. Nu te duci mîine să faci cumpărături?
— E zi de sărbătoare.

— A, da, uitasem.
— N-ai deschis telegrama care a venit, să vezi despre ce e vorba? a întrebat Phuong.
— Nu, şi asta am uitat. Astă-seară nu vreau să mă gîndesc la lucru. Şi oricum, e prea tîrziu ca să mai fac ceva. Mai povesteşte-mi cum era filmul.
— Ei bine, iubitul ei încearcă să o scoată din închisoare. Ea încearcă să evadeze, travestită în haine bărbăteşti. îşi pune pe cap o şapcă, aşa cum purtau temnicerii, dar, cînd să iasă pe poartă părul îi alunecă de sub şapcă şi toţi încep să strige *„Une aristocrate, une aristocrate".* Asta a fost o greşeală. Trebuia să o lasă să scape. Şi atunci ar fi avut amîndoi mulţi bani de pe urma cîntecului acela şi ar fi plecat în străinătate, în America... sau în Anglia; adăugă ea, gîndindu-se ce iscusită fusese.
— Să citesc mai degrabă telegrama. Să nădăjduim, cu ajutorul Domnului, că nu va trebui să plec mîine în nord. Aş vrea să rămîn cu tine,
acasă.
Luă telegrama dintre borcanele de cremă şi mi-o dădu. Eu am deschis-o şi am citit următoarele : „M-am gîndit în legătură cu scrisoarea ta stop acţionez iraţional aşa cum ai sperat stop i-am spus avocatului să intenteze acţiune de divorţ părăsire de domiciliu stop Dumnezeu să te binecuvînteze cu dragoste Helen".
— Trebuie să pleci?
— Nu, nu trebuie să plec. Să-ţi citesc şi ţie telegrama. Iată sfîrşitul fericit pe care-l aşteptai.
Sări jos din pat.
— Dar e minunat! Trebuie să mă duc să-i spun surorii mele. O să fie foarte fericită. Am să-i spun: „Ştii cu cine ai de-a face? Cu noua doamnă Fowler".
In faţa mea, pe raftul de cărţi, stătea *Rolul Apusului* de parc-ar fi fost un portret... al unui tînăr cu părul tuns soldăţeşte şi cu un cîine negru la picioare. Acum nu mai putea face nimic rău. Am întrebat-o pe Phuong:
— îţi lipseşte mult ?
— Cine?
— Pyle.
Ciudat că şi acum, chiar faţă de ea, îmi era imposibil să-i spun pe numele mic.

— Pot să plec ? Te rog... Sora mea va fi atît de emoţionată...
— I-ai spus o dată numele în somn.
— Nu-mi amintesc niciodată ce visez.
— Erau atît de multe lucruri pe care le puteaţi vedea împreună. Era tînăr.
— Nici tu nu eşti bătrîn.
— Zgîrie-norii... Empire State Building... Spuse cu o uşoară ezitare:
— Vreau să văd Cheddar Gorge.
— Nu-i ca Grand Canyon, i-am zis, împin-gînd-o jos din pat. îmi pare rău, Phuong.
— Pentru ce să-ţi pară rău? Telegrama asta
e ceva minunat. Sora mea...
*
— Da, du-te şi spune-i surorii tale ce s-a întîm-plat. Dar mai întîi sărută-mă.
Buzele ei febrile îmi atinseră uşor obrazul. Apoi plecă.
M-am gîndit la ziua în care Pyle stătuse lîngă mine la Continental, privind la chioşcul de răcoritoare de peste drum. De cînd murise, totul se îndreptase în viaţa mea, dar aş fi vrut tare mult să am pe cineva căruia să-i pot spune cît de rău îmi pare.
martie 1952 - iunie 1955